

‘Happy Arundel?’

Het Britse perspectief

op de Spaanse Burgeroorlog:

Beschaving en haar antithese

Naam: Alexander van Kesteren

Studentnummer: 3105318

Masterscriptie

Begeleider: dr. mr. F. W. Lantink

Voorwoord

Voorafgaand en tijdens het schrijven van deze masterscriptie, zat er één krachtig, romantisch en lichtelijk absurd beeld in mijn hoofd. Het is afkomstig uit een strip van Asterix & Obelix, de aflevering die zich afspeelt in Groot-Brittannië (in 'Britannica'). Ik weet werkelijk niet meer of ik deze zelf heb gelezen, of dat mijn vader er zo kleurrijk over heeft verteld dat het voelt alsof ik het zelf gelezen heb. In de betreffende strip proberen de Romeinen 'Britannica' te veroveren, maar worden zij in hun pogingen gefrustreerd doordat de Britten iedere dag stipt om 4 uur 's middags de strijd staken: want het was dan tijd voor de thee. Met de kenmerkende overdrijving die de strip Asterix & Obelix eigen is, raken de Romeinen zo gefrustreerd dat ze uiteindelijk het vechten maar staken en de 'muur van Hadrianus' optrekken.

Los van of deze anekdote correct is, zit hij in ieder geval zo in mijn hoofd. Het is de reden waarom ik enthousiast raakte voor een scriptie over de Britse nationale identiteit: die eigen gewoonten en beschaving die ze uiterlijk zo overdreven serieus nemen, en waar ze, in de hier behandelde periode, tegen de klippen op aan vasthouden. Zelfs in de periode waarin de Britten in een collectieve onzekerheid dreigen weg te zinken, in het Interbellum, kunnen ze zich niet voorstellen dat de dingen op een andere manier moeten gebeuren, dan zoals zij het doen. De Britten zijn prachtig, absurd en ergerlijk tegelijkertijd.

De koppeling aan de Spaanse Burgeroorlog ligt in het verlengde hiervan. Die oorlog is één van de grote tussenoorlogse markeerpunten van het hoog oplaaierende idealisme en van het geloof in 'nieuwe' politieke ideologieën. De Britse meerderheid bekijkt het echter vooral met verbazing, om niet te zeggen ontzetting. Het leek mij zeer interessant om deze twee (ogenschijnlijke) uitersten in hun confrontatie te onderzoeken. En daarvan is deze scriptie het resultaat.

Tot slot een woord van dank aan mijn scriptiebegeleider dr. mr. Frans Willem Lantink, voor zijn nuttige aanwijzingen, verwijzingen naar te raadplegen boeken en verdere gedegen begeleiding.

Inhoudsopgave

Inleiding	4.
1. Achtergrond: rol Groot-Brittannië tegenover de 19^e-eeuwse continentale Europese conflicten.	10.
1.1 Groot-Brittannië en Lord Byron in de Griekse Onafhankelijkheidsoorlog (1821-1829)	10.
1.2 Het Britse legioen in de Eerste Carlistenoorlog (1833-1839)	11.
1.3 Groot-Brittannië en de conflicten in continentaal Europa en het Empire 1850-1914: Groot- Brittannië als hoeder van de beschaving?	15.
2. Groot-Brittannië in het Interbellum	18.
2.1 Het Britse zelfbeeld en de verhouding van de Britse samenleving ten opzichte van de buitenwereld.	18.
2.2 Het buitenlandse beleid van de Britse regering	25.
2.3 Britse regeringsstandpunt met betrekking tot de Spaanse Burgeroorlog	29.
3. Britse kranten: De Spaanse Burgeroorlog vanuit het perspectief van de Britse samenleving	32.
3.1 <i>The Daily Mirror</i>	38.
3.2 <i>The Daily Express</i>	43.
3.3 <i>The Manchester Guardian</i>	46.
3.4 <i>The Observer</i>	51.
3.5 <i>The London Times</i>	53.
Conclusie	64.
Bibliografie	78.
Bijlage 1: Voorbeelden van ingezonden brieven in <i>The London Times</i>	80. .

And the investigator peers through his instruments/ At the inhuman provinces, the viril bacillus/ Or enormous Jupiter finished:/ 'But the lives of my friends. I inquire. I inquire.'

And the poor in their fireless lodgings, dropping the sheets/ Of the evening paper: 'Our day is our loss, O show us/ History the operator, the/ Organiser, Time the refreshing river.'

Uit: W. H. Auden, *Spain* (1937)¹

Inleiding

W. H. Auden was één van de talrijke Britse intellectuelen en kunstenaars die in de Spaanse Burgeroorlog partij koos voor links Spanje en die keuze in publicaties tot uitdrukking bracht. Een vrij groot aantal van hen is daadwerkelijk naar Spanje afgereisd. Zo ook Auden, maar hij hield het er nog geen drie weken uit. Het beeld dat hij van het Republikeinse Spanje had, bleek niet aan te sluiten bij de Spaanse werkelijkheid. Vol walging over de chaos en misstanden die hij aantrof, vluchtte hij terug naar Groot-Brittannië. Om publicitaire redenen – hij wilde links geen schade berokkenen – sprak hij daar in de jaren 1936-1939 niet over. Hij schreef zelfs het epische en politiek linkse gedicht 'Spain' na zijn terugkeer in Groot-Brittannië, omdat hij er vanuit ging dat het Spaans-links zou helpen de felle propagandastrijd gaande rond de Spaanse Burgeroorlog te winnen. Na afloop van het conflict heeft Auden het gedicht gereviseerd, en er later nog meer afstand van genomen omdat hij het als 'oneerlijk' duidde, het verkondigde een politiek perspectief waar hij op het moment van schrijven niet meer in geloofde.²

Voor veel idealisten stond de Spaanse Burgeroorlog symbool voor een romantische strijd; voor hen draaide het conflict om de hoop op een betere maatschappij of in ieder geval om het fascistische kwaad een halt toe te roepen. Dit idealisme, waarover al zoveel is geschreven, wordt in dit onderzoek niet of enkel zijdelings behandeld. Hier zal worden onderzocht hoe de gematigde meerderheid van de Britten de Spaanse Burgeroorlog bezagen en beleefden. De hierboven weergegeven fragmenten uit 'Spain' geven weer wat er vanuit het Britse perspectief in de Spaanse Burgeroorlog op het spel stond: in Spanje werden de 'oude orde' en de beschaving aangevallen, en de Britten keken met een mengeling van nieuwsgierigheid en angst toe hoe die aanval zich ontwikkelde.

Cultuurhistoricus David Gervais zei over de verschillen in zelfbeeld tussen Spanje en Groot-Brittannië ten tijde van de Spaanse Burgeroorlog: "Only when a country tears itself apart does it discover what it really is. More settled nations, like Britain, quarrel without exposing their

¹ W. H. Auden, 'Spain', in: A. Kenwood (ed.), *The Spanish civil war. A cultural and historical reader* (Oxford 1993) 168-169.

² Kenwood (ed.), *The Spanish civil war* 163.

wounds and remain unsure who they really are”.³ Tijdens die oorlog ontdekte Spanje inderdaad haar ware identiteit, en het heeft daarvoor de prijs betaald: het land raakte verscheurd in op zijn minst twee delen, naar schatting een half miljoen mensen stierven en in de 36 jaar die volgden, van 1939 tot 1975, werd het geregeerd door de dictator, ‘el caudillo’ Francisco Franco.

De Spaanse Burgeroorlog was natuurlijk niet alleen maar een binnenlandse oorlog die werd uitgevochten tussen conservatieve nationalist en monarchisten en sociaal-democratische republikeinen. In hoeverre correct of niet, in de versimpelde karakterisering van de Europese beeldvorming werd de eerste groep ook wel geportretteerd als fascistisch en de tweede groep als communistisch.⁴ Een andere tegenstelling die veelvuldig in de Europese beeldvorming werd gebruikt was die van Spaans-links als atheïstisch versus het christelijke (Rooms-katholieke) Spaans-rechts.⁵ Het waren die twee ideologische prediaten, en de inmenging in Spanje van aan die ideologieën verbonden landen, die de gemoederen in heel Europa bezighielden. Beide moderne ideologieën hadden in de nasleep van de Eerste Wereldoorlog aanzienlijke macht veroverd en alom werd in het Interbellum gevreesd en/of gehoopt dat ze die macht uit zouden kunnen breiden.

In Groot-Brittannië werd dat voornamelijk gevreesd. Gedurende een groot deel van het Interbellum beoordeelden de meeste Britten een modernistische politieke ideologie als het communisme als goddeloos en onbeschaafd. In tegenstelling tot vele andere Europese landen zijn de radicale politieke partijen in Groot-Brittannië dan ook nooit van serieuze betekenis geweest. Noch de communistische partij (CPGB), noch de ‘British Union of fascists’ (BUF) van Oswald Mosley wist in de Interbellumjaren veel steun te verwerven. Zoals de labour-politicus en schrijver John Strachey het zei: “the people of the English race and culture never go very far in the direction of fanaticism.”⁶ De regering van Groot-Brittannië nam dezelfde houding aan als de samenleving waarover het regeerde; ook zij wilde de zwaarbevochten status quo en de vrede van het Interbellum handhaven. Twee oorzaken, waarop dit onderzoek zich hieronder zal richten, lijken daarvoor te kunnen worden aangeduid: de Europese machtsbalans en het eigen Britse zelfbeeld. Het Britse ‘Foreign Office’ zou gedurende het hele Spaanse conflict vasthouden aan het non-interventionistische beleid.

³ D. Gervais, ‘Spain at the war museum’, *The Cambridge Quarterly* 3 (2002) 272-276, 275.

⁴ Zoals Antony Beevor aangeeft is zelfs de portrettering van de Spaanse Burgeroorlog als een strijd tussen links en rechts een misleidende simplificatie. Het was in ieder geval ook een strijd tussen staatscentralisme en regionale onafhankelijkheid en tussen autoritarisme en individuele vrijheid. A. Beevor, *The battle for Spain. The Spanish civil war 1936-1939* (Londen 2006) xxv.

⁵ Omwille van de zuiverheid zullen de beide kampen in de Spaanse Burgeroorlog in dit onderzoek aangeduid worden met ‘Spaans-links’ en ‘Spaans-rechts’.

⁶ In: R. Overy, *The morbid age. Britain between the wars* (Londen 2009) 265.

Zwartwit gesteld wilden de Britten dat de aanhangers van de extreme politieke stromingen zich weer ‘normaal’ – lees: beschaafd – gingen gedragen, zodat alles weer kon terugkeren naar hoe het was. Maar dan breekt in 1936 de Spaanse Burgeroorlog uit, en gedurende twee jaar zou deze oorlog een van de meest bepalende thema’s in het Britse publieke debat worden. De vraag is waarom het conflict in Spanje voor een dusdanig sterk debat in Groot-Brittannië zorgde. De Britten ruzieden ‘without exposing their wounds’, maar wel vol vuur, over de Spaanse Burgeroorlog en de rol die ze hun eigen land ten opzichte van dat conflict toebedachten. Het was voor de Britse samenleving lang geleden dat ze zo massaal de publicitaire messen slepen in een debat over een onderwerp dat Groot-Brittannië niet op directe wijze raakte.

Dit onderzoek beoogt een deel van dat felle publieke debat in kaart te brengen. Uit verschillende Britse kranten zullen artikelen met betrekking tot de Spaanse Burgeroorlog worden bekeken, om de daarin zichtbare trends en argumenten in het Britse perspectief op de Spaanse Burgeroorlog met elkaar te kunnen vergelijken. Om dat te kunnen doen zal eerst de geschiedenis van het Britse zelfbeeld in de 19^e en begin 20^e eeuw worden beschreven. Hoe speelden de daarin invloedrijke mythen en beeldvormingen een rol in het Britse perspectief op de 19^e-eeuwse oorlogen en waar zijn (dis)continuïteiten tussen die periode en het Interbellum zichtbaar? Die schets zal dienen als een referentiepunt, waar in de analyse van de krantenberichten naar kan worden teruggekeerd. De impliciete werkhypothese – die zal worden gerechtvaardigd door het bovenstaande – is steeds dat het krachtige effect van de Spaanse Burgeroorlog op de Britse publieke opinie en het publieke debat, alles te maken had met de rol die de Britten zichzelf ten opzichte van de wereld toedichtten. Op dat zelfbeeld richt de centrale onderzoeksvraag zich: hoe is het Britse zelfbeeld, of hoe zijn de Britse zelfbeelden, terug te zien in de Britse duidingen van de Spaanse Burgeroorlog?

Om dat aan te kunnen geven moet, als gezegd, eerst de moderne geschiedenis van Groot-Brittannië worden beschreven. Het Groot-Brittannië in de 19^e en begin 20^e eeuw is, zeker wanneer vergeleken met andere West-Europese landen, een solide natiestaat. De Britten hadden altijd voldoende redenen gehad om trots te zijn op hun eigen land. Ze kenden een langlopende parlementaire traditie, stonden bovenaan het machtigste en meest wijdverbreide Imperium en liepen lange tijd ook op economisch gebied voorop. Ook in de structuur van de staatsvorming vervulde Engeland – opgevat als het hart van Groot-Brittannië – een pioniersrol.

In het historiografische debat over de herkomst en anciënniteit (aangeduid als ‘perennialiteit’) van de natiestaat en het nationalisme zijn verschillende meningsverschillen. Modernisten als Eric Hobsbawm, Benedict Anderson en John Breuilly geven aan dat de eind 18^e-

eeuwse staten de natie hebben ‘uitgevonden’ om daarop hun macht te kunnen funderen. De perennialisten gaan daartegenin en stellen dat de herkomst van de natiestaten in vele gevallen eeuwen eerder ligt. Bovendien is het perennialisme minder stellig wat betreft de vraag of de natie is uitgevonden; volgens deze stroming bestaan grote delen van de culturele entiteit ‘natie’ – de verbondenheid in een bepaald gebied door taal, cultuur en herkomst – al langer dan de moderne tijd.⁷ Maar met betrekking tot de anciënniteit van de natiestaat Engeland is er sprake van een consensus tussen beide stromingen, hier stellen de modernistische historici dat er sprake is van een uitzondering.⁸

De perennialist Adrian Hastings betoogt dat Engeland het prototype van de natie en de natiestaat is. Hij haalt Liah Greenfeld aan, die zelfs beweert dat de geboorte van de Engelse natie de geboorte van dé natie en hét nationalisme was. Andere landen zagen aan het einde van de 18e eeuw de kracht van de natiestaat Engeland (en van het ook in toenemende mate machtige Napoleontische Frankrijk), vermoedden dat die macht voortkwam uit haar staatsstelsel en besloten dit model te kopiëren.⁹ Het Engelse ideaal van nationaliteit en de natie is echter anders dan dat van andere landen. Anthony D. Smith haalt Lord Acton aan, die de Engelse libertaire conceptie van de natie duidt als ‘het bolwerk van zelfbestuur en de belangrijkste grens aan de anders ongebreidelde macht van de staat’. In deze Engelse opvatting van het republikeinse natiebegriff moest de natie het (vroeger vaak bemiddelde) individu tegen de staat beschermen.¹⁰

Zoals de beroemde commentator Walter Bagehot het uitdrukte, hoeft een groot ras of land niet via een fervent nationalisme te opereren omdat het zwakkere rassen simpelweg kan domineren en insluiten, waaruit vervolgens een grotere natie(staat) kan groeien.¹¹ Los van de vraag of deze – het imperium verklarende en rechtvaardigende – stelling waar is, werd het in het Victoriaanse Engeland wel zo gevoeld. Dat lijkt een belangrijke factor te zijn geweest in het mogelijk maken van het geleidelijke groeien van de waardering van de Engelse gematigde waarden. In de 19^e en begin 20^e eeuw ervoeren veel Britse politici en intellectuelen dat Groot-Brittannië het middelpunt van de westerse beschaving was, dat het deze zowel schiep als beschermde door middel van de verspreiding van deze gematigde waarden en van de Britse politieke en juridische tradities.¹²

⁷ A. D. Smith, *The nation in history. historiographical debates about ethnicity and nationalism* (Cambridge 2000) 27-51.

⁸ Wel wordt er in dit historiografische debat getwijfeld en gediscussieerd vanaf welk moment je Engeland dan een natiestaat zou kunnen noemen.

⁹ A. Hastings, *The Construction of Nationhood: ethnicity, religion and nationalism* (Cambridge 1999) 97.

¹⁰ Smith, *The nation in history*, 13.

¹¹ P. B. Rich, ‘British Imperial decline and the forging of English patriotic memory 1918-1961’, *History of European Ideas*, 9 (1988) 659-680 660.

¹² Overy, *The Morbid Age*, 371.

Met wat aanpassingen – waarover hieronder meer – kende Groot-Brittannië ook in het Interbellum nog het idee van de eigen beschavingsmissie. Hier is het voldoende om aan te geven dat een belangrijk doel van deze beschavingsmissie in het Interbellum was dat een nieuwe wereldoorlog nooit meer zou mogen plaatsvinden. Op basis van gematigde, democratische waarden zouden de Europese landen moeten samenwerken in de Volkenbond om in de toekomst massale slachtpartijen te voorkomen. Het tumultueuze verloop van het Interbellum doorkruist echter vanaf de start deze beschavingsmissie.

In de historische literatuur over het Britse patriottisme en zelfbeeld gaapt een lacune. Natuurlijk zijn er vele historische werken over Groot-Brittannië in het Interbellum verschenen, maar geen enkele daarvan probeert de Britse identiteit van de jaren 1919-1939 expliciet te maken. Hoe het Britse zelfbeeld in het Interbellum moeten worden geduid is dus niet afdoende onderzocht. Hier nog belangrijker is dat nergens de verhouding tussen Groot-Brittannië en de Spaanse Burgeroorlog ingebed is in de Britse mentaliteit of cultuur van de Interbellumjaren. De historische literatuur over het Interbellum zal gecombineerd worden met verschillende standaardwerken die het Britse zelfbeeld over langere perioden behandelen. Het resultaat hiervan moet zijn dat de continuïteiten in het Britse zelfbeeld zichtbaar worden, en dat er uitspraken kunnen worden gedaan over het Britse zelfbeeld in het Interbellum. Ook is er wel veelvuldig onderzoek gedaan naar zowel de doorwerking van de Eerste Wereldoorlog op het Britse zelfbeeld als naar het Britse patriottisme in de Tweede Wereldoorlog. *Nomen est Omen*; die twee oorlogen hadden vanzelfsprekend een zeer bepalende weerschijn – of beter: onheilspellende dreiging – op de tussenliggende periode. Groot-Brittannië vreesde voor een herhaling van de Eerste Wereldoorlog, en vele Britten zagen in de opkomst van de extreme politieke ideologieën – en dan vooral het communisme – een ontwikkeling die wel eens een nieuwe grote oorlog teweeg zou kunnen brengen. In de Spaanse Burgeroorlog – in de versimpelde karakterisering van de beeldvorming een strijd tussen het communisme en het fascisme – zagen sommige Britten dan ook de eerste opmaat tot een mogelijke nieuwe oorlog. Wanneer een land doordrongen is van allerlei mogelijke gevaren moet dat interessante dingen blootgeven over haar aard. Aan de hand van de reacties in de kranten op de Spaanse Burgeroorlog zal hier dan ook een deel van die identiteit, of identiteiten, van de Britse samenleving in het Interbellum worden weergegeven.

De afmetingen van dit onderzoek zijn begrensd en dientengevolge zullen in dit onderzoek niet alle Britse kranten en zeker niet alle relevante artikelen worden bekeken. De precieze methode zal in hoofdstuk 3 uiteen worden gezet. De verzamelde artikelen zijn afkomstig uit drie bekende ‘middenkranten’ en uit twee veelgelezen ‘tabloids’. Van de drie middenkranten is *The*

London Times de politiek meest centrale variant, *The Manchester Guardian* staat politiek gezien aan de linkerkant van *The Times* en de ‘weekly’ *The Observer* staat aan haar rechterzijde. De twee tabloids zijn *The Daily Mirror* en *The Daily Express*. De eerste was tot aan het midden van de jaren ’30 de meest gelezen ‘daily’ in Engeland. *The Daily Mirror* bleef ook daarna populair maar het stokje van de bestverkopende krant werd vanaf ongeveer 1935 overgenomen door *The Daily Express*. In deze kranten zal bekeken worden hoe de belangrijke concepten in het Britse zelfbeeld – beschaving, legaliteit, vrede, pacifisme – terugkomen in het perspectief op de Spaanse Burgeroorlog. Ook zal uit de kranten worden opgemaakt hoe de publieke opinie van Groot-Brittannië luidde.

Een opmerking over het verschil tussen ‘Engeland’ en ‘Groot-Brittannië’. Engeland is geen natiestaat, maar deel van het grotere koninkrijk Groot-Brittannië, dat dan weer aan het hoofd staat van het *Britse Imperium*. Voor een Engelsman is Engeland en Groot-Brittannië hetzelfde. De in dit onderzoek gebruikte kranten komen weliswaar uit Engeland, maar spreken over Groot-Brittannië.¹³

¹³ G. R. Searle, *A new England: peace and war 1886-1918* (Oxford 2004) 8-9.

1. Achtergrond: rol Groot-Brittannië tegenover de 19^e-eeuwse continentale Europese conflicten.

De contextschets vangt hier aan met het Britse perspectief op 19^e-eeuwse oorlogen waarin de Britse staat geen directe inmenging had. In de eerste paragraaf staan de Griekse Onafhankelijkheidsoorlog en de Spaanse Eerste Carlistenoorlog centraal. Daaropvolgend zal beschreven worden hoe de Britten in de tweede helft van de 19^e eeuw aankeken tegen de buitenlandse oorlogen, de ‘Imperial small wars’ en de continentale oorlogen tussen 1859-1871. De uitlichting van dit deel van de Britse mentaliteit maakt het mogelijk dat er in het vervolg van het paper gekeken kan worden welke continuïteiten en veranderingen er te zien zijn in het Britse perspectief op ‘de grote oorlog van het Interbellum’: de Spaanse Burgeroorlog.

1.1 Groot-Brittannië en de Griekse Onafhankelijkheidsoorlog

Zoals zoveel moderne oorlogen werd ook de uitkomst van de Griekse Onafhankelijkheidsoorlog (1821-1832) bepaald door een mengeling van realpolitieke overwegingen en op het collectieve gevoel inwerkende beeldvorming. Waar de natiestaat Groot-Brittannië de eerste jaren van dit conflict tussen de Grieken en het Ottomaanse Rijk enkel vanuit een realpolitiek perspectief bekeek, daar zagen veel Britse burgers het als een strijd tussen beschavingen. Over heel Europa kwamen er in 1821, bij aanvang van het conflict, philhellenistische bewegingen op gang. Deze hadden ten doel om het Griekse volk, gezien als de bakermat van de westerse beschaving, te helpen een eigen staat te verwerven. Hoewel er in Groot-Brittannië een relatief grote philhellenistische literaire beweging bestond, ontwikkelde zich hier later dan op het Europese continent een beweging die de Griekse politieke onafhankelijkheid wilde bespoedigen.¹⁴ Pas nadat berichten over de ‘slachtpartij op Chios’ (waar het gelijknamige, beroemde schilderij van Eugène Delacroix op gebaseerd is) in april 1822 Groot-Brittannië bereikten, kwam er een Britse tak van deze beweging op gang.

Het verhaal over Groot-Brittannië en de Griekse Onafhankelijkheidsoorlog gaat vooral over de invloed van het in 1823 opgerichte London Greek Committee op de militair-politieke beslissingen van haar regering en, via gestuurde vrijwilligers en hulp, op de Griekse onafhankelijkheidsstrijd zelf. Daarnaast was er het belang van de beeldvorming rond één man: George Gordon, beter bekend als Lord Byron (1788-1824).

¹⁴ D. Dakin, *The Greek struggle for independence 1821-1833* (Londen 1973) 109.

Deze begiftigde dichter en controversiële persoonlijkheid woonde bij het uitbreken van de Griekse onafhankelijkheidsoorlog in Italië. Byron raakte daar in een depressie, waar nog bij kwam dat in juli 1822 zijn vriend en mededichter Percy Bysshe Shelley verdronk. In 1823 neemt hij het besluit om de Grieken te steunen in hun onafhankelijkheidsstrijd en vergezeld door een paar getrouwen bereikt hij in de nazomer van 1823 het Griekse eiland Kefalonia. Eerst vervulde hij daar vooral een diplomatieke rol, steeds trachtend om de geschillen tussen de verschillende Griekse partijen te sussen. Daarnaast stond hij garant voor Britse geldleningen aan Griekenland. Lord Byron had echter grotere ambities. Op Kefalonia trof hij verschillende andere Britse vrijwilligers (de door de Europese philhellenistische bewegingen gestuurde konvooien met vrijwilligers zouden vooral in de jaren die volgden aankomen) en met een van de belangrijkste onder hen, Leicester Stanhope, bediscussieerde hij wat de rol van de Europese vrijwilligers in de Griekse strijd zou moeten zijn. Waar de dichter Byron ervoor pleitte om de Grieken militair bij te staan, daar dacht de militair Stanhope dat de beste manier om de Grieken te helpen het opzetten van een propagandamachine was. Stanhope slaagde erin om zijn propaganda Europa te laten bereiken, wat de omvang van de Europese en Britse philhellenistische beweging verder vergrootte; veel Britten ‘became infatuated with Odiseas’.¹⁵

Deze Britse philhellenen hadden niet zozeer sympathie voor de moderne Grieken, als wel voor het oude Hellas waarmee ze het contemporaine Griekenland associeerden. Daarnaast zagen vele Britten (net als andere philhellenistische Europeanen) het conflict als een strijd tussen medechristenen en moslims. In de woorden van de Britse philhelleense militair Edward Blaquiere: “[we] enthusiastically favoured to Grecian freedom, not less from a sense of religion than of gratitude to their ancestors.”¹⁶ De Grieken, toch al zoekend naar een eigen nationale identiteit, grepen iedere geboden mogelijkheid aan om zichzelf te portretteren als regelrechte afstammelingen van Leonidas’ driehonderd.

Tegen het einde van 1823 keken de Griekse leiders steeds meer naar Groot-Brittannië als de plaats vanwaar hun redding zou komen. Die tendens werd veroorzaakt door de toenemende activiteiten van de Britse philhellenen, de hulp die ze verwachtten van de Britse foreign secretary George Canning (onterecht, daar deze helemaal niet welwillend stond tegenover Britse hulp aan Griekenland) en niet in het minst door de komst van Byron zelf.¹⁷ Deze wist inderdaad met zijn aanwezigheid en geschriften het Britse (en Europese) enthousiasme voor de Griekse zaak te stimuleren. Daarbij vond Byron dat hij het aan zijn eer verplicht was om ook zelf militair mee te

¹⁵ Dakin, *The Greek struggle for independence 1821-1833* 113.

¹⁶ A. Dimaris, ‘The other British philhellenes’, in: R. Clogg (ed.) *The struggle for Greek independence* (Londen 1973) 200-223, 202.

¹⁷ Dakin, *The Greek struggle for independence 1821-1833*, 110.

doen; hij ontpopte zich als een niet onverdienstelijk militair leider.¹⁸ In het zompige klimaat van het Mesolonghi trainde hij een bataljon Griekse soldaten. Waarschijnlijk heeft de mythe rond Byron zoveel kracht gekregen doordat hij op Mesolonghi ziek werd en na een kort ziekbed op 19 april 1824 overleed. Stanhope's pers liet deze buitenkans niet onbenut, en Lord Byron groeide uit tot 'de Ché Guevara' van de 19e eeuw.

Praktisch gezien was Byron's grootste bijdrage aan de Griekse strijd een diplomatieke; zijn status en diplomatieke inspanningen speelden een grote rol in het voorkomen van een Griekse burgeroorlog.¹⁹ Sceptici hebben beweerd dat zijn aanwezigheid verder van weinig nut is geweest. Maar zij gaan daarin voorbij aan de voor die tijd unieke grote rol die de publieke opinie in het conflict speelde. Door de aanwezigheid van Lord Byron werden de pogingen van voornamelijk Metternich om Griekenland buiten Europa te houden via de publieke opinie tegengehouden. Doordat Byron een buitenlander was, en bovendien een man van de Europese cultuur, was hij in staat het belang van de Griekse strijd te symboliseren ten overstaan van de 'beschaafde Europese wereld'.²⁰

Na Byrons dood en verschillende veranderingen in de samenstelling van de Britse regering, draaide het standpunt van de laatste, wat mede werd bewerkstelligd door de onaflatende inspanningen van de philhellenistische bewegingen. Ook andere Europese regeringen besloten om een meer actieve rol in de Griekse Onafhankelijkheidsoorlog te spelen. Daarnaast waren er alleen al vanuit Groot-Brittannië tientallen konvooien met aan boord diplomaten, filantropen en – natuurlijk – militairen naar Griekenland verscheept. In 1826 eisten de Europese landen een wapenstilstand van de Ottomanen. Toen die weigerden werd er tot militair ingrijpen besloten. Uiteindelijk versloeg een door de Britten geleide Europese vloot de Ottomanen tijdens de Slag bij Navarino, op 20 oktober 1827. Vanaf dat moment was het duidelijk dat de Grieken de gewenste natiestaat konden gaan stichten. Een Franse generaal stelde dat de redding van Griekeland niet zozeer te danken was aan de Europese regeringen, als wel aan de Europese publieke opinie.²¹

De Griekse Onafhankelijkheidsoorlog was de eerste strijd waarin de publieke opinie vanuit gebieden die niet direct deelnamen aan het conflict, van een dusdanig sterk belang was. In zowel de Britse als in de Europese opinie werd dit conflict neergezet als een strijd om de beschaving te helpen – en het waren de Grieken die de klassieke Europese beschaving

¹⁸ V. Verney, 'George Gordon, Lord Byron, put his ideals to the test during the Greek War for Independence', *Military History* (december 2006) 13-14 14.

¹⁹ Dakin, *The Greek struggle for independence 1821-1833*, 119.

²⁰ A. Burton en J. Murdoch, *Byron, an exhibition to commemorate the 150th anniversary of his death in the Greek war of liberation* (Londen 1974) 11.

²¹ Dimaris, 'The other British philhellenes', 204.

representeerden. Daarnaast was er ook nog de rol van de dichter-strijder Lord Byron in de beeldvorming. Hij heeft, zoals gesteld, verschillende dingen goed aangepakt in Griekenland, maar daarbij waren geen ‘grootse gevechten’. Toch werd hij in de beeldvorming neergezet als dé grote vrijheidsstrijder, wat in sterke mate het Britse (en Europese) enthousiasme voor de Griekse strijd aanzwengelde – wat nog maar eens aangeeft dat de publieke opinie vooral door de beeldvorming minder door de werkelijkheid wordt bepaald. Het zijn thema’s die ook in het Britse perspectief op de Spaanse Burgeroorlog een belangrijke rol zouden spelen.

1.2 Groot-Brittannië en de Eerste Carlistenoorlog

Een kleine 10 jaar na de slag bij Navarino (1827) zouden er Britse soldaten geronseld worden om te vechten in een ander Zuid-Europees land, Spanje. Tijdens de Spaanse onafhankelijkheidsoorlog met het Napoleontische Frankrijk (1808-1814), had er al een Brits bataljon aan Spaanse zijde meegevochten. Toen was de Britse motivatie echter duidelijk: Napoleon diende verslagen te worden. In de Eerste Carlistenoorlog was het juist een ideëel motief dat de doorslag gaf in het besluit tot een interventie.

Na haar onafhankelijkheid op de Fransen herwonnen te hebben, begonnen de Spanjaarden met een onderlinge twist waarvan de uitlopers in de Spaanse Burgeroorlog van een eeuw later (1936-1939) nog terug te zien zouden zijn. Zwart-wit geschetst ging dit conflict tussen hen die de macht bij het parlement wilden leggen en hen die de absolute monarchie wilden herstellen. In 1813 had Ferdinand de 7^e de troon teruggekregen (in 1808 was hij al kortstondig koning geweest), die hij, met een kleine pauze, tot aan zijn dood in 1833 zou bezetten.²² Met zijn overlijden start de Eerste Carlistenoorlog die tot 1839 zou duren. Zijn dochter Isabella de 2^e besteeg de troon, wat werd betwist door Ferdinands broer, haar oom, Don Carlos. Formeel was het een opvolgingstvist, maar in feite kwam het neer op datgene waar het in Spanje nog heel vaak op neer zou komen: een strijd tussen liberalen en absolutisten. De laatsten wisten dat Isabella liberale hervormingen zou gaan doorvoeren en zij wilden dat voorkomen via een machtsovername van Don Carlos.

²² Ferdinand de 7^e negeerde de zeer vooruitstrevende constitutie van 1812 en zorgde ervoor dat de absolute macht volledig bij hemzelf kwam te liggen. Doordat hij die macht ook nog eens misbruikte, groeide de onrust onder delen van de Spaanse bevolking. Dit leidde in 1820 tot een opstand onder leiding van kolonel Rafael Riejo, die Ferdinand de 7^e gevangenzette en de liberale grondwet uit 1812 in ere wist te herstellen. Dit liberale succes duurde maar kort, want datzelfde jaar zijn het weer de Fransen die binnenvallen, nu in een succesvolle poging om Ferdinand de 7^e weer op de troon te krijgen. Overigens wilden Engelse sympathisanten toen al een leger sturen om de Riejo-regering te hulp te komen, maar de jonge chaotische Cortes deed er 6 maanden over om daarmee in te stemmen waarna die mogelijkheid voorbij was gegaan. Na zijn hernieuwde troonsbestijging nam Ferdinand op een dusdanig wrede manier wraak, dat de te hulp geschoten Franse legerbevelhebber de aan hem toegekende militaire onderscheiding vol afschuw weigerde. In de weliswaar rommelige, maar toch betrekkelijk rustige jaren die volgden bleef de nog steeds absolutistische, maar wat milder geworden monarch op de troon.

In Groot-Brittannië leefden sterke sympathieën voor Isabella de 2^e en de Spaanse liberalen. Via de Quadrupelalliantie (1834) verbindt Groot-Brittannië, in de onderhandelingen aangevoerd door Lord Palmerston, zichzelf met liberaal Spanje, Portugal en, als meest belangrijke partner, Frankrijk. Doordat het op dat moment zelf een Tory-regering (onder leiding van Robert Peel) kende, was er geen mogelijkheid om zelf koningin Isabella te hulp te komen. De Quadrupelalliantie voorkwam in ieder geval dat (weer) de Fransen en de Portugezen de Carlisten te hulp zouden komen.

De Spaanse oorlog ontwikkelt zich ondertussen bijzonder barbaars. De Britten veranderen niet hun beleid, maar sturen wel Lord Eliot naar Spanje om de strijdende partijen over te halen een meer ‘beschaafde oorlog’ te voeren (iets waar de Britten zich in de Spaanse Burgeroorlog een eeuw later ook bezorgd over zouden maken). Na gesprekken met leiders van beide partijen brengt Eliot een naar hem vernoemde conventie tot stand, waarin afgesproken is dat gevangenen humanair behandeld zullen worden, dat de executies stoppen en dat er uitwisselingen van gevangenen zullen plaatsvinden.²³

In 1835 verandert het politieke tij in Groot-Brittannië met de komst van een whig-regering onder leiding van burggraaf Melbourne. Nog steeds gebonden door het non-interventieakkoord van de Quadrupelalliantie, wordt er onderzocht of er een vrijwilligerslegioen gestuurd kan worden. Dankzij bemiddeling van weer Lord Palmerston wordt er toestemming verleend voor de vorming van een legioen.²⁴ Het vinden van de gewenste 10.000 vrijwilligers vormde geen probleem. Hoewel de inmenging toen politiek mogelijk werd, was de Britse publieke opinie nog steeds hevig verdeeld over deze op handen zijnde hulp aan liberaal Spanje; de pro-Carlistische Tory-kranten spreken schande van de Britse vrijwilligers en maken hen belachelijk omdat hun fysieke conditie erbarmelijk slecht zou zijn (wat in een flink aantal gevallen inderdaad zo was). Sommigen van hen waren gelukszoekers, maar anderen (voornamelijk officieren) waren werkelijk geïnspireerd door ridderlijke gevoelens voor Isabella en de liberalen: “taking them as a whole, they were just as gently and respectable in character and family connections as the officers of the British army are.”²⁵ Deze mannen vertonen gelijkenissen met de vrijwilligers in de Internationale Brigades een eeuw later, en de Britse vrijwilligers in Griekenland een decennium eerder; het verschil is dat er hier geen Byron (of Auden) was die het

²³ E. Holt, *the Carlist wars in Spain* (Londen 1967) 72-74.

²⁴ Dat Palmerston slaagde in het totstandbrengen van het vrijwilligerslegioen is knap te noemen. Een oude Foreign Enlistment Act verbood Britse burgers om dienst te nemen in een buitenlands leger, wanneer ze niet de uitdrukkelijke toestemming van de koning hadden. De koning, William de 4^e, bezat sterke Carlistische sympathieën. Hoewel de Britse constitutie het hem verbood die openlijk te uiten, leek hij inzake deze kwestie een buitenkans te krijgen om de liberalen dwars te zitten. Men discussieert er nog altijd over hoe het Palmerston is gelukt de benodigde toestemming van William de 4^e los te krijgen.

²⁵ Holt, *the Carlist wars in Spain*, 88.

vuur in Groot-Brittannië werkelijk kon ontsteken.²⁶ Gedurende het vervolg van de Carlistenoorlog zouden de Tory-kranten geruchten blijven verspreiden om het legioen in diskrediet te brengen. Sowieso werd het conflict in zeer ideologische termen geportretteerd: het liberaal-democratisch atheïsme versus het katholieke absolutistische monarchisme. Overigens zouden ook de Fransen 4.000 vrijwilligers sturen om Isabella te helpen. Dit deed de toekomstige diplomaat Charles-Maurice de Talleyrand opmerken dat ‘non-interventie een metafysisch, politiek woord is, dat welhaast hetzelfde betekent als interventie’.²⁷

Dat de fysieke gesteldheid van de Britse vrijwilligers niet best was, blijkt wel uit het feit dat van de 10.000 soldaten er uiteindelijk 629 aan gevechtshandelingen en maar liefst 1.850 aan in Spanje opgelopen ziekten zijn gestorven. Desalniettemin had het legioen zich nuttig gemaakt in Spanje. Zeker tijdens de gevechten om San Sebastian (5 mei 1836) oogstte het bewondering. Tegen het einde van 1836 keerde het legioen terug naar Groot-Brittannië. Een groot deel van de Britse bevolking schijnt opgelucht te zijn geweest dat dit controversiële avontuur ten einde was gekomen. De continue krantenpolemie in Groot-Brittannië sloot in stijl af met radicalere standpunten: enerzijds werd er beweerd dat dit een magistraal Brits optreden was (‘the generous British fighting for the freedom of nations’), anderzijds fulmineerden de Tory-kranten dat het ‘een schande, een smet op de Britse glorie was’.²⁸

Vergeleken met de Britse houding ten opzichte van de Griekse Onafhankelijkheidsstrijd is de reactie van de Britten op de Eerste Carlistenoorlog duidelijk minder unaniem. Dat de Britten weliswaar allemaal vóór de beschaving wilden vechten, maar niet allemaal voor de Spaanse liberalen lijkt ermee te maken te hebben dat niet alle Britten ‘de beschaving’ of ‘de beschaafde handelswijze’ op dezelfde manier definieerden. Zwart-wit gesteld was voor de Britse ‘whigs’ het Spaanse absolutisme onbeschaafd, terwijl door de Britse ‘Tories’ het interveniëren in een binnenlandse aangelegenheid als niet volgens de regels van het internationaal recht (gezien als een maatstaf voor de beschaving) werd gezien.

1.3 Groot-Brittannië als 19^e-eeuwse hoeder van de beschaving? Het Britse perspectief op de oorlogen in de ruime 19^e eeuw.

Tussen de Napoleontische oorlogen en de Eerste Wereldoorlog een eeuw later is Groot-Brittannië nooit in een oorlog verwickeld geraakt die in enige zin bedreigend was voor haar grondgebied. In de bovenstaande twee voorbeelden werd de militaire inmenging voornamelijk

²⁶ B. Hilton, *A mad, bad and dangerous people 1783-1846* (Oxford 2005) 559.

²⁷ Holt, *the Carlist wars in Spain*, 83.

²⁸ *Ibidem*, 164.

door vrijwilligers op zich genomen en altijd politiek gemotiveerd door beschavingsidealen; vrijheid voor Griekenland, en het tegenhouden van een terugkeer van het absolutisme in Spanje. Betekent dit dat de 19^e-eeuwse Britten een relatief vreedzaam volk vormden, dat alleen streed uit een idealistische overtuiging? Dat hangt af van het ingenomen perspectief. Veel Britten hielden zichzelf graag voor dat ze vredelievend waren. Maar zeker na 1850 was Groot-Brittannië ook een agressieve en hoogmoedige staat, dat vele kleine conflicten uitvocht om de eigen commerciële belangen en territoriale expansie te verzekeren.²⁹ Een typerend citaat uit een in 1852 verschenen boek van Charles Knox luidt: ‘A population, not indeed un-warlike, as the records of victory testify, but highly unmilitary, averse to the military profession, and blindly incredulous about any power on earth being capable of making any sensible impression on the greatness of the British Empire.’³⁰

Hieruit komt het beeld naar voren van een natie die zichzelf zo sterk voelt, dat ze het zich kan veroorloven het militarisme los te laten. De ‘typisch Engelse’ waarden van tolerantie, bescheidenheid, vriendelijkheid en sportmanschap werden geroemd.³¹ Deze aan het nationale bewustzijn gekoppelde waarden tonen ook de gematigdheid van een land dat zich machtig genoeg voelde om zich dat te kunnen veroorloven. In vele andere gevallen was het nationalisme een verdedigingsmechanisme, bedoeld om de eigen cultuur te verzekeren.³² In Engeland was de noodzaak tot verdediging er veel minder vaak dan in andere landen, vooral dankzij het geruststellende gegeven dat het land een eiland was. Dat lijkt zowel het geleidelijke groeien van de waardering van Engelse gematigde waarden als een afkeer van een al te groot militarisme mogelijk te hebben gemaakt.

Rond 1840/1850 was het idee wijdverbreid dat de volgende oorlog niet over natiebelenen, maar voornamelijk over principes zou gaan. Dat sluit natuurlijk mooi aan bij de motivaties achter de inmenging van de vrijwilligende militairen in de twee decennia daarvoor. De Britse perceptie van het continentale revolutiejaar 1848 zorgt voor een verankering van een zelfbeeld, gebaseerd op een uniek op de Britse historie gebaseerd vrijheidsbegrip. Het idee heerste dat het de Brits-christelijke missie moest zijn om weerstand te bieden tegen de in Europa aanwezige despotische vormen (waaronder ze hier met name het egalitaire zelfbegrip – leidend tot een ‘tyrannie van de meerderheid’ – voortgekomen uit de Franse revoluties verstaan). De Britse natie was gepredestineerd om een christelijke staat te belichamen, die als allerhoogste vorm

²⁹ Denk bijvoorbeeld aan de Britse rol in de Krimoorlog of in de twee Boerenoorlogen. M. Paris, *Warrior Nation. Images of war in British popular culture 1850-2000* (Londen 2000) 13.

³⁰ Als geciteerd in: J. Leonhard, *Belligerism and nation. Kriegsdeutung und Nationsbestimmung in Europa und den Vereinigten Staaten 1750-1914* (München 2008) 468.

³¹ R. Samuel, ‘introduction’, in: *Patriotism – The Making and Unmaking of British National Identity* 1 (Londen 1989) xxiv.

³² J. Leerssen, *Nationaal denken in Europa. Een cultuurhistorische schets* (Amsterdam 1999) 58-75.

van statelijkheid werd gezien. Dit idee van Groot-Brittannië als uitverkoren natie is terug te voeren op het 17^e-eeuwse protestantisme. In de 19^e eeuw komt dit voornamelijk terug via het evangelicisme, dat het meest actieve deel van de Anglicaanse kerk uitmaakte en gedurende die eeuw een grote invloed had op de intellectuele ontwikkeling.³³ Later in de 19^e eeuw muteren de evangelische ideeën en nemen ze vaak zelfs seculiere vormen aan. Daarnaast won in de tweede helft van de 19^e eeuw een biologisch-evolutionair (later sociaal-darwinistisch) idee aan invloed, dat stelde dat oorlogen deel zijn van een evolutionair leerproces; van nederlagen kan geleerd worden, terwijl een gebrek aan oorlog zou leiden tot decadentie en nationale verzwakking.³⁴ In deze opvatting is oorlog essentieel voor het welzijn van de natie.

Deze laatste gedachte bracht in de tweede helft van de 19^e eeuw onzekerheid met zich mee, aangezien de natiestaat Groot-Brittannië nauwelijks oorlogen voerde. Nu waren er natuurlijk wel de Krimoorlog (1853-1856) en de ‘Imperial small wars’. Deze grensgevechten van het Britse Rijk (waaronder ook de Indiase mouterij in 1857-1858 wordt geschaard) boden Britse soldaten kans om deel te nemen aan het ‘evolutionaire leerproces’ en tevens om de Europees-christelijke beschaving ook in de uiteinden van de wereld te verzekeren of uit te breiden. Samen met de oorlogen die de Britten op het continent in de jaren 1859-1871 waarnamen zorgde het spiegelende perspectief op de overzeese, imperiale conflicten ervoor dat projecties van nationale identiteit werden gereflecteerd, en dus getest. De continentale oorlogen maakten de Britten onrustig. De andere grote Europese naties moderniseerden hun leger, terwijl het Britse systeem nog altijd grotendeels op feodale structuren leunde. Tot diep in de Eerste Wereldoorlog zou het land bijvoorbeeld geen dienstplicht kennen. Bovendien werd er getwijfeld of het leger niet de moderne massamaatschappij zou moeten reflecteren.³⁵ Voorlopig bleven de Britten echter hangen aan het idee dat vrijwilligers betere soldaten waren, omdat zij zouden vechten voor werkelijk gevoelde idealen en principes.

De invulling van de Britse beschavingsmissie veranderde, maar de missie zelf bleef fier overeind. Zeker tot aan 1913 werden de imperiale grensconflicten door de Britse samenleving gezien als de plekken waar ‘vitaliserende gevechtservaringen’ nog mogelijk waren, en waar de ‘white-helmeted pioneers are fighting the battles and solving the problems of civilisation.’³⁶

³³ Paris, *Warrior Nation*, 14.

³⁴ Zodoende konden ook vroegere nederlagen als ‘leermomenten’ worden geïnterpreteerd. J. Leonhard, *Belligerism and nation*, 462-465.

³⁵ Ibidem, 668-673.

³⁶ Edward-Alexander Powell, geciteerd in: J. Leonhard, *Belligerism and nation*, 787.

2. Groot-Brittannië in het Interbellum

In de inleiding is de Britse situatie in het Interbellum al kort aan bod gekomen. In dit hoofdstuk zal daar nader op in worden gegaan, toegespitst op de verhouding van de Britten tot oorlog, beschaving en de internationale verhoudingen. Hoewel in Groot-Brittannië aan het einde van de 19^e eeuw af en toe onzekerheid was over waar het land in verhouding tot de andere Europese grootmachten stond, overheerste er nog altijd een optimistisch gevoel. Na de ‘the Great War’ sloeg die zelfverzekerde houding van Groot-Brittannië echter volledig om en belandde het land in een identiteitscrisis. De oorzaken van die verandering in het Britse zelfbeeld en zelfvertrouwen zullen in dit hoofdstuk geschetst worden. De verbinding zal vervolgens worden gemaakt tussen de mentale stand van de samenleving, de machtsbasis van Groot-Brittannië in de wereld en de manier waarop het ‘Foreign Office’ het buitenlandse beleid vorm gaf. Ten slotte zal de in het ‘Foreign Office’ heersende mentaliteit en de relatie daarvan met de ingenomen standpunten met betrekking tot Spanje worden beschreven en verklaard.

2.1 Na de Eerste Wereldoorlog: Het Britse zelfbeeld en de verhouding van de Britse samenleving ten opzichte van de buitenwereld

In het vorige hoofdstuk werd gesteld dat de Brits-protestantse evangelistische ideeën aan het einde van de 19^e eeuw andere, meer seculiere vormen aannamen. Dit kwam grotendeels doordat grote delen van Groot-Brittannië onzeker werden als gevolg van de snelle industriële en militaire opmars van Duitsland. Duitsland bezat qua ras (blank) en religie (protestants) dezelfde karakteristieken als de Britten, en daarom verloren deze kenmerken hun definiërende kracht binnen het Britse zelfbeeld. Doordat de Britten zich nog wel tegen de Duitse cultuur en haar (gebrek aan) beschaving konden afzetten, kozen ze voor de eigen beschaving, en dan vooral voor de gematigde waarden hierin, als een meer centraal definiërend element in hun zelfbeeld.³⁷ Dit is ook de centrale these van *Rites of Spring* van Modris Eksteins: Groot-Brittannië dat in de Eerste Wereldoorlog de voornaamste representant is voor de ‘oude’ beschaafde wereld, tegenover Duitsland, dat de modernistische, ‘onbeschaafde’ nieuwe wereld belichaamt.³⁸

³⁷ J. Breuilly, ‘Nationalism and Historians: Some Reflections’, in: C. Norton (ed.), *Nationalism, Historiography and the (Re)Construction of the Past* (Washington 2007) 1-25, 13.

³⁸ M. Eksteins, *Rites of Spring* (New York 1989) xv (en verder).

De Britse identiteitscrisis

Virginia Woolf schreef: “On or about 1910 human character changed... All human relations shifted (...) And when human relations change there is at the same time a change in religion, conduct, politics and culture.”³⁹ Het gigantische patriottisme waarvan Groot-Brittannië aan de vooravond en ten tijde van de Eerste Wereldoorlog doordrongen was zorgde ervoor dat de Britten deze verandering (nog) niet opmerkten. Dit patriottisme was zo sterk dat Groot-Brittannië als enige land ter wereld tot 1916 in staat was oorlog te voeren zonder een dienstplicht in te hoeven stellen. In de Britse hogere klassen kwam dit patriottisme tot uiting in een mengeling van ridderlijkheid en leiderschapsgevoel. Aan het begin van de oorlog hadden de twintigers uit deze klasse zich massaal aangemeld, en bovendien dienden zij, die meestal officiersfuncties vervulden, voorop te gaan in de strijd. Het gevolg hiervan was dat een disproportioneel groot aantal Britse slachtoffers in de Eerste Wereldoorlog uit de hogere klasse afkomstig was. De gedachte dat ‘the flower of the nation’ was gestorven, zal in het Interbellum het gevoel van crisis versterken.⁴⁰

Want na de onthutsende slachtingen van de Eerste Wereldoorlog werden de Britten de door Woolf beschreven verandering gewaar. Bovenop de gewaarwording van de mentaliteitsverandering kwam ook nog de massale slachtpartij van de Eerste Wereldoorlog, de langzame maar duidelijk waarneembare afbrokkeling van het oude Britse Rijk en de gewaarwording dat de Verenigde Staten en Duitsland (wanneer herrezen) de economische leiding in de wereld zouden overnemen. Als gevolg van al deze veranderingen raakte het zelfverzekerde Groot-Brittannië, het machtige en toonaangevende middelpunt van de westerse beschaving, na de Eerste Wereldoorlog in een identiteitscrisis.

Het Britse nationale zelfvertrouwen was altijd gefundeerd op een combinatie van de als universeel geziene oude tradities en de (in de Britse overtuiging daardoor mogelijk gemaakte) stevige machtspositie van Groot-Brittannië op het wereldtoneel. Dat is in grote lijnen de ‘Whig’-interpretatie van de Britse geschiedenis, die in de 19^e eeuw bepalend was voor de manier waarop de Britten de (eigen) geschiedenis bekeken. Volgens deze interpretatie zal de geschiedenis een continue materiële vooruitgang kennen wanneer bepaalde (politieke) principes worden toegepast. Dat zijn de principes die terug te zien zijn in de Britse tradities. In die principes en in die tradities ligt de basis voor het Britse republikeinse natiebegrip, haar volwassen ‘nationhood’, en haar gematigde maar zeer vaderlandslievende zelfbeeld. De grote 19^e-eeuwse Whig-historicus Thomas

³⁹ J. Stevenson, *British Society 1914-1945* (Londen 1984) 413.

⁴⁰ *Ibidem* 66; 94-96.

Babington Macaulay ziet de geschiedenis als de sleutel tot de politiek en vice versa, waarmee verleden en heden aan elkaar zijn vastgeklonken.⁴¹

Wat eind 19^e, begin 20^e eeuw begon en wat de Britten in het Interbellum helemaal duidelijk werd, is dat deze collectieve verbeelding niet meer te rijmen was met wat er in de wereldpolitiek en in de andere westerse samenlevingen gebeurde. De Britten ervoeren in het Interbellum dat de (al verschillende decennia gevreesde) nieuwe tijd was aangebroken, een tijd waarin de oude waarden grotendeels terzijde werden geschoven. Macaulays verbinding tussen verleden en heden werd in steeds meer delen van Europa verbroken. De oude Europese wereld – die vaak gezien werd als dekluitmakend van de op de dezelfde gematigde, christelijke waarden gebaseerde beschaving – week af van de paden die de geschiedenis hen aangaf. Er ging iets goed mis in deze landen, want hoe kon een Italiaanse journalist nu bejubeld worden omdat hij deze oproep aan zijn landgenoten deed: '[to desist] from such pernicious British habits as tea-drinking, snobbery, golf-playing, Puritanism, clean-shaving, pipe-smoking, bridge playing, and inexplicable apathy towards women?'⁴² Dit leidde mede tot de onzekerheid in de Britse samenleving in de periode na de Eerste Wereldoorlog. Als Groot-Brittannië niet meer economisch of militair de sterkste was, en de traditionele beschavingswaarden die het propageerde door de andere landen alsmaar minder op waarde geschat werden, welke rol restte haar dan? Daarnaast werd een goed deel van de zelfperceptie van Groot-Brittannië in het Interbellum bepaald door angst voor verdere nationale verzwakking.⁴³ De onzekerheid over de eigen nationale identiteit uitte zich veelvuldig in projecties op bepaalde, al dan niet vermeende, misstanden in de Britse maatschappij. In die misstanden vond de collectieve onzekerheid ook weer nieuwe voedingsgrond: over de eigen fysieke en morele nationale kracht, over de opkomende arbeidersmassa's in eigen land en zelfs – door de toenemende invloed van Freuds theorieën – onzekerheid over de kenbaarheid van het eigen 'ik'.⁴⁴

Het afnemende geloof in de universaliteit van zowel haar geschiedenis als haar machtspositie in de wereld betekende dat het Britse nationale zelfbeeld moest verschuiven. Groot-Brittannië begon zelfs te twijfelen aan de eigen liefde voor de beschaving en de traditie; had Groot-Brittannië niet eerder met de wereld mee moeten veranderen?

Er is stevig doorzettingsvermogen voor nodig om vast te houden aan een aan alle kanten ter discussie gesteld nationaal zelfbeeld. Het vergt zowel een collectieve als individuele verbeeldingsoefening om in zo'n geval het zelfbeeld gedeeltelijk aan te passen maar voor het grootste deel te conserveren – en niet toe te geven aan de mogelijke neiging om een radicaal ander

⁴¹ T. B. Macaulay, *The history of England* (Washington 1968) 144.

⁴² A. Roberts, *A history of the English-speaking peoples since 1900* (Londen 2008) 220.

⁴³ J. Stevenson, *British society 1914-45* (Londen 1984) 22.

⁴⁴ Overy, *The Morbid Age*, 372.

zelfbeeld te proberen. En dan nog is het in hoge mate onvoorspelbaar wat de precieze uitkomst van een dergelijke nationale verbeeldingsoefening zal zijn.⁴⁵ Een goed deel van die nationaal-collectieve verbeelding wordt ingegeven door het nationale verleden. Maar de waarde van het verleden stond juist onder (internationale) druk, dus hoe konden de Engelsen de identiteitscrisis het hoofd bieden?

In de eerste plaats is het de natiestaat die een groot belang heeft bij een gedegen en stabiele invulling van het nationale zelfbeeld. De Britse staat nam in de Eerste Wereldoorlog sterk in omvang toe.⁴⁶ De publiciteitsmachine van de staat groeide in dezelfde mate mee. Na 1918 bleef de staat een oude, gematigde conceptie van de Britse natie profileren, zowel om de identiteitscrisis het hoofd te bieden als uit bezorgdheid over de moraliteit en politieke voorkeur van de opkomende arbeidersklasse, de daarmee samenhangende internationale concurrentiepositie en de mogelijkheid van het ontstaan van extreme politieke partijen.

'Little Englandism'

Een belangrijke invulling van het Britse zelfbeeld in het Interbellum was het zogehete 'little Englandism'. Deze voornamelijk in de populaire cultuur zichtbare vorm van (deels uitsluitend) nationalisme werd historisch gearticuleerd in de mythe van de pre-industriële Elizabethaanse gouden tijd (met Shakespeare als voorname representant), waarin de harmonieuze dorpsgemeenschap werd voorgesteld als de microkosmos van de nationale gemeenschap. De patriottische toon van de aanhangers van dit 'little Englandism' is misschien wel net zo sterk als in de Eerste Wereldoorlog, maar in plaats van op de heroïek focust het zich meer op het verse terrein van de oude tradities en landelijkheid. Het is een 'quiet patriotism', met 'Merry England' als het beloofde land en tuinieren als nationale deugd.⁴⁷ De gematigde Britse waarden passen natuurlijk uitstekend binnen dit paradijselijke beeld van Groot-Brittannië. Vaak was dit 'little Englandism' een reactie op de verstedelijking, industrialisering en het Britse imperialisme – wat populair werd samengevat als 'big Englandism'.⁴⁸ In de 19^e eeuw was dit 'little Englandism' ook al aanwezig, weliswaar minder prominent. Bovendien sloten beelden van de landelijke rust en van de Britse gematigde waarden goed aan op het vroegere zelfbeeld. Zelfs de staat, onder leiding van premier Stanley Baldwin, propageerde een verdere verspreiding van dit populaire beeld van het Engelse (of breder: Britse) nationale karakter, maar dan wel in combinatie met het abstract Brits constitutionalisme. Het bleek voor de staat een uitstekende manier om de homogene natuur van

⁴⁵ Hastings, *The Construction of Nationhood*, 27.

⁴⁶ Stevenson, *British Society 1914-1945*, 90-91.

⁴⁷ P. Miles en M. Smith, *Cinema, Literature & Society. Elite and Mass Culture in Interwar Britain* (Londen 1987) 40.

⁴⁸ Al hadden velen er weinig moeite mee heen en weer te springen tussen beide definities van nationale identiteit. Sommigen zagen in deze ambivalentie zelfs een bron van culturele energie. Searle, *A new England*, 42.

de Britse maatschappij te benadrukken en om zo het gevaar van een klassenoorlog te neutraliseren.⁴⁹

Pacifisme en internationalisme

In het Interbellum participeerden veel Britten in internationaal georiënteerde bewegingen, bijvoorbeeld in de vele pacifistische bewegingen of in organisaties bedoeld om de positie van de Volkenbond ('The League of Nations') te verbeteren. De 'Peace Ballot' van 1935 geeft een uitstekende illustratie van de kracht van het Britse pacifisme en internationalisme. In vijf maanden tijd werden alle Britse stemgerechtigden door 'The League of Nations Union' gevraagd ja of nee te antwoorden op vijf vragen (waarvan de laatste uit 5.A en 5.B bestond), om zo meer te weten te komen over de houding van de Britse burgers ten opzichte van de Volkenbond en internationale veiligheid. De vragen hadden betrekking op het Britse lidmaatschap van de Volkenbond, op wereldwijde ontwapening, het afschaffen van defensie, maatregelen om de internationale wapenhandel te stoppen en op wat de Volkenbondlanden moesten doen – economisch of militair ingrijpen – in het geval van een verdragschending of een militaire actie van één land. Van de bijna 21 miljoen Britse stemgerechtigden namen er maar liefst elf miljoen deel aan de Peace Ballot. Op alle vijf vragen was een overgrote meerderheid pacifistisch ingesteld; bij slechts twee vragen waren er *minder dan* tien miljoen mensen die ja antwoorden. Op de vraag naar afschaffing van defensie antwoordde 1,7 miljoen mensen negatief, en op de vraag of militair ingrijpen van de via de Volkenbond verenigde landen in het geval van een verdragschending door een land acceptabel was, antwoordde 2,35 miljoen mensen ontkennend.⁵⁰ Op de eerste vier vragen plus 5.A zijn de gegeven antwoorden duidelijk pacifistisch, en in de meeste gevallen ook internationalistisch. Enkel het antwoord op vraag 5.B geeft aan dat de meeste Britten oorlog wel goedkeurden wanneer alle andere mogelijkheden waren uitgeput. Er is veel kritiek geuit op de suggestieve vraagstelling; desalniettemin blijkt uit de antwoorden dat een meerderheid van de Britten internationaal-pacifistische idealen huldigt. Hieruit kan worden afgeleid dat het Britse pacifisme in de meeste gevallen niet voortkwam uit een absolute overtuiging, maar uit de meer praktische wens oorlog te vermijden via internationale samenwerking.⁵¹

Het pacifisme werd ook gekoppeld aan nationale idealen, van 'Englishness' als mengsel van vrede en stabiliteit, soms gecombineerd met de rust van 'little England', soms met meer internationaal gerichte trends.⁵² Dit internationalisme staat tegenover de soms ook aan het 'little Englandism' gekoppelde 'splendid isolation', een gedachtestroom waarvan het belangrijkste

⁴⁹ Stevenson, *British Society 1914-1945*, 470.

⁵⁰ D. S. Birn, *The League of Nations Union* (Oxford 1981) 143-154.

⁵¹ Overy, *The morbid age*, 229-233. & Stevenson, *British Society 1914-1945*, 440.

⁵² C. Barnett, *The collapse of British power* (Londen 1972) 56.

aspect was dat de Britten zichzelf wel konden redden, dat Groot-Brittannië het enige veilige Europese land is, en dat de Europeanen het zelf maar moesten uitzoeken.⁵³ Het idee van een ‘splendid isolation’ botst met het Britse imperialisme. Hoe kon men nu verlangen naar een isolement van het eigen land terwijl het aan het hoofd staat van een over de hele wereld verspreid imperium? Het isolationisme is in het Interbellum op zichzelf nooit populair geworden in de Britse samenleving. In het Interbellum verminderde weliswaar het aandeel van de economische samenwerking van Groot-Brittannië met het continent in de Britse economie, maar de terugtrekking van de economie binnen de eigen grenzen was in het Interbellum een in heel Europa waarneembare trend.⁵⁴ Nog altijd sterker, ondanks het oprukken van de onzekerheid, was de aan het isolationisme tegengestelde gedachtestroom van het imperium van Groot-Brittannië als basis van haar kracht en culturele identiteit.⁵⁵ Deze stellingen zullen verder bekrachtigd worden wanneer hieronder het regeringsbeleid en de Britse kranten worden behandeld.

Britse klassen en cultuur

In de lange 19^e eeuw was de Britse cultuur een compromis van de bourgeoisie en de aristocratie. Al voor 1914 kreeg de arbeidersklasse langzaamaan meer invloed, een proces dat versnelde na de Eerste Wereldoorlog.⁵⁶ Het gevaar van een splijting tussen de klassen in Groot-Brittannië werd, als gesteld, vakkundig geneutraliseerd via het overkoepelende nationale bewustzijn. Het klassenbewustzijn bleef overduidelijk bestaan, maar dit uitte zich grotendeels in dezelfde waarden als die deel waren van het nationale bewustzijn.⁵⁷

De intellectuelen vormden een andere mogelijke bron van onrust. De Britse intellectuelen roerden zich in toenemende mate in de publieke debatten – en natuurlijk ook in die over de Spaanse Burgeroorlog. Maar ook zij stonden bijna altijd sympathiek tegenover de typisch Britse waarden – niet per se tegenover het totale Britse nationale ideaal –, maar op politiek gebied hadden zij vaak andere, meer Europese (modernistische) denkbeelden.⁵⁸ Velen van hen zochten, net als de Europese intelligentsia, naar nieuwe en universeel geldige waarden. Een mooi voorbeeld hiervan is de opkomst in Groot-Brittannië van Victor Gollancz beruchte ‘left book club’, waarvan op het hoogtepunt bijna 60.000 mensen lid waren (en waarvan, aangezien de boeken van hand tot hand gingen, vier keer zoveel mensen indirect gebruik maakten). Een

⁵³ Samuel, ‘introduction’, in: *Patriotism* 1, xxii.

⁵⁴ Ibidem, xxviii.

⁵⁵ Stevenson, *British Society 1914-1945*, 469.

⁵⁶ Miles en Smith, *Cinema, Literature & Society*, 10.

⁵⁷ Ibidem, 21.

⁵⁸ R. Blythe, *The age of illusion. England in the twenties and thirties 1919-1940* (Middlesex 1964) 130.

lidmaatschap leverde iedere maand een nieuw links georiënteerd boek op, steeds over een ander onderwerp en vaak van schrijvers van naam.⁵⁹

Hoewel de Britse intellectuelen zich bezig hielden met ideeën die door de meeste Britten als vreemd gezien werden, blijkt uit een onderzoek naar het Britse media- en cultuurgebruik van LeMahieu dat er in Groot-Brittannië in het Interbellum tevens sprake was van een convergentie in de cultuuruitingen. In de jaren dertig wordt de scheidslijn tussen hoog- en laagcultuur minder duidelijk. Door nieuwe technieken worden bijvoorbeeld films mogelijk, die zowel door arbeiders als intellectuelen worden gewaardeerd.⁶⁰ De vele bioscopen en de steeds groter worden reikwijdte van de radio verspreiden dezelfde populaire films en liedjes door bijna het hele land. Dit verminderde ook in toenemende mate de regionale verschillen.⁶¹ Ook de altijd wat moralistische, en op ‘verheffing’ van de klassen gerichte BBC begint zich meer te voegen naar de wensen van de lagere klassen. Zo begon er een gedeeld referentiekader van culturele uitingen – in films, muziek maar ook via maatschappijkritische boeken zoals Orwells *The road to Wigan Pier* – te ontstaan.⁶² Dit betekende weliswaar niet dat de bestaande verhoudingen tussen de klassen veranderden, maar wel dat de verschillende horizonten van de klassen begonnen te overlappen. Een ontwikkeling die gunstig was om het broodnodige succes van de Britse collectieve verbeeldingsoefening dichterbij te brengen.

Die oefening was in volle gang. Ondanks de onzekerheid probeerden de Engelsen hardnekkig hun kalmte te bewaren. De bevreemding die de Britten ten opzichte van de nieuwe politieke stromingen kende, mondde niet altijd uit in angst. Soms bleef het simpelweg bij die bevreemding. Dat wordt treffend geïllustreerd door de stelling van historicus Samuel dat Engeland in het Interbellum het enige land ter wereld was waar Hitler met enige dedain werd gezien ‘as quite absurd’.⁶³ De Britten wisten vast te houden aan een gedeelte van de oude trots. Zoals een journalist in de jaren ’30 vermeldde: “Rather than living meanly and savagely, it would better to perish as the last of civilised peoples”.⁶⁴

De dan bijna twee decennia durende identiteitscrisis heeft in het Interbellum voor nieuwe bovenliggende beelden en verhoudingen ten opzichte van de buitenwereld gezorgd, terwijl andere perspectieven al dan niet tijdelijk naar de achtergrond verdwijnen. De situaties evolueren langzaam, terwijl de Britten soms trots, soms angstvallig toekijken welke kant de wereld zich op

⁵⁹ S. Samuels, ‘The Left Book Club’, *Journal of contemporary history* (1966) 1, 65-86, 67.

⁶⁰ D. LeMahieu, *A culture for democracy. Mass communication and the cultivated mind in Britain between the wars* (Oxford 1988) 230.

⁶¹ Stevenson, *British Society 1914-1945*, 381-382.

⁶² LeMahieu, *A culture for democracy*, 231-233.

⁶³ Samuel, ‘introduction’, xxiii.

⁶⁴ Overy, *The morbid age*, 380.

ontwikkelt en in hoeverre de nieuw aangenomen houding voldoet. De Britse beleidsmakers hadden echter nog altijd de hoopvolle overtuiging dat de op hol geslagen wereld wel zou bijdraaien en zou inzien dat de (Britse) beschavingstradities universele waarde hadden. Praktisch gezien was ook hun hoop voor een belangrijk deel op het internationalisme gevestigd, en in het bijzonder op het grootse instrument daarvan: de Volkenbond.

2.2 Het buitenlandse beleid van de Britse regering in het Interbellum

Na de Eerste Wereldoorlog zocht ook politiek Groot-Brittannië naar een manier om terug te keren naar de normaliteit. Links en conservatief hadden in toenemende mate één ding gemeen: ‘the old narrow nationalism and the old brazen Imperialism must pass.’⁶⁵ Maar tegelijkertijd waren de mensen die de publieke posities bezetten afkomstig van dezelfde ‘public schools’. Onder deze elite bleef het grootse idee van Engeland als imperiale natie kleven, zij uitten dit alleen in de meer gematigde termen die de naoorlogse periode kenmerkten.⁶⁶ De kritiek zou later luiden dat deze ‘public schools’ een wel erg grote stempel konden drukken op de mensen die later de top van de Britse samenleving en staat zouden beheersen. Tussen 1870 en 1914 kweekten zij ‘christian gentlemen’. Deze leerlingen werden doordrongen van beschavingswaarden. In allerlei beschaafde, maar verouderde waarden en vakken werden lessen gegeven, die totaal niet aansloten bij de behoeften van de moderne tijd. Alle leerlingen werden onderwezen in de klassieke talen, esthetica en geschiedenis tot ongeveer 1800, maar niet in praktische, of meer op de actualiteit gerichte vakken als economie of moderne politieke wetenschap. Herbert Spencer sprak het probleem van de Engelse public schools eind 19e eeuw als volgt: ‘It neglects the plant for the sake of the flower. In anxiety for elegance, it forgets substance. While it gives no knowledge conducive to self-preservation (...) it is diligent in teaching whatever adds to refinement, polish, éclat.’⁶⁷ In het Interbellum wordt het onderwijs van de ‘public schools’ weliswaar gemoderniseerd, maar de leerlingen die in deze periode de politieke elite zouden gaan vormen zijn dan natuurlijk al gekneed tot de ‘christian gentlemen’.

Groot-Brittannië als 20-eeuwse hoeder van de beschaving?

De van deze scholen komende elite was zich sterk bewust van de positie van Groot-Brittannië als ‘hoeder van de beschaving’, als pleitbezorger van de parlementaire en juridische tradities. De personen die in het Interbellum het Britse buitenlandse beleid vormgaven hadden allen de

⁶⁵ Rich, ‘British Imperial decline and the forging of English patriotic memory 1918-1961’, 661.

⁶⁶ Overy *The morbid age*, 349.

⁶⁷ Als geciteerd in: Barnett, *The collapse of British power*, 30.

gedachte gemeen dat morele principes en bedoelingen, nog meer dan strategische overwegingen, van het grootste belang waren als inspiratiebron voor het Britse beleid.⁶⁸ Zoals al beschreven was deze nu seculiere, moralistische overtuiging, gecombineerd met een vleug romantisch idealisme, overgeleverd vanuit het 19^e-eeuwse evangelicisme. De uitverkoren Britten hadden een missie om de wereld beschaving bij te brengen – en de personen die de belangrijke posten van het buitenlandse beleid in de jaren twintig en dertig bezetten waren zich hier het meest van bewust van allemaal; zij waren het immers die de beschavingsmissie moesten leiden. Deze doctrine zou misschien het beste als ‘moralistisch internationalisme’ kunnen worden aangeduid. Het bestaan van het Britse ‘Empire’ was binnen de logica van deze doctrine het beste wat de wereld kon overkomen. Immers, hoe groter het gebied waarin de Britten hun beschavingswaarden konden onderwijzen hoe beter het was voor dat gebied, en voor de wereld.

Zoals uit de vorige paragraaf blijkt, raakte de Britse samenleving gaandeweg de jaren twintig doordrongen van een gevoel van onzekerheid, dat zelfs leidde tot een identiteitscrisis. De Britse leidinggevenden hadden hier schijnbaar minder last van. Zij bleven het ideaalbeeld van de beschavingsmissie koesteren. Maar de reële vooruitzichten waren minder rooskleurig. De sterk afgenomen economische en militaire macht van de Britten zou bij een nieuwe oorlog het hele Empire in grote problemen kunnen brengen. Zelfs de bron van grote Britse trots, de marine, was niet meer in staat om de zeeën rond het uitgestrekte Britse territorium te bestrijken.

Er was wel een andere oorzaak die het Britse optimisme (in ieder geval in het begin) ten dele kon rechtvaardigen; de Volkenbond. De Britse standpunten vielen bijna altijd naadloos samen met de standpunten van de Volkenbond. Net als die organisatie hadden de Britse machthebbers het gevoel dat ze boven het geruzie van de andere landen stonden. Bovendien kan iedere ruzie toch met een goede dosis redelijkheid worden opgelost? Wanneer nodig zou Groot-Brittannië met alle plezier als scheidsrechter – zoals bij de populaire Britse sport tennis, als een ‘umpire’ – optreden.⁶⁹

Maar al vanaf het begin kwam er vanuit verschillende hoeken grote kritiek op de Volkenbond, en naarmate de jaren vorderden raakten steeds meer Europese landen – vaak de vroegere, beschaafde bondgenoten van Groot-Brittannië – op drift. De Britse samenleving keek duidelijk meer dan de Britse machthebbers met angst en onzekerheid naar zulke ontwikkelingen. Want die laatsten leken begin jaren twintig werkelijk te geloven dat de liberale principes ‘for once and for all’ gezegevierd hadden. De Eerste Wereldoorlog werd gezien als de oorlog die een einde aan oorlogen had gemaakt en vanaf nu zouden de diplomatieke betrekkingen tussen landen vanuit morele principes worden afgehandeld. Het op resultaat gerichte, ietwat beangstigende

⁶⁸ Barnett, *The collapse of British power*, 21.

⁶⁹ Samuel, ‘introduction’, xi.

machtsspel zou terzijde worden geschoven en in plaats daarvan zou al het schouwspel op het internationale politieke toneel verlopen via de regels van het internationaal recht.⁷⁰

Typend aan de manier waarop de Britse machthebbers dachten over Groot-Brittannië, is dat zij hun karakterschetsen- en idealen ook op anderen dan alleen zichzelf richtten. Ze waren zo hoogmoedig dat ze de eigen beschavingswaarden – ook al zijn die afkomstig uit de eigen nationale geschiedenis – projecteerden als universeel geldend en, in potentie, aanwezig in de hele wereld.⁷¹ Waar het nationale denken vaak militaristisch of in ieder geval een soort zelfversterkend- en bindend effect heeft, daar getuigen deze nationale beelden van een universeel ideaal dat blind maakte voor de werkelijkheid. In de loop van de jaren dertig zou dit ideaal tegen ze gaan werken.

Groot-Brittannië en het internationale communisme

Dit optimistische internationalisme hield halt bij de grenzen van de Sovjet-Unie. Het is niet verbazingwekkend dat veel Britten – zeker de hogere klassen – de communisten bezagen als goddeloos en onbeschaafd. De Sovjet-Unie was de eerste toonaangevende staat die in het Interbellum een bevreemdende, ‘onbeschaafde koers’ insloeg. Hier uitte de ongerustheid van de Britse regering zich echter niet alleen in mythen of theorie, maar ook in de meer praktische bezorgdheid over de mogelijkheid van een verspreiding van de communistische wereldrevolutie. De onderminister van buitenlandse zaken Robert Vansittart noemde de Sovjet-Unie een volledig destructieve kracht in de wereldpolitiek: ‘wherever troubled waters exits, Russia is the compleat angler.’⁷² Ook nadat de Sovjet-Unie had aangekondigd de volksfrontstrategie te stimuleren, bleef het Britse Foreign Office sceptisch over de intenties van de Sovjets. Deze houding was ook vanuit de praktijk bezien begrijpelijk, aangezien de Sovjets de jaren daaraan voorafgaand continu bezig waren geweest met het inmengen in de affaires van andere landen.⁷³ De waakzame houding van het Foreign Office tegenover het door de Sovjet-Unie gepropageerde communisme zou, zeker in het begin, een medebepalende doorwerking kennen in het Britse beleid ten aanzien van de Spaanse Burgeroorlog.

Zoals in de vorige paragraaf zichtbaar werd, was de meerderheid van de Britse publieke opinie pacifistisch en/of internationalistisch ingesteld. Onder de regeringen van Stanley Baldwin werd de samenleving steeds hoopvolle perspectieven op de internationale (beschavings)politiek

⁷⁰ Barnett, *The collapse of British power*, 243.

⁷¹ Barnett, *The collapse of British power*, 420.

⁷² D. Little, ‘Red Scare 1936: Anti-Bolshevism and the origins of British Non-Intervention in the Spanish civil war’, *Journal of contemporary history* (april 1988) 291-311, 294.

⁷³ *Ibidem*, 296.

voorgehouden. De teneur was dat de Britse regering er samen met de Volkenbond wel voor zou zorgen dat er een ‘wereldontwapening’ plaatsvond. Terwijl de jaren dertig vorderden, en in de buitenlandse politiek de ene crisis op de andere volgde, werd het langzaam duidelijk dat veel landen juist bezig waren met het tegendeel van ontwapenen. De Britse regering was niet alleen de gevangene van haar eigen karakter en zelfbeeld maar ook, dankzij de eigen propaganda in het voorgaande decennium, de gevangene van de Britse publieke opinie.⁷⁴ Het met Britse internationale en pacifistische waarden doordrongen publiek verwachtte dat de morele autoriteit Groot-Brittannië, eventueel via de Volkenbond, rechtvaardigheid zou doen spreken, en bijvoorbeeld in het geval van een Italiaanse inval in Abessinië (het latere Ethiopië) terug zou slaan. Algemeen bekend is dat de Volkenbond zowel de militaire middelen als de draagkracht ontbeerde om dit te doen, en datzelfde gold voor Groot-Brittannië. De prangende kwestie voor de regering was dus hoe het publiek met de realiteit te confronteren – terwijl zelfs binnen de regering niet iedereen bij machte was de realiteit onder ogen te zien.

In 1935, aan de vooravond van de Britse verkiezingen, wilden de conservatieve kopstukken Ramsay MacDonald (premier van 1931 tot 1935) en Stanley Baldwin (premier tot 1937) daar nog even mee wachten. Hun Conservatieve Partij won (als deel van de ‘National Government’) die verkiezingen in oktober 1935 met een ‘landslide’ overwinning, die vooral te danken was aan haar internationalistische idealen: steun aan de Volkenbond, en weliswaar een modernisering van de Britse defensie, maar zonder grote herbewapening.⁷⁵ Toch hield de Minister van Buitenlandse Zaken Sir Samuel Hoare in de herfst van 1935 nog een toespraak die bol stond van de ideeën van het moralistisch internationalisme. Toen in december 1935 de onderhandelingen voor het Hoare-Laval Pact – welke de Italianen een vrijbrief verschafte om Abessinië te koloniseren – uitlekten, leidde dit, logischerwijs, tot een storm van morele verontwaardiging onder het Britse publiek.

Eindelijk begon er toen wat van de internationale politieke realiteit in de Britse samenleving én politiek door te sijpelen. Vanaf het Hoare-Laval Pact was er sprake van een toenemend bewustzijn onder het Britse publiek dat de Volkenbond een machteloos orgaan was en het (moralistische) internationalisme een niet werkende doctrine. Pas toen begonnen Britten de waarheden van hun eigen 17e-eeuwse realistische filosoof Thomas Hobbes in te zien: ‘And covenants, without the sword, are but words, and of no strength to secure a man at all.’⁷⁶

⁷⁴ Barnett, *The collapse of British power*, 342.

⁷⁵ De ‘National Government’ won 430 zetels waarvan 386 voor de Conservatieven, Labour kreeg slechts 154 zetels (wat wel een sterke verbetering was ten opzichte van het voor Labour dramatische verkiezingsjaar 1931). Stevenson, *British Society 1914-1945* 222 (?).

⁷⁶ T. Hobbes, ‘On the Leviathan’, in: D. Wootton (ed.), *Modern political thought. Readings from Machiavelli to Nietzsche* (Indianapolis 1996) 122-302, 187.

Wanneer de Spaanse Burgeroorlog een half jaar later uitbreekt is Groot-Brittannië nog nauwelijks bezig met het smeden van zwaarden – voordat Groot-Brittannië daar eindelijk mee begint, zal het nog een aantal malen denken dat ‘covenants’ alleen genoeg zouden zijn.

2.3 Het Britse buitenlandse beleid en de Spaanse Burgeroorlog

Op 17 juli 1936 pleegden de Spaanse generaals (onder leiding van Sanjurjo, Mola en Franco⁷⁷) een halfgeslaagde staatsgreep tegen de centrum-linkse Republikeinse regering.⁷⁸ Alle rechts georiënteerde Spanjaarden – nationalisten, falangisten (de Spaanse fascistten), monarchisten en (de nog altijd aanwezige) carlisten – deden mee aan of steunden deze coup. Rommelige weken en maanden volgden en toen de rook van het eerste strijdgewoel was opgetrokken bleek het land, qua grondgebied en sympathie, min of meer in tweeën gesplitst. Bovendien werd gaandeweg duidelijk dat het conflict niet alleen maar een Spaanse binnenlandse aangelegenheid is. De Spaanse Burgeroorlog kan geduid worden als een conflict dat qua tegenpolen gelijk was aan de hierboven beschreven eerste Carlistenoorlog; in beide gevallen stonden de conservatieven tegenover meer liberaal georiënteerde democraten. Maar hoewel de Spaanse geschiedenis een opmerkelijk andere loop dan de geschiedenis van de andere Europese landen kende, raakte ze dan toch besmet door de ‘Europese tijdsgeest’ van het Interbellum.

Een van de oorzaken hiervan was dat de moderne ideologieën het communisme, het fascisme en het (in Spanje opmerkelijk invloedrijke) anarchisme ook in Spanje steeds meer aanhangers kregen. Misschien wel belangrijker is het feit dat deze volledig tegenover elkaar gepositioneerde ideologieën in toenemende mate door mensen én staten in Europa werden aangehangen. De Europese beeldvorming speelde in het conflict een ontzettend grote rol. In een belangrijk deel van die beeldvorming werd de Spaanse Burgeroorlog neergezet als een eerste aankondiging van de komende wereldstrijd tussen het fascisme en het communisme. De beeldvorming, het vehikel voor ideologische vooroordelen, zou in Europa het idee van de Spaanse realiteit sterk vertroebelen.⁷⁹

⁷⁷ Sanjurjo stief al op 20 juli na een vliegtuigcrash. Mola leidde de coup vanuit Spanje, Franco vanuit Marokko. Dat Franco vervolgens met hulp van Duitse vliegtuigen een luchtbrug naar Spanje kon regelen – waardoor hij de Afrikakorpsen snel naar Spanje kon verplaatsen – was voor die tijd opzienbarend. Op 1 oktober 1936 werd Franco de leider, ‘generalísimo’, van alle nationalistische troepen.

⁷⁸ Anders dan wat de simplistische versie vertelt bestond de Republikeinse regering niet uit communisten of anarchisten, maar voornamelijk uit centrum-links. Voor het begin van de burgeroorlog kreeg de regering wel politieke steun vanuit die groeperingen en vanaf het moment dat de burgeroorlog uitbrak organiseerden beide stromingen hun eigen milities.

⁷⁹ K. W. Watkins, *Britain divided: the effect of the Spanish civil war on the British political opinion* (Londen 1963) 234.

De Britse regering neemt bij het uitbreken van de Spaanse Burgeroorlog vrijwel direct een non-interventiestandpunt in. Dat lijkt dan volkomen logisch: interventie zou een schending van het internationaal recht zijn en bovendien zou een Britse interventie ook andere landen tot interventie kunnen aanzetten, met alle gevolgen van dien. Al snel versterken nieuwe Spaanse gebeurtenissen, in de Britse optiek, de basis onder deze argumenten. Het wordt de Britse regering duidelijk dat de Spaanse republikeinen – of, afhankelijk van wie er aan het woord is, de communisten – steun krijgen vanuit de Sovjet-Unie. Hierbij moet worden aangetekend dat de Sovjet-inmenging de (al dan niet terechte) vooroordelen van de Britse machtshebbers bevestigde. Al voor het uitbreken van de burgeroorlog hielden de Britten rekening met de invloed van de Sovjets. Er werd gevreesd dat zij ervoor zouden zorgen dat de Spaanse communisten, onder aanvoering van Largo Caballero, de centrum-linkse regering van Azaña omver zouden werpen. De Britten wisten dat de Sovjet-Unie streefde naar een wereldrevolutie en dat ze daartoe iedere kans zouden aangrijpen.⁸⁰ De meeste leden van de regering waren fel anti-communistisch en hun sympathieën wat betreft Spanje lagen dichterbij Franco's nationalisten dan bij de republikeinen, zonder overigens op ook maar enig moment te overwegen een duidelijk pro-Franco beleid te voeren. De gedachte dat Groot-Brittannië aan de zijde van de duivelse, bolsjewistische Sovjet-Unie stelling zou nemen vóór de Spaanse republikeinen en tégen Franco zal, wanneer die al bij een regeringslid op zou zijn gekomen, snel met een lichtbeschaamd lachje als absurd terzijde zijn geschoven. Een tweede Brits argument voor non-interventie was de povere militaire conditie van zowel Groot-Brittannië als van haar liberale bondgenoot Frankrijk; ieder risico dat tot oorlog kon leiden moest vermeden worden vanwege het feit dat de militaire conditie van beide landen daar niet klaar voor was.⁸¹ En daarom neemt de Britse regering samen met de Franse regering, onder leiding van Léon Blum, het initiatief tot het door alle belangrijke Europese landen getekende non-interventiepact van 14 september 1936.⁸²

Talleyrands eeuwoude opmerking (zie blz. 14) over de zogenaamde non-interventie in de Eerste Carlistenoorlog kan ook op de Spaanse Burgeroorlog van 1936-1939 toegepast worden. Alleen zijn het ditmaal niet de Britten die het akkoord zogenaamd in ere houden en in de praktijk schenden, maar de Sovjet-Unie en bovendien de pro-Franco landen Duitsland en Italië. Daarnaast werd het de objectieve toeschouwer gaandeweg duidelijk dat in zoverre het non-

⁸⁰ De Sovjet-Unie had in 1935 'officieel' de doctrine aangepast; in plaats van de wereldrevolutie streefden zij nu een volksfrontstrategie na. Dit zorgde er bijvoorbeeld voor dat extreem-links weer met centrum-links kon samenwerken. Met andere woorden: de communisten waren vanaf dat moment bereid om de sociaal-democraten over de hele wereld te steunen, wanneer hun macht groter was. De Britse regeringsleiders geloofden niet dat de Sovjet-Unie met deze doctrine minder op een revolutie uit was dan daarvoor. De Britse scepsis bleef onverminderd groot. Little, 'Red Scare 1936', 295.

⁸¹ Watkins, *Britain divided*, 73.

⁸² Beevor, *The battle for Spain*, 374.

interventiepact wel werd nageleefd (schendingen moesten wel enigszins in het geheim gebeuren), het de republikeinen, die aan een ernstig wapengebrek leden, meer schaadde dan de nationalisten. Ook vochten er al tijdens de Slag om Madrid (ongeveer 6-23 november 1936) aan vooral republikeinse zijde internationale brigades mee, bestaande uit idealisten van allerlei nationaliteiten. Dit waren op eigen initiatief naar Spanje afgereisde vrijwilligers, waar de natiestaten zelf dus weinig mee van doen hadden. Dit laatste laat ook zien hoe sterk de Spaanse Burgeroorlog appelleerde aan de gevoelens (en ideeën) door heel Europa. De Spaanse Burgeroorlog werd gezien als een Europees conflict dat zich afspeelde binnen de grenzen van één land, maar onder andere de Britten vreesden dat dit conflict, ondanks het non-interventiepact, zou kunnen uitgroeien tot een grotere Europese oorlog.

Nog een opmerking over het Britse beleid ten aanzien van de Spaanse Burgeroorlog. Het begrip ‘appeasement’ heeft tegenwoordig de negatieve connotatie die hangt aan het beleid van de regering-Chamberlain ten aanzien van Hitlers Duitsland. Maar al in begin 1937 benoemt de minister van buitenlandse zaken Anthony Eden het buitenlandse beleid van de Britse regering als ‘one of European appeasement’.⁸³ De internationale antagonismen moesten waar mogelijk verzoend worden. De Britten konden zich wegens de slechte conditie van hun leger geen oorlog permitteren. Bovendien was de herinnering aan de Eerste Wereldoorlog bij vele Britten nog altijd vers: ‘that to those who had lost family members in the Great War (...) the prospect of a European conflict breaking out all over again was simply an unthinkable obscenity.’⁸⁴ De Britse verantwoording van het buitenlandse beleid in het Interbellum komt soms lichtelijk absurd over, maar dat is dus niet geval met de redenen achter het beleid van appeasement in 1936-1937. Ontwapening, pacifisme en ‘vrede tegen iedere prijs’ was slechts één van de samengepakte noties, maar het was wel de invloedrijkste in regeringskringen.⁸⁵

De jaren dertig had al vele internationale crises opgeleverd, maar de Spaanse Burgeroorlog was de eerste waarbij die twee antagonismen in een dusdanig felle strijd verwickeld zouden raken. Althans – nogmaals – zo was de Europese en gaandeweg ook de Britse beeldvorming. Dit onderzoek zal zich nu daarop richten.

⁸³ Paris, *Warrior Nation*, 146.

⁸⁴ Roberts, *A history of the English-speaking peoples since 1900*, 236.

⁸⁵ Paris, *Warrior Nation*, 149.

3. Het Britse publieke debat over de Spaanse Burgeroorlog

De beeldvorming van de politieke extremen speelde een zeer belangrijke rol in de ontwikkeling van het Britse perspectief op de Spaanse Burgeroorlog. Daarnaast was dit ook een perspectief op een oorlog waar Groot-Brittannië geen directe inmenging in had. In een ‘totale oorlog’ (waarin hele samenlevingen worden betrokken) heeft het overgrote deel van het land belang bij het vormen van een eenheid; de gehele samenleving moet meewerken aan de overwinning of het voortbestaan van het land. Bij onderlinge verdeeldheid zal het land verliezen. In die gevallen wordt een plat, eenduidig patriottisch gevoel zowel gevraagd als gekweekt. Maar hoe kan een natie, een nationale identiteit, reageren op de oorlog in een ander land? Een oorlog waarin een land emotioneel, maar niet (per se) fysiek betrokken is, kan verschillende ideeën en karaktertrekken, en mogelijke verschuivingen daarin, openbaren. In hoofdstuk 1 is een beeld gegeven van hoe de Britten in de 19^e eeuw de buitenlandse oorlogen waarnamen, en hoe dat doorwerkte binnen het Britse zelfbeeld. Omdat de Spaanse Burgeroorlog de Britse samenleving en publieke opinie in zo een ongekende mate verhitte, moet in dat debat het Britse zelfbeeld aan de oppervlakte komen te liggen. De plaats waar de publieke opinie en discussie zich grotendeels afspeelde, en waar over andere relevante gebeurtenissen gerelateerd aan de Spaanse Burgeroorlog verslag werd gedaan, was de krant.

Inmiddels is er in dit onderzoek geschetst wat de Britse samenleving bindt. Het Britse zelfbeeld in het Interbellum is in theorie welhaast een ideaalplaatje van nationale identiteit; het is krachtig, maar niet exclusief of militaristisch. Grote delen van de Britse samenleving verkeerden in onzekerheid over de waarde van hun zelfbeeld, terwijl de Britse regering haar eigen uitgangspunten veel overtuigender bezag. Het minpunt aan het krachtige Britse zelfbeeld van de regering was dat ze de eigen beschavingsidealen universeel achtten. Belangrijke delen van de Britse regering in het Interbellum leken het vermogen te missen om in te zien dat niet iedereen dacht, of bereid was te gaan denken, zoals de Britten deden.

De houding van de kleine Britse communistische minderheid ten opzichte van de Spaanse Burgeroorlog is duidelijk. Uit deze kringen vertrokken er al in 1936 honderden vrijwilligers naar Spanje om te vechten tegen het fascisme. Veel linkse intellectuelen sprongen in de bres voor Spaans links.⁸⁶ Ook waren er een paar eenlingen én intellectuelen die Franco steunden in zijn strijd tegen het communisme. Neem de jonge dichter en vrijwilliger in Spanje Roy Campbell, die beweerde: ‘humanitarianism is a form of moral perversion due to overdomestication,

⁸⁶ Sommigen wilden de liberale democratie verdedigen, sommigen het communisme vooruit helpen. Beiden (plus het in Groot-Brittannië minder bekende anarchisme) waren verenigd binnen Spaans links.

protestantism gone bad.⁸⁷ Een uitspraak die natuurlijk haaks staat op de Britse gematigde waarden. Uiteindelijk zouden er ongeveer 500 Britten in Spanje sneuvelen.⁸⁸ Maar deze minderheden met hun sterke(re) idealen of angsten zijn niet representatief voor de Britse samenleving als geheel.

Het krantenonderzoek: de onderzoeksmethode

De extreme kranten zullen dan ook niet meegenomen worden in het hier volgende onderzoek. Gekozen is voor *The London Times*, de bekendste en in naam de politiek meest centrale krant van Groot-Brittannië, één kwaliteitskrant aan de (centrum-)linkerzijde, *The Manchester Guardian*, en het ook kwalitatief sterke wekelijkse blad aan de (centrum-)rechterzijde, *The Observer*. Kwaliteitsbladen representeren, uiteraard, niet de volledige mentaliteit van een land. Daarom zijn ook twee van de destijds best verkopende tabloids, *The Daily Mirror* en *The Daily Express*, in het onderzoek betrokken. Beroemde kranten als *The Daily Telegraph* of de eind 19^e eeuw bestverkopende tabloid *The Daily Mail* zijn dus niet meegenomen in het onderzoek. Die keuze is min of meer toevallig; de vijf behandelde kranten zijn een doorsnede van de Britse kranten (van links tot rechts, en van kwaliteit tot tabloid) en waren simpelweg beter toegankelijk. Meer kranten onderzoeken zou bovendien de grenzen van dit onderzoek te ver oprekken. Bovendien zijn de vijf behandelde kranten ook allen Engels (al worden ze aangeduid met de term Brits, omdat ze handelen over heel Groot-Brittannië). Ook dit is gedaan om het onderzoek in te perken; wanneer er ook Schotse of Welshe kranten zouden zijn onderzocht, hadden regionale identiteiten waarschijnlijk teveel van de toch al schaarse ruimte opgeslokt.

De jaren dertig waren de hoogtijdagen van de Britse kranten, nooit zouden ze meer verkocht en gelezen worden (de radio was als nieuwsmiddeel nog niet ten volle ontwikkeld).⁸⁹ De invloed van de kranten was op haar top; de grote Britse persbaronnen Lord Beaverbrook, Rothermere en Northcliffe drukten een grote stempel op de publieke opinie van Groot-Brittannië. Zo was het een campagne van Rothermere's kranten waardoor de Labour-partij in 1923 de verkiezingen zou hebben verloren en een krantencampagne van Beaverbrook die uiteindelijk het einde zou inluiden van het premierschap van Stanley Baldwin in 1929. In de jaren twintig werd dan ook veelvuldig de beschuldiging geuit dat de Britse kranten het land destabiliseerden.⁹⁰ In dit onderzoek zal, aan de hand van de artikelen over de Spaanse Burgeroorlog, gekeken worden of dat in de jaren dertig ook nog het geval was. Niet ontzettend

⁸⁷ P. Monteath, *Writing the good fight. Political commitment in the International literature of the Spanish civil war* (Londen 1994) 44.

⁸⁸ T. Buchanan, *Britain and the Spanish civil war* (Cambridge 1997) 10.

⁸⁹ F. Reid Gannon, *The British press and Germany 1936-1939* (Oxford 1971) 2-3.

⁹⁰ J. Chapman, *Comparative media history. An introduction: 1789 to the present* (Cambridge 2005) 162.

was dit ook hét decennium van de buitenlandse correspondent, waar het woelige internationale klimaat hen natuurlijk alle ruimte toe bood. De Spaanse Burgeroorlog kan mede daardoor bestempeld worden als een ‘reporters war’.⁹¹ Dit feit alleen al geeft aan dat de hierboven genoemde ‘splendid isolation’ gedachte niet de hele Britse samenleving had doordrenkt. Net als de Britse regering waren ook de Britse kranten sterk op de wereld gericht.

Ook uit een rapport dat in 1938 in Groot-Brittannië over de Britse pers verscheen, blijkt dat de Britse kranten een grote invloed hadden. Hierin werd (terecht) aangeduid dat een effectieve publieke opinie niet op teveel onderwerpen tegelijkertijd gericht kan zijn. Mensen kunnen zich niet op hetzelfde moment verantwoordelijk voelen voor Spanje, China, Abessinië én Oostenrijk. Binnen de publieke opinie is er maar ruimte voor één, maximaal twee bepalende onderwerpen. Daarom, zo stelt het rapport, heeft de pers een zeer groot beïnvloedingswapen in alleen al de onderwerpkeuze.⁹² Daarnaast beïnvloedt de pers de opinievorming door de manier waarop zij het nieuws brengen; vanuit welk ‘frame’ en vanuit welk politiek perspectief zij erover berichten.

Dat dit onderzoek zich toespitst op de kranten wordt al grotendeels gerechtvaardigd doordat de invloed van de Britse kranten in het Interbellum zo groot was en doordat de Spaanse Burgeroorlog zo’n groot thema in de Britse kranten vormde. Daar komt nog bij dat er in iedere krant een grote variatie bestaat in de stijl en invalshoek van de artikelen. Zoiets veelomvattends als een nationaal zelfbeeld wordt in een krant op allerlei verschillende manieren belicht; er wordt geschreven over de rol van het land in de internationale betrekkingen of over de verhouding van een bepaalde nationale karakteristiek tot het onderwerp. Het laatste argument dat het gebruik van kranten hier als materiaal voor dit onderzoek rechtvaardigt, heeft te maken met de specifieke aard van de nieuwsvergaring en correspondentie vanuit Spanje. Het conflict was in grote mate een propagandaoorlog. De nieuwsvoorziening was destijds minder accuraat en controleerbaar als dat die tegenwoordig is. Om te illustreren hoe belangrijk de beeldvorming en hoe onbelangrijk de feiten waren in de Spaanse Burgeroorlog, een voorbeeld van de altijd parate observator George Orwell:

Early in life I have noticed that no event is ever correctly reported in a newspaper, but in Spain, for the first time, I saw newspaper reports which did not bear any relation to the facts, not even the relationship which is implied in an ordinary lie. I saw great battles reported where there had been no fighting, and complete silence where hundreds of men had been killed. I saw troops who

⁹¹ Monteath, *Writing the good fight*, 152.

⁹² Dit komt uit het zogehete ‘PEP Report on the British press’. Aangehaald in: Reid Gannon, *The British press and Germany 1936-1939*, 301.

had fought bravely denounced as cowards and traitors, and others who had never seen a shot fired hailed as the heroes of imaginary victories; and I saw newspapers in London retailing these lies and eager intellectuals building emotional superstructures over events that had never happened.⁹³

De nieuwsvergarig vanuit Spanje was dus niet altijd even betrouwbaar. Walter Lippmann geeft in zijn fameuze *Public Opinion* aan dat de loop van de gebeurtenissen een onderscheidbare vorm moet aannemen. Wanneer de gebeurtenissen zich nog ‘in het vage’ bevinden – wanneer de feiten nog niet duidelijk zijn – kan ‘het nieuws’ zich niet onderscheiden van geruchten en interpretaties. Ondanks de oningevulde plekken is wel duidelijk dat er iets gebeurd is waarover bericht dient te worden. Om die reden zullen verslaggevers de nieuwsfeiten vervolledigen via allerlei politiek of ideologisch ingegeven mogelijke waarheden.⁹⁴ Dat past exact bij wat Orwell aanstipte over de nieuwsvergarig rondom de Spaanse Burgeroorlog. In het geval van artikelen in de Britse kranten over de Spaanse Burgeroorlog zijn het de Britse aannamen en waarheden waarmee de onvolledigheden in het feitenmateriaal worden ingevuld. Onder de oppervlakte van de objectieve verslaggeving moeten dus aannamen en meningen te vinden zijn die het Britse zelfbeeld weergeven.

Mede daardoor zou er wat betreft de beoordeling van de kranten die zich met Spanje bezighielden, onderscheid gemaakt moeten worden tussen de beïnvloeding van de publieke opinie, en die van de geïnformeerde publieke opinie.⁹⁵ Om deze redenen zullen ‘pure’ (hier dus een twijfelachtige term) nieuwsartikelen alleen betrokken worden wanneer het duidelijk is dat de uiteenzettingen een continue degelijkheid vertonen of wanneer een bepaald aspect wel erg vaak terugkomt. In het eerste geval mag er verwacht worden dat het de geïnformeerde publieke opinie beïnvloedt, en in het tweede geval dat ze vooral invloed hebben op de niet per se geïnformeerde publieke opinie. Dit brengt tegelijkertijd de proporties van de taak aanzienlijk terug: In de jaren dertig bestond de gemiddelde Britse krant voor 90% uit nieuwsartikelen, 5% uit analyse, 4% uit ingezonden brieven en een schamele 1% uit opinie.⁹⁶ Fortuinlijk genoeg waren de opiniestukken in de Britse kranten in de jaren 1936-1937 minstens een keer per week aan de Spaanse Burgeroorlog gewijd. Naast een schets van de algehele teneur van de specifieke krant zal er nadruk worden gelegd op opinie-artikelen, nieuwsanalyses (soms is het een combinatie van

⁹³ G. Orwell, ‘Looking back on the Spanish war’, (versie 2003), http://www.george-orwell.org/Looking_Back_On_The_Spanish_War/0.html (versie 4 juni 2010).

⁹⁴ W. Lippmann, *Public Opinion* (New York 1952) 317.

⁹⁵ Watkins, *Britain divided*, 64.

⁹⁶ Reid Gannon, *The British press and Germany 1936-1939*, 6.

beide), berichten die gerelateerd zijn aan Britten in Spanje en – wat ook wat couleur locale in dit onderzoek aanbrengt – ingezonden brieven.

De kranten zullen worden onderzocht via een bundeling van kwalitatieve en kwantitatieve methoden. De kwalitatieve methode wordt uitgevoerd middels een hermeneutisch invoelen en interpreteren, dat vervolgens, begeleid door een goede argumentatie, gepresenteerd zal worden. De kwantitatieve methode zal daar vervolgens meer systematiek aan toevoegen. Deze methode behelst het belichten van tientallen artikelen uit verschillende perioden. Via een op deze manier uitgevoerde discoursanalyse kan er gekeken worden of er sprake is van veranderingen in het Britse perspectief op de Spaanse Burgeroorlog.⁹⁷

De in beide tabloids verschenen artikelen zijn makkelijker kwantitatief te meten, om de eenvoudige reden dat hun boodschap kort en hun retoriek krachtig is. De langere artikelen uit de drie kwaliteitsbladen zijn daarentegen vaker aan een hermeneutische analyse onderworpen. Aangezien dit onderzoek gedurende ruimt twee jaar vijf kranten bekijkt, zijn alle artikelen steekproefsgewijs uitgelicht. Het aantal resultaten van deze steekproef is ook nog eens teruggebracht doordat er in de databanken enkel gezocht is op ‘Spanish civil war’ en niet op bijvoorbeeld ‘Spain’ of ‘Spanish conflict’.⁹⁸ Dit is zo gedaan om irrelevante informatie (in het geval van ‘Spain’) direct eruit te filteren en omdat het aantal resultaten niet te groot mocht worden om het corpus hanteerbaar te houden. Omdat er geen enkele reden is om aan te nemen dat ‘Spain’ kwalitatief betere resultaten zou opleveren dan ‘the Spanish civil war’ is dit goed te verantwoorden. Bij de resultaten zaten, als gezegd, ook de reguliere nieuwsartikelen. Daarvan zijn er steekproefsgewijs uit de jaren 1936, 1937 en in iets mindere mate 1938 (omdat toen het aantal relevante artikelen afnam) tientallen uitgelicht, om te zien wat de toonzetting van de berichtgeving was. In iedere krant is speciale aandacht besteed aan artikelen uit de beginmaanden juli en augustus 1936 die de eerste stellingname van de krant weergeven, wat dan weer vergeleken zal worden met artikelen uit 1937 en 1938. Ook is er steeds speciaal gezocht naar artikelen over het bombardement op Guernica. Dat nieuws bracht een dusdanig heftige controversie teweeg dat het interessant is om te zien hoe de afzonderlijke kranten hierop reageerden, en of deze gebeurtenis iets veranderde in het perspectief van de kranten op de Spaanse Burgeroorlog.⁹⁹ Daarnaast is er steeds een paar maanden overgeslagen in het uitkiezen van artikelen, om te zien

⁹⁷ C. Classen, ‘Qualitative Diskursanalysen in der historischen Medien- und Kommunikationsforschung’, in: K. Arnold, M. Behmer, B. Semrad (ed.) *Kommunikationsgeschichte. Positionen und Werkzeuge. Ein diskursives hand- und lehrbuch* (Berlijn 2008) 363-382, 381.

⁹⁸ Al direct na het uitbreken van de Spaanse Burgeroorlog wordt het conflict met ‘Spanish civil war’ aangeduid, getuige ook de gevonden krantenartikelen uit juli en augustus 1936.

⁹⁹ H. R. Southworth, *Guernica! Guernica! A study of journalism, diplomacy, propaganda and history* (Los Angeles 1977) 393-398.

of de toon na de tussenliggende periode was veranderd. Artikelen van het einde van 1936 en begin 1937, de zomer en het begin van het najaar van 1937 en uit 1938 zijn behandeld. Zo kan er uit iedere krant een duidelijke toon en een eventueel veranderende (politieke) stellingname worden gedestilleerd. Het jaar 1939 is overigens, afgezien van een enkel artikel, niet meegenomen omdat de uitkomst van de Spaanse Burgeroorlog toen duidelijk was en de aandacht van het Britse publiek verslaptte, ook doordat de Britse aandacht zich alsmaar meer richtte op de ontwikkelingen omtrent Nazi-Duitsland.

Bij het zoeken naar de artikelen verschenen er, afhankelijk van het digitale archief, tien à zestien (verkleinde) chronologisch geordende artikelen in beeld, waardoor deze snel doorgezocht konden worden op steekwoorden en toon. Wanneer hieruit naar voren kwam dat een krant een bepaalde toonzetting kende, werden daar een paar voorbeelden van uitgelicht. Wanneer vervolgens verder zoeken geen verandering van toon of perspectief opleverde, werden er een paar maanden overgeslagen om daar verder te zoeken naar een bevestiging van of verandering in het perspectief. Bij de twee 'dailies' en *The Observer* verliep deze werkwijze perfect, aangezien die gedurende de onderzochte 2,5 jaar ongeveer dezelfde toon handhaafden. Vooral bij *The Manchester Guardian* en bij *The London Times* was het ingewikkelder, omdat in die kranten gelijktijdig verschenen artikelen niet altijd hetzelfde perspectief innamen; ze laveerden tussen respectievelijk links en neutraal en tussen rechts en neutraal. Bovendien was de variatie in de daar afgedrukte krantenartikelen een stuk groter. Om daaraan recht te doen zijn van beide kranten (en zeker van *The Times*) meer artikelen in het onderzoek betrokken. Deze onderzoekswijze bood de mogelijkheid om in beperkte ruimte het Britse zelfbeeld uit vijf kranten te destilleren.

Het is waarschijnlijk dat sommige interessante of nuancerende artikelen niet zijn opgemerkt, en dus niet werden meegenomen in het onderzoek. Dat is inherent aan de hier gebruikte methode. Die onderzoeksmethode garandeert wel dat het zowel de teneur als het Britse zelfbeeld in het perspectief op de Spaanse Burgeroorlog in de krant, en de mogelijke veranderingen daarin, duidelijk bloot kan leggen. Nader en diepgaander onderzoek zou de resultaten vervolgens verder kunnen aanscherpen.

Een belangrijk concept in ieder krantenonderzoek is 'framing', dat behelst het zo inpakken en positioneren van een onderwerp dat het een bepaalde betekenis overdraagt. Het is gedefinieerd als de benadrukking van een onderwerp op zulke wijze, dat duidelijk wordt gemaakt waar het onderwerp (volgens het betreffende medium) werkelijk over gaat. Door Schön en Rein zijn 'frames' gedefinieerd als het geloof, de samengebonden waarden en perspectieven waarmee de leden van (bijvoorbeeld) een maatschappelijke cultuur binding hebben en vertrouwd zijn en waarvan waarschijnlijk is dat er continuïteit in deze waarden zit, zodat individuen of organisaties

erop terug kunnen vallen, met als doel het geven van betekenis en richting aan het denken en/of aan beleidsdoeleinden.¹⁰⁰ Het verschil met een individueel argument is dat een frame ten eerste een perspectief is (dat meerdere argumenten kan bevatten) en ten tweede dat het een set symbolen, metaforen en/of ‘catch phrases’ is.¹⁰¹ Voor dit onderzoek betekent dit, dat de manier waarop de kranten ‘framen’ zowel het Britse zelfbeeld weerspiegelt, daarop inspeelt en, mede daardoor, het een belangrijke invloed op dat Britse zelfbeeld kan hebben. De hier weerspiegelde tijdsgeest is gedeeltelijk ontstaan als gevolg van de manier van framen, en het past zich continu langzaam aan veranderende situaties aan. Bovendien helpt het tevens de richting te bepalen waarheen het zich aanpassende zelfbeeld beweegt. Omdat een frame moet aansluiten bij onder het publiek levende gedachtestromen en mentaliteiten kan er niet zomaar een nieuw frame begonnen worden; het frame kan enkel op trage wijze veranderen of worden aangepast. De kwantitatieve methode ‘framing analysis’ behelst het groeperen van dezelfde frames, om daaruit te kunnen afleiden welke frames dominant zijn. Omdat er in dit onderzoek slechts tientallen artikelen uit vijf verschillende kranten worden onderzocht, is die methode hier niet toereikend. Wel zal onderzocht worden welke frames in de artikelen dominant zijn. In tegenstelling tot de beschrijvende, maar niet verklarende methode ‘Framing analysis’, is de hier gebruikte kwalitatieve, meer hermeneutische methode zowel beschrijvend als verklarend.¹⁰²

De resultaten worden krant voor krant behandeld – en niet bijvoorbeeld alle artikelen van één soort of alle artikelen over eenzelfde onderwerp samen – omdat de toon, stijl en politieke voorkeur van de krant een grote rol spelen in de manier waarop de krant haar onderwerpen in een ‘frame’ verpakt. Tussendoor zullen korte vergelijkingen worden gemaakt tussen de berichten van verschillende kranten.

Het krantenonderzoek: 3.1 *The Daily Mirror*

The Daily Mirror werd in november 1903 door Alfred Harmsworth (de latere Lord Northcliffe) opgericht als een krant ‘voor vrouwen en door vrouwen’. Dat bleek geen succes, wegens tegenvallende verkoopcijfers werden in 1904 werden alle vrouwelijke journalisten ontslagen en ging de krant onder dezelfde naam verder als een vrij traditionele en conservatieve krant. In 1913 verkocht Lord Northcliffe de krant aan zijn broer Harold Harmsworth, beter bekend als Lord

¹⁰⁰ D. A. Schön en M. Rein, *Frame reflection: toward the resolution of intractable policy controversies* (New York 1994) 8.

¹⁰¹ C. L. Menashe, ‘The power of a frame: an analysis of newspaper coverage of tobacco issues-United States, 1985-1986’, *Journal of health communication* 3 (1998) 307-325, 310-313.

¹⁰² J. Wilke, ‘Quantitative Verfahren in der Kommunikationsgeschichte’, in: Arnold, *Kommunikationsgeschichte*, 323 – 341, 341.

Rothermere.¹⁰³ Onder zijn leiding bleef de oplage van *The Daily Mirror* alsmat stijgen, totdat die zo groot was dat *The Daily Mirror* zelfs korte tijd de bestverkopende krant van Groot-Brittannië was. Eind jaren twintig en in de jaren dertig waren er circulatieoorlogen, met bijbehorende prijsdalingen, in de Britse krantenwereld aan de gang waardoor *The Daily Mirror* onder druk kwam te staan. Hierbij moet worden opgemerkt dat de Britse kwaliteitskranten weliswaar een minder grote oplage dan de sensatiegerichte tabloids hadden, maar zij konden dankzij een trouw en welgestelder lezerspubliek hogere prijzen rekenen, waardoor ze op een stabiel niveau konden voortbestaan.¹⁰⁴ Het zijn *The Daily Express* en de Schotse *The Daily Herald* die midden jaren dertig de grote uitdagers van de *The Daily Mirror* zijn. Op de voorpagina van iedere uitgave van *The Daily Mirror* staat in de jaren dertig nog wel de aanprijzende ondertitel ‘the newspaper with the largest net sale’. *The Daily Express* zal eind jaren dertig *The Daily Mirror* qua verkoopcijfers inhalen, maar *The Daily Mirror* zal in ieder geval tot 1939, dan dus onterecht, met die ondertitel pronken.

Lord Rothermere was ook de eigenaar van *The Daily Mail*, en gebruikte zowel deze krant als *The Daily Mirror* om zijn steun uit te spreken aan de BUF, Mosley’s fascistische partij. Na de door de BUF veroorzaakte rellen bij het Londense Olympia stadion (in 1934) en de daaropvolgende haast algehele Britse verontwaardiging trok Lord Rothermere (en *The Daily Mirror*) zijn openlijke steun aan de fascistten in. Lord Rothermere verkocht de krant vervolgens in 1935 aan zijn neef – het bleef een familieaangelegenheid – Cecil Harmsworth King. Onder diens leiding werd de krant omgetoverd tot een op sensatie gerichte tabloid – en dat is de krant zoals die naar voren zal komen in dit onderzoek. In *The Daily Mirror* werden ook voor het eerst ‘nieuwsdragende foto’s’ geplaatst, waardoor de krant in de jaren dertig al bijna als een hedendaagse tabloid oogt.¹⁰⁵

The Daily Mirror is ontegenzeggelijk de minste informatieve van de vijf onderzochte kranten. De nieuwsvoorziening over de Spaanse Burgeroorlog is uitzonderlijk summier. Grote gebeurtenissen als de uitbraak van de oorlog of het bombardement op Guernica worden niet of enkel in een persbureaubericht van zes regels weergegeven. Toch houdt de krant zich wel sterk met de Spaanse Burgeroorlog bezig; in de twee jaar en negen maanden (17 juli 1936 – 1 april 1939) die de oorlog duurde, prijkte er 141 keer een aan de Spaanse Burgeroorlog gerelateerd bericht op de voorpagina. Er zijn 23 berichten uit de periode 1936-1938 uit *The Daily Mirror* genomen, die tezamen een degelijk beeld geven van waar de krant zich mee bezig hield. Deze zullen onderverdeeld worden in zes nieuws(analysen), zeven berichten over Britse individuen of schepen in de Spaanse Burgeroorlog, zes opinieartikelen en vier ingezonden brieven.

¹⁰³ H. Herd, *The march of journalism. The story of the British press from 1622 to the present day* (Londen 1952) 263.

¹⁰⁴ Chapman, *Comparative media history* 159.

¹⁰⁵ Het idee kwam van de redacteur van *The Daily Mirror*, Arkas Sapt, die het idee had om foto’s via de drukpersen in de kranten te drukken. Herd, *The march of journalism* 262.

De nieuwsberichten richten zich in drie van de zes gevallen op voorgevallen wreedheden. Bijvoorbeeld communisten die priesters of nonnen vermoorden of het bericht over door Franco verordonde executies.¹⁰⁶ Dit tegendeel van beschaving wordt expliciet aangevallen door de aartsbisschop van Wales, Dr. Green: 'Unhappy Spain is giving the latest exhibition of human nature being let loose and manifesting itself in appalling acts of savagery, bestiality and demonism'. Hij stelt dat de oorzaken, de 'mental outlook', die gebeurtenissen zoals executies mogelijk maken, onderzocht moeten worden. Kent de moderne wereld naast technische ook morele vooruitgang? 'On the contrary, civilization can become a meer veneer which had failed to penetrate the nature with its cloaks.'¹⁰⁷ Deze uitspraken lijken goed te passen binnen het hierboven geschetste Britse perspectief op een op hol geslagen wereld, die in het Interbellum mede resulteerde in de Britse identiteitscrisis. De stelling van de bisschop gaat in tegen de 'whig-interpretatie' van de geschiedenis, dat stelt dat door toepassing van de juiste politieke principes de geschiedenis een stabiele vooruitgang zal kennen. Dus of de verkeerde principes zijn toegepast, of de 'whig-interpretatie' is onjuist. Zeker de laatste conclusie zou het zelfvertrouwen van de Britten geen goed hebben gedaan.

De andere drie nieuwsberichten bevatten meer analyse, en richten zich op de rol van Groot-Brittannië met betrekking tot de Spaanse Burgeroorlog. Zoals in het artikel met de immens grote voorpaginakop '26 nations beg Britain to end crisis over Spain', dat vlak na het uitbreken van de Spaanse Burgeroorlog wordt gepubliceerd.¹⁰⁸ Ook een klein jaar later wordt Groot-Brittannië in een artikel als 'watchdog' neergezet die de naleving van non-interventie moet controleren.¹⁰⁹ In dit laatste artikel wordt voorzichtig geopperd dat het voor Groot-Brittannië misschien wel eens tijd wordt om andere landen met militaire middelen te dwingen de internationale verdragen na te komen. Het is waarschijnlijk nodeloos te melden dat dit advies niet werd opgevolgd. In 1938 verschijnt er een stuk van een bezorgde oud-marineofficier, dat waarschuwt tegen de teloorgang van de eens zo trotse Britse marine. De dikgedrukte ondertitel vertelt het hele verhaal: 'And Britannia is supposed to rule the waves!'¹¹⁰

Een onevenredig groot deel van de artikelen – zeven van de behandelde 23 – in *The Daily Mirror* richt zich op het wel en wee van Britten in en rondom Spanje. Vaak zijn het berichten dat Britse

¹⁰⁶ 'Priest beheaded and nuns stripped naked by mob', *The Daily Mirror* 24 juli 1936, 3. & 'Carnage in Madrid barracks', *The Daily Mirror* 28 juli 1936, 3.

¹⁰⁷ 'War peril to woman's chastity', *The Daily Mirror* 1 oktober 1936, 28.

¹⁰⁸ '26 nations beg Britain to end crisis over Spain' *The Daily Mirror* 10 juli 1936, 1.

¹⁰⁹ 'New war risk may change Spain policy', *The Daily Mirror* 9 april 1937, 2.

¹¹⁰ 'Please warn...', *The Daily Mirror* 20 mei 1938, 12.

schepen in halve of hele gevechten in de wateren rondom Spanje betrokken zijn. *The Daily Mirror* publiceert ook gretig de waarschuwingen van de Britse regering aan de daarvoor verantwoordelijke Spanjaarden.¹¹¹ Bij een ander waarschuwend bericht is een kwart paginagrote foto van een schip geplaatst, met als trots nationalistisch onderschrift: ‘H.M.S. Repulse to the rescue’.¹¹² Naast soms korte, soms meer uitgebreide berichten over gewonde en overleden Britten in Spanje,¹¹³ zijn er ook stukken geplaatst die de Britse beschavingsidealen expliciet maken. Zoals een artikel over Britse hulp aan Spanje, waarin Viscount Churchill (Winstons neefje) stelt dat ‘[it is] Great Britain’s duty to make a humanitarian gesture on behalf of the Spaniards who were torn by civil war’.¹¹⁴ Sowieso wordt er weinig gemeld over de in Spanje vechtende vrijwilligers, misschien ook omdat deze populistische tabloid weinig brood ziet in verhalen over Britten met communistische sympathieën. In 1938 wordt er dan wel een stuk gepubliceerd over een Britse vrijwilliger in Spanje: ‘a young man who went out to fight fascism. (...) he did not like war, but he overcame his dislike for the sake of his ideals.’¹¹⁵ Dit zou aan kunnen geven dat de Britten in 1938 meer dan in 1936 bereid waren tot oorlog, al kan het natuurlijk zijn dat er ook eerder vergelijkbare artikelen in *The Daily Mirror* zijn verschenen.

De zes opiniëartikelen en vier ingezonden brieven zullen hier samen behandeld worden. Opmerkelijk aan de eersten is dat er verschillende keren expliciet door de (hier letterlijke) opiniemaker aan de Britten een oproep wordt gedaan zich niet te mengen in het Spaanse conflict. Beide kanten begaan wreedheden en zijn verwerpelijk: ‘The Spanish Civil war is a warning to other countries not to allow passion to enter politics and drive out common sense and common humanity.’¹¹⁶ En twee maanden later: ‘Whether red wins or black, she [Spain] ultimately becomes part of the menace to civilisation – the irresponsible and vainglorious nationalism of the totalitarian system. All that Britain can do is to continue to act with as much humanity as possible towards the available victims of this political terror’.¹¹⁷ *The Daily Mirror* roept op om vast te houden aan de beschaving als een centraal punt in het Britse zelfbeeld; en misschien kan beschaving dan alsnog een tegengif voor de chaos zijn. Waarom zullen de Britten te midden van de onbeschaafde, op hol geslagen wereld de beschaving proberen hoog te houden? Welnu, de Britten ‘have avoided the impetus of extremism not by luck, but because the british people

¹¹¹ Bijvoorbeeld: ‘British government warns Franco’, *The Daily Mirror* 25 augustus 1936, 3. & ‘They dare not stop it!’, *The Daily Mirror* 20 april 1937, 32.

¹¹² ‘H.M.S. Repulse to the rescue’, *The Daily Mirror* 24 augustus 1936, 1.

¹¹³ Bijvoorbeeld: ‘Briton of 21 shoots down enemy during air duel’, *The Daily Mirror* 1 september 1936, 1. & ‘British ship torpedoed: captain and wife among 11 dead’, *The Daily Mirror* 1 februari 1938, 1.

¹¹⁴ ‘Doctors join British ambulance on way to Spain’, *The Daily Mirror* 26 augustus 1936, 2.

¹¹⁵ ‘Left mother, died in Spain for ideals’, *The Daily Mirror* 22 augustus 1938, 32.

¹¹⁶ ‘Opinion’, *The Daily Mirror* 26 augustus 1936, 11. & ‘Opinion’, *The Daily Mirror* 2 september 1936, 11.

¹¹⁷ ‘Opinion’, *The Daily Mirror* 30 november 1936, 13.

cannot be stamped into any political 'ism'.¹¹⁸ *The Daily Mirror* laat er geen misverstand over bestaan dat de extreme politieke ideologieën tegengesteld zijn aan de natuur van de Britten.

Een prachtig voorbeeld van de Britse waarden is een bericht dat het huwelijk van de hertog van Norfolk koppelt aan de chaotische internationale politieke situatie: 'While communism, socialism, fascism are noisily applied and debated it is pleasant to think of the fact and the symbol of Arundel [zijn landgoed]'. In hetzelfde bericht de geruststellende zin dat wat er ook gebeurt, 'the British tradition will not perish, it merely adapts itself.'¹¹⁹ Het zijn teksten die goed passen binnen het in hoofdstuk 2 geschetste Britse zelfbeeld; de Britten huldigen de eigen gematigde waarden en beschaving, en de onbeschaafde, extreme politieke stromingen zullen het niet klaarspelen om die sterke gedeelde waarden te doorbreken en het Britse volk uiteen te drijven. Deze stelling kan geduid worden als een krampachtig vasthouden aan de eigen waarden, als een bezweringsformule, of simpelweg als een overtuigd zelfvertrouwen in de eigen kracht. Die laatste mogelijkheid mag betwijfeld worden, omdat deze het feit van de Britse identiteitscrisis negeert. Daarnaast staat in het bovenstaande bericht natuurlijk ook nog een mooie verwijzing naar de Britse landelijke rust, als antithetisch aan de onbeschaafdheid van andere delen van de wereld. De zuiverheid van de Britse natuur versus de 'corruptie' van de moderne Europese cultuur.

Zulke generalisaties over het Britse volk zijn ook duidelijk terug te zien op de opiniepagina van *The Daily Mirror*. De manier waarop de krant steeds weer expliciet durft te stellen wat het Britse volk denkt is opmerkelijk. Zoals de stelling over extremisme als een modern houvast in de chaotische wereld: 'The British people do not believe this idea.'¹²⁰ Weer vindt *The Daily Mirror* dat de Britten vast dienen te houden aan de eigen gematigde beschavingswaarden. Opmerkelijk is ook de in twee ingezonden brieven geuite stelling (waarvan een keer door een bisschop) dat de Spaanse wreedheden een gevolg van de Spaanse cultuur van het stierenvechten zijn.¹²¹ Ook uit de ingezonden brieven blijkt de instemming met de non-interventie van Groot-Brittannië, wel met de aantekening dat de Britten niet met zich mogen laten spotten.¹²² De patriottische ondertoon is in *The Daily Mirror* altijd duidelijk aanwezig.

Dat patriottisme valt op bij de beschouwing van de hier behandelde artikelen uit *The Daily Mirror*: de krant straalt zelfvertrouwen en strijdbaarheid uit. De Britten dienen vast te houden aan de eigen gematigde beschavingswaarden – en zij doen dat ook, aldus de stellige *The Daily Mirror*. Het

¹¹⁸ 'Opinion', *The Daily Mirror* 12 september 1936, 11.

¹¹⁹ 'Happy Arundel', *The Daily Mirror* 22 februari 1937, 13.

¹²⁰ 'Opinion', *The Daily Mirror* 11 september 1937, 11.

¹²¹ 'Letters', *The Daily Mirror* 11 februari 1937, 11. & 'Quotes', *The Daily Mirror* 22 maart 1937, 14.

¹²² 'Letters', *The Daily Mirror* 19 juli 1937, 11. & 'Letters', *The Daily Mirror* 17 augustus 1937 11.

is alleen de vraag of dat een werkelijk gevoeld zelfvertrouwen of een bezweringsformule tegen de overall waargenomen extremiteiten is. De altijd zeer beknopte artikelen en dito formuleringen in *The Daily Mirror* doen dat laatste vermoeden. Het beeld dat verder uit de artikelen in *The Daily Mirror* is gedestilleerd komt grotendeels overeen met het Britse zelfbeeld in het Interbellum: de Britse gematigde waarden worden verheerlijkt en de Britten maken zich bezorgd over de wreedheden in Spanje.

3.2 The Daily Express

The Daily Express oogt meer dan *The Daily Mirror* als een geloofwaardige krant; het heeft meer tekst en minder schreeuwerige koppen of foto's. Het heeft dus een minder hoog 'tabloid'-gehalte dan *The Daily Mirror*. Als gesteld adverteerde ook *The Daily Express* met haar hoge verkoopcijfers, op de voorpagina staat 'World's largest daily net sale'. *The Daily Express* kwam uit de circulatieoorlog onder de Britse kranten in de jaren dertig tevoorschijn als de grote winnaar. Onder leiding van Lord Beaverbrook en vooral dankzij de begiftigde redacteur Arthur Christiansen (die een groot talent schijnt te hebben gehad voor het aanvoelen van 'wat het publiek wil'¹²³) bereikte de krant op het hoogtepunt van haar wereldwijde circulatie een indrukwekkende oplage van 3.076.000.¹²⁴ Deze krant is gedurende haar hele bestaan, sinds 1900, vrij constant geweest in haar centrum-rechtse perspectief, ook al schreef Leo Trotski na zijn verbanning uit de Sovjet-Unie voor *The Daily Express*, en was de krant in de jaren dertig gevestigd in het zogehete 'zwarte Lubljanka gebouw'.¹²⁵ Uit deze krant zijn via de beschreven methode negen nieuwsanalyses, drie aan de Britten in Spanje gerelateerde artikelen, tien opinieartikelen, één ingezonden brief en één geplaatst gedicht gehaald (24 berichten in totaal).¹²⁶

De nieuwsberichten ten tijde van het uitbreken van de Spaanse Burgeroorlog in *The Daily Express* gaan bijna allemaal over de in Spanje begane wreedheden. Grote woorden worden daarbij niet geschuwd: 'the mob is uncontrollable and class hatred rules' en 'not since the French Revolution has Europe witnessed such a scene'.¹²⁷ Het gebruik van de Franse Revolutie is veelzeggend; de

¹²³ Christiansen introduceerde bijvoorbeeld de 'dynamische lay-out', waardoor de oude symmetrische formule van de kranten in de jaren dertig werd verlaten en *The Daily Express* (als eerste) een modern, levendiger uiterlijk kreeg. Zie: Herd, *The march of journalism* 253.

¹²⁴ Herd, *The march of journalism* 255, 265.

¹²⁵ Daarnaast was het de eerste Britse krant die een kruiswoordpuzzel bevatte.

¹²⁶ Dat er maar één ingezonden brief zal worden behandeld, komt doordat de ingezonden brieven in *The Daily Express* bijna allemaal huishoudelijke zaken of huwelijksproblemen als onderwerp hadden.

¹²⁷ Bijzonder is, in hetzelfde artikel, het verhaal van een 'aristocrat sniper'. Die gaat iedere dag in de top van een kerk in Barcelona zitten en schiet dan een klein dozijn 'communisten' dood. 'Priests die praying', *The Daily Express* 27 juli 1936, 1.

Britten hadden weinig op met deze, in hun optiek, tot despotisme leidende gebeurtenis. Net als in de berichtgeving van *The Daily Mirror* wordt er in *The Daily Express* in de eerste maanden van de Spaanse Burgeroorlog vooral gerefereerd aan de wreedheden van de communisten, en nauwelijks aan die van Franco. Vaak ging het dan over priesters die vermoord werden.¹²⁸ Op 12 augustus wordt er voor het eerst een ooggetuigenverslag van Franco's troepen gepubliceerd. Een Franse journalist reisde met hen mee en maakt terloops melding van 'cleaning up with mass executions'.¹²⁹ Dezelfde dag staat er een nieuwsanalyserend stuk over de mogelijkheid dat de Britten zullen ingrijpen wanneer Portugal bij de Spaanse Burgeroorlog zou worden betrokken. De reactie van *The Daily Express*: dat moet Groot-Brittannië niet doen, want voor je het weet wordt er van ons verwacht dat we alle internationale problemen gaan verhelpen.¹³⁰ Een vreemd soort isolationisme, waaraan de krant – zie de opinieartikelen hieronder – vast zou houden. In tegenstelling tot *The Daily Mirror* wordt hier wel melding gemaakt van het bombardement op Guernica, ook opvallend is dat deze centrum-rechtse krant snel daarna stelt dat de Duitsers hieraan schuldig waren.¹³¹

Tegen het einde van 1937 verschijnen er veel sfeerreportages over Spanje – *The Daily Express* had duidelijk veel actieve correspondenten in Spanje gevestigd. Deze leverden echter weinig informatie die hier relevant is. Toch een voorbeeld met waarde; Virginia Cowles' stuk 'Who's running this country anyway?'. Daarin stelt ze dat Franco's gedeelte van Spanje aan de oppervlakte zeer rustig en beschaafd lijkt, maar wanneer het dieper wordt onderzocht, het wel degelijk dictatoriaal, en met fascistische trekjes, geregeerd blijkt te worden.¹³² Eind 1937 verschuift de aandacht hier duidelijk van Spanje naar Duitsland, analoog daaraan neemt de kritiek op de trage Britse herbewapening toe.¹³³

The Daily Express richt zich meer dan *The Daily Mirror* op wat er in Spanje gebeurde, en wat minder op de Britten in Spanje. Wel staan er ook hier berichten over Britse schepen die in gevechten belandden, maar deze staan minder vaak op de voorpagina en worden minder vaak begeleid door een 'schreeuwerige' toon.¹³⁴ Een stuk over de Britse piloten die geld zouden krijgen om vliegtuigen naar republikeins Spanje te brengen wordt bijvoorbeeld zonder duidelijk oordeel

¹²⁸ 'Priests killed', *The Daily Express* 11 augustus 1936, 1. & 'Massacre, killed, lynching', *The Daily Express* 20 november 1936 10.

¹²⁹ B. de Jouvenel, 'First eye-witness story of legion advance', *The Daily Express* 12 augustus 1936, 2-3.

¹³⁰ 'Portugal', *ibidem* 8.

¹³¹ 'Basque town bombed', *The Daily Express* 28 april 1937, 1. Het bewijs dat de krant doorslaggevend noemde was dat ze een dagboek van een neergeschoten Duitse piloot hadden gevonden waarin meisjesnamen stonden die de te bombarderen plaatsen zouden aanduiden. 'Germans responsible', *The Daily Express* 2 mei 1937, 2.

¹³² V. Cowles, 'Who's running this country anyway?' *The Daily Express* 20 oktober 1937, 12.

¹³³ In hetzelfde stuk wordt trots een melding gemaakt van 'our own Goebbels', dr. Robert Vansittart. 'Telling the World of Britain's ideals and aspirations', *The Daily Express* 9 februari 1937, 10.

¹³⁴ Een voorbeeld is een bericht dat beschrijft hoe Britse schepen meehelpen 30.000 vluchtelingen te verplaatsten, inclusief een oproep aan Franco om zijn gevangenen op een humanitaire wijze te behandelen. 'British humanitarian help', *The Daily Express* 22 oktober 1937, 1.

gebracht.¹³⁵ Ook wordt er veel positieve aandacht besteed aan de totstandkoming van het non-interventiepact,¹³⁶ wat in de opinie-artikelen nog meer naar voren komt.

Een eerste belangwekkend opiniestuk is van de hand van de beroemde schrijver G. B. Shaw. Het verhandelt over de onbruikbaarheid van de in Groot-Brittannië zo sterke angst (niet van voorzichtigheid!) voor oorlog.¹³⁷ *The Daily Express* is vaak zeer expliciet isolationistisch gericht. De krant stelt dat het niet 'onze plicht' is om geld te geven en om zo Spaanse fabrieken te helpen herbouwen, maar om de 1,75 miljoen werklozen in Groot-Brittannië aan het werk te helpen.¹³⁸ Een ander artikel doet een oproep aan andere kranten (*The Daily Mail* en *The Daily Herald*) om de gemoederen te laten bedaren: 'The Spanish fury reflects its fires here'.¹³⁹ Steeds weer is de boodschap 'unite – to keep out', of 'stay out!'¹⁴⁰ Of de waarschuwing dat de bloedigste burgeroorlogen diegenen waren waarin buitenlandse landen zich mengden (wat gezien alle beschreven wreedheden in Spanje eerder en elders in de krant een eigenaardige bewering is).¹⁴¹ De krant wil de Britse samenleving bij elkaar houden, en de Britten laten inzien dat ze zich niet aan die wilde (impliciet: 'on-Britse') passies moeten overgeven. Is de toon een jaar later, in de herfst van 1937, veranderd? De non-interventionistische boodschap is nog steeds alom in *The Daily Express* aanwezig. De krant blijft ook steeds alarmerende stukken publiceren en probeert de Britten onverhuld te vertellen wat ze moeten doen. Een stuk op 3 november roept zelfs op tot het opstaan van een nieuwe leider, die de politiek van het 'anxious island of Britain' de juiste richting in zou moeten leiden.¹⁴² *The Daily Express* blijft zich dus, al dan niet impliciet, uitspreken voor een 'splendid isolation'. Het hieraan achterliggende idee lijkt steeds te zijn dat Groot-Brittannië de onbeschaafde politieke extremen en de chaos die deze met zich meebrengen, buiten haar landsgrenzen moet zien te houden. De grenzen van het bolwerk van de beschaving moeten worden beschermd.

Een in begin 1938 geplaatste opiniestuk zegt alles over de beïnvloedingstactiek van de krant, maar vreemd genoeg sluipt er dan ook wat militarisme de opiniepagina binnen. Er wordt angst gekweekt voor bombardementen op steden, die vrouwen en kinderen als slachtoffers zullen eisen. Zie Spanje, waar Franco's troepen Barcelona en regeringsgezinden Zaragoza bombarderen.

¹³⁵ 'British pilots offered 150 pond to fly plains to Spain', *The Daily Express* 30 juli 1936, 1.

¹³⁶ 'Non-Intervention Committee installed', *The Daily Express* 16 september 1936.

¹³⁷ G. B. Shaw, 'Fear of War', *The Daily Express* 27 juli 1936, 8.

¹³⁸ 'Our plight', *The Daily Express* 28 juli 1936, 8.

¹³⁹ 'Warmongers, both!', *The Daily Express* 8 augustus 1936, 8.

¹⁴⁰ 'Opinion', *The Daily Express* 3 augustus 1936, 8. & 'Opinion', *The Daily Express* 10 augustus 1936, 8. & 'Opinion', *The Daily Express* 11 augustus 1936, 8. & 'Opinion', *The Daily Express* 18 augustus 1936, 8.

¹⁴¹ 'The Bull ring', *The Daily Express* 5 augustus 1936, 8.

¹⁴² G. M. Thomson, *The Daily Express* 3 november 1937, 10.

Maar tevens wordt er verwezen naar beroemde Britse oorlogspremiers zoals Lloyd George en, veel eerder, William Pitt.¹⁴³

En dan nog die ene ingezonden brief. Een nieuwsgierige lezer vraagt zich af wat nu eigenlijk het verschil is tussen een communist en een anarchist.¹⁴⁴ Veel Britten lijken alle extremere ideologieën op dezelfde manier te beoordelen, namelijk als onbeschaafd.

Opmerkelijk aan *The Daily Express* is dat er, in tegenstelling tot *The Daily Mirror*, weinig referenties te vinden zijn aan de Britse beschaving of de traditionele Britse waarden, enkel aan de ‘slechtheid’ van de antithesen van deze beschavingswaarden. Dit gemis aan culturele referenties wordt ten dele gecompenseerd doordat *The Daily Express* een gedicht als Wordsworths ‘Liberty’ plaatst. Dat doet het op 20 januari 1938, terwijl uit de krant blijkt dat de angst voor het fascistische Duitsland toeneemt. De plaatsing en toon van dit gedicht lijken ook te wijzen op een toenemende strijdbaarheid: We must be free or die, who/ Speak the tongue/ That Shakespeare spoke: the/ Faith and morals hold/ Which Milton held. In everything/ We are sprung/ Of earth’s first blood, have/ Titles manifold.¹⁴⁵

Waar *The Daily Mirror* via korte, retorisch krachtige bezweringsformules de Britse identiteitscrisis lijkt te willen negeren, daar laat *The Daily Express* iets meer informatie over het Britse gebrek aan zelfvertrouwen in de krant toe. *The Daily Express* probeert steeds weer te laten zien dat de Britten vast moeten blijven houden aan hun traditionele waarden, en niet moeten zwichten voor de extreme politieke ideologieën. Omdat de krant zich over dat laatste zo bezorgd maakt, lijkt het een isolationistisch standpunt te kiezen: *The Daily Express* lijkt te geloven dat als de grenzen worden gesloten, de problemen wel buiten blijven. Toch is de krant daarin niet volledig consistent, want in 1938 lijkt er al meer strijdbaarheid haar artikelen binnen te sluipen.

3.3 The Manchester Guardian

The Manchester Guardian stamt uit 1821. Gedurende haar bestaan heeft de krant altijd linkse of sociaal-liberale politieke standpunten gehad. Ook kende *The Manchester Guardian* de hardnekkige reputatie dat het ‘een orgaan van de middenklasse’ is. In juni 1936 – een maand voor de Spaanse Burgeroorlog – droeg de eigenaar J. P. Scott de leiding van de krant over aan het ‘Scott Trust’, dat het tegenwoordig nog altijd in handen heeft.¹⁴⁶ Vanaf 1959 gaat *The Manchester Guardian* door het

¹⁴³ ‘Stay Out’, *The Daily Express* 27 januari 1938, 10.

¹⁴⁴ ‘Letters’, *The Daily Express* 28 augustus 1938, 8.

¹⁴⁵ W. Wordsworth, ‘Liberty’, *The Daily Express* 20 januari 1938, 10.

¹⁴⁶ ‘GNM archive’ (versie 6 juni 2002), <http://www.guardian.co.uk/gnm-archive/2002/jun/06/1> (versie 17 juni 2010).

leven als *The Guardian*. Van de kwaliteitsbladen zal de linkse *The Manchester Guardian* vergeleken worden met de rechtse *The Observer*. In *The Manchester Guardian* zijn vele relevante artikelen verschenen, die bovendien gevarieerd zijn qua vorm en stijl. De steekproefsgewijze zoekmethode heeft hier 30 artikelen opgeleverd: acht nieuws(analysen), negen opiniestukken, negen ingezonden brieven en vier artikelen die berichtten over Britten in Spanje.

In één van de eerste nieuwsberichten over de Spaanse Burgeroorlog in *The Manchester Guardian* wordt direct een vergelijking getrokken tussen Franco en Göring.¹⁴⁷ Een paar dagen later doet de krant een voorspelling die waar zal blijken, het kondigt een ‘war of attrition’ in Spanje aan en ‘a bleak and bitter future for the Spanish people’.¹⁴⁸ Al op 10 augustus 1936 meldt en veroordeelt de krant de inmenging van Duitsland en Italië in het conflict. In dit stuk, getiteld ‘Is there such a thing as a the Bolshevik danger?’ wordt vreemd genoeg gesteld dat er geen bewijzen zijn voor inmenging van de Sovjet-Unie (waar andere kranten juist het tegenovergestelde beweerden). Wel wordt er gepleit voor een non-interventiepact, onderbouwd met argumenten die eleganter van stijl dan van inhoud zijn, bijvoorbeeld: ‘A people has to win its own freedom, for only a freedom won with ardour and sacrifice is defended with vigilance and determination.’ Britse of Franse inmenging zou bovendien ‘political madness’ zijn, ‘[that] would bring back the era of religious wars.’¹⁴⁹ *The Manchester Guardian* verschaft aan vele (vooral linkse) Britse prominenten een podium waarop ze hun mening kenbaar kunnen maken. Zoals de oproep van Harry Pollit, één van de leiders van de communistische partij, die werd geciteerd toen hij stelde dat de Spaanse ‘anti-fascistische strijd’ ook een Britse strijd is – want het is een strijd vóór de beschaving.¹⁵⁰ Uit deze eerste reeks berichten valt al op te maken dat de krant heen en weer beweegt tussen neutrale en meer uitgesproken linkse sympathieën. In april 1937 verschijnen er verschillende artikelen die dit beeld bevestigen. Op 13 april laten ze minister Eden aan het woord¹⁵¹ en op 17 april geven ze de ‘home secretary’ Sir John Simon de mogelijkheid om het regeringsbeleid ten opzichte van Spanje verdedigen: ‘this is not cowardness!’¹⁵²

Een dag na het bombardement op Guernica maakt *The Manchester Guardian* daar al melding van.¹⁵³ Weer een dag later vraagt de krant zich in een nieuwsanalytisch bericht af of de Britse regering de publiekelijke veroordeling van het Britse volk hardop zal uitspreken.¹⁵⁴

¹⁴⁷ ‘International news’, *The Manchester Guardian* 21 juli 1936, 10.

¹⁴⁸ ‘International news’, *The Manchester Guardian* 27 juli 1936, 12.

¹⁴⁹ ‘Is there such a thing as a the Bolshevik danger?’, *The Manchester Guardian* 10 augustus 1936, 8.

¹⁵⁰ ‘Quotes’, *The Manchester Guardian* 17 augustus 1936, 11.

¹⁵¹ ‘Mr. Eden’, *The Manchester Guardian* 13 april 1937, 4.

¹⁵² J. Simon, ‘This is not cowardness’, *The Manchester Guardian* 17 april 1937, 17.

¹⁵³ ‘International news’, *The Manchester Guardian* 28 april 1937, 1.

¹⁵⁴ ‘Guernica’, *The Manchester Guardian* 29 april, 5.

Er zijn slechts vier berichten over Britten in of rondom Spanje in *The Manchester Guardian* opgenomen, die meestal ook ten dele opiniestukken zijn. Tien dagen na het uitbreken van de Spaanse Burgeroorlog staat er al een stuk over ‘de Britse mening’ betreffende non-interventie. Die moge duidelijk zijn: ‘observing strict neutrality’.¹⁵⁵ Ook zijn er berichten over Britse gewonden, maar die zijn altijd op een gematigde toon geschreven.¹⁵⁶ De toon van *The Manchester Guardian* in zulke berichten staat in sterk contrast met die van ‘the dailies’, waarvan *The Daily Mirror* zeer sensatiegericht schreef en *The Daily Express* zulke gebeurtenissen vaak gebruikte om grote alarmerende stukken te plaatsen. Op 5 mei drukt *The Manchester Guardian* een stuk af van een Brits burgerinitiatief dat de Spanjaarden maant te stoppen met de wreedheden.¹⁵⁷ Bijna een jaar later is een vergelijkbaar stuk terug te zien, over een protest tegen de in Spanje aanschouwbare methoden van de totale oorlog, zoals in de bombardementen op ‘open towns’.¹⁵⁸

De in *The Manchester Guardian* gepubliceerde opiniestukken zijn vaak interessant en om die reden worden er hier elf behandeld. Op 22 juli 1936 wordt onomwonden dezelfde stelling als in *The Daily Mirror* en *The Daily Express* geuit: of nu links of rechts wint, de uitkomst zal hoe dan ook een dictatuur zijn. Bovendien stelt deze linkse krant dat de communistische en anarchistische milities ‘out of control’ zijn.¹⁵⁹ Op 30 juli 1936 staat er een opiniestuk gedrukt waarin de strekking radicaal anders is; het Spaanse conflict is allereerst een gevecht voor de democratie, en daaruit volgt dat: ‘No sacrifice will be too great to defend such a cause.’¹⁶⁰ Net zoals uit een hierboven aangehaalde nieuwsanalyse blijkt, pleit *The Manchester Guardian* voornamelijk tegen interventie; iets anders zou desastreuze effecten kunnen hebben. Wel stellen ze overduidelijk pro-regering te zijn, ‘which is after all a lawful and friendly government.’¹⁶¹ Naar goed Brits gebruik staat ook bij *The Manchester Guardian* de constitutionaliteit hoog in het vaandel. Twee pagina’s verder in dezelfde uitgave stelt de krant dat gezien het succes van ‘the peace ballot’, er zou moeten worden doorgegaan met het continu meten, los van de partijrichtlijnen, van de publieke opinie – bijvoorbeeld naar wat de Britten nu precies over de Spaanse Burgeroorlog denken.¹⁶²

The Manchester Guardian blinkt schijnbaar uit in stellingen met voorspellende waarde, het geeft bijvoorbeeld aan dat na de échecs van Mantsjoerije en Abessinië ‘the whole British idea of freedom [is] discredited, and people are moving away from freedom and democracy ideals

¹⁵⁵ ‘British opinion on the sale of arms to Spain’, *The Manchester Guardian* 28 juli 1936, 14.

¹⁵⁶ ‘British wounded’, *The Manchester Guardian* 12 augustus 1936, 4.

¹⁵⁷ ‘An appeal for a humane conduct of civil war’, *The Manchester Guardian* 5 mei 1937, 6.

¹⁵⁸ ‘international news’, *The Manchester Guardian* 1 april 1938, 22.

¹⁵⁹ ‘Opinion’, *The Manchester Guardian* 22 juli 1936, 10.

¹⁶⁰ ‘Appeal for help for the Spanish workers’, *The Manchester Guardian* 30 juli 1936, 4.

¹⁶¹ ‘Non-intervention’, *The Manchester Guardian* 4 augustus 1936, 9.

¹⁶² ‘British public opinion’, *The Manchester Guardian* 4 augustus 1936, 12.

towards dictatorship.’ De krant legt hier een deel van de oorzaak dat alsmear meer mensen zich aansluiten bij de extreme politieke ideologieën, bij de falende internationale diplomatie van Groot-Brittannië en de Volkenbond. Daar voegt het aan toe dat de Spaanse revolte slechts een prelude is en dat het zomaar zou kunnen gebeuren dat de Britten ‘who [have] fought for moral issues’, op afzienbare termijn weer zullen moeten strijden.¹⁶³ Een opiniërend artikel dat een week later werd gepubliceerd, reageert op Sir Samuel Hoare’s stelling dat de Spaanse ‘grim and detestable struggle’ niet direct een Britse zaak is. De schrijver reageert verbolgen, haast moralistisch, wanneer hij stelt dat Spanje de directe zaak is van ieder beschaafd volk, ‘of every thinking and humane man and woman (...) Is not this a task in which the people of this country, whatever their varying views about the Spanish conflict, can all sincerely join?’¹⁶⁴ De beschaving moet, zoals in het 19e-eeuwse Britse ideaal, ook buiten de Britse grenzen door de Britten verdedigd worden. Een tijd later drukt *The Manchester Guardian* een stuk met dezelfde vorm af, dat ook een appèl doet aan de Britse regering om de strijdende partijen uit elkaar te houden. Dit is nodig omdat ‘Freedom is attacked once again, and the british people have laid on them [de Spanjaarden] the duty of defending their ancient cause.’¹⁶⁵ Weer een jaar later, op 6 april en 18 juli 1938, drukt *The Manchester Guardian* stukken af waarin beide malen een appèl wordt gedaan om de het non-interventiepact schendende wapenleveringen aan nationalistisch Spanje te stoppen.¹⁶⁶ *The Manchester Guardian* is gedurende de hele Spaanse Burgeroorlog duidelijk voor een overwinning van de regering, maar het spreekt zich meestal ook uit tegen directe Britse interventie, omdat in dat geval een grotere Europese oorlog zou worden geriskeerd.

De in *The Manchester Guardian* geplaatste ingezonden brieven bieden ook een originele inzage in de manieren waarop de Britten de internationale situatie in het algemeen, en de Spaanse Burgeroorlog in het bijzonder beleefden. De eerste hier meegenomen ingezonden brief dateert van 13 augustus 1936. Een Engelse, zeer klassenbewuste vrouw die in Spanje had gewoond, schrijft: ‘It had to become, the people were so uncultivated. They do not know the value of art. They behaved like savages (...), look at those two poor priests they killed!’¹⁶⁷ Het is toch opmerkelijk te noemen dat een linkse krant dit stuk vol typisch Brits snobistisch klassenbewustzijn afdrukt. In een andere brief reageert een Brit op een eerdere ingezonden brief van een Franco-sympathisant. Zijn voornaamste pro-regering argument is dat het verkeerd is om, zoals Spaans-rechts heeft gedaan, een constitutionele regering aan te vallen.¹⁶⁸ In een hierboven

¹⁶³ ‘Opinion’, *The Manchester Guardian* 11 augustus 1936, 10.

¹⁶⁴ ‘Appeal’, *The Manchester Guardian* 22 augustus 1936, 10.

¹⁶⁵ ‘Britain and the threat to liberty’, *The Manchester Guardian* 1 januari 1937, 12.

¹⁶⁶ ‘No more arms to Spain’, *The Manchester Guardian* 6 april 1938, 9. & Sir Archibald, ‘Keep Germany and Italy out of Spain’, *The Manchester Guardian* 18 juli 1938, 10.

¹⁶⁷ ‘Letters’, *The Manchester Guardian* 12 augustus 1936, 10.

¹⁶⁸ ‘Letters’, *The Manchester Guardian* 13 augustus 1936, 18.

weergegeven opinie-artikel uit *The Manchester Guardian* is dat argument ook al zichtbaar geweest. Steeds is te zien dat de Britten een sterk belang hechtten aan hun langlopende constitutionele traditie en, mede daaruit voortvloeiend, aan het internationaal recht.

De ingezonden brieven in *The Manchester Guardian* zijn vaak hele kolommen lang en getuigen, afgezien van de inzending van die ene klassenbewuste vrouw, altijd van steun aan Spaans-links. Wel hebben de briefschrijvers gevarieerde meningen over het precieze resultaat in het geval van een overwinning van Spaans links; zal dat een democratie of een communistische dictatuur tot gevolg hebben?¹⁶⁹ In een andere brief wordt ook gerefereerd aan de Eerste Carlistenoorlog, met als duidelijke implicatie dat Lord Palmerston wel een ander beleid ten aanzien van de Spaanse Burgeroorlog had gevoerd.¹⁷⁰ Ook hier zijn er vele aanklachten tegen de Spaanse wreedheid en oorlogsmisdaden te vinden.¹⁷¹ Anders dan in onze tijd het geval lijkt te zijn, schijnen de Britten zich werkelijk bezorgd te hebben gemaakt over de Spaanse gruwelen waarover de kranten zo vaak berichtten. Dat zal ten dele te maken hebben gehad met de angst dat deze wreedheden op afzienbare termijn tot in Groot-Brittannië zullen doordringen.

The Manchester Guardian is beduidend linkser dan de andere hier behandelde kranten. Toch pleit het gedurende de Spaanse Burgeroorlog nooit voor een Britse – of internationale – interventie: ook *The Manchester Guardian* is doordrongen van het gevaar van een grotere Europese oorlog. Typend is dat deze krant Spaans-links steeds als ‘de Spaanse regering’ aanduidt, dit in tegenstelling tot de andere kranten die meestal de aanduiding ‘communisten’ (of iets vergelijkbaars) gebruiken. Doordat *The Manchester Guardian* de regering zo neerzet, kan de krant het in Groot-Brittannië zo krachtige constitutionele argument, dat impliceert dat steun moet worden verleend aan de rechtmatig gekozen regering en niet aan de coupplagers, in het Britse publieke debat inzetten. Daarnaast zorgt deze aanduiding ervoor dat *The Manchester Guardian* minder dan de twee ‘dailies’ schrijft over de onbeschaafde politieke extremismen; de krant negeert immers grotendeels de rol van de communisten in Spanje. Wel heeft *The Manchester Guardian* het over uit de hand lopende wreedheden in Spanje en zijn er verschillende stukken behandeld die pleiten voor een internationale inspanning om die wreedheden te stoppen. Uit de in *The Manchester Guardian* verschenen ingezonden brieven spreekt duidelijk steun aan Spaans-links, wat vaak wordt beargumenteerd vanuit de Britse plicht om de vrijheid te verdedigen daar waar die onder vuur ligt. Want ook in de artikelen uit *The Manchester Guardian* komen de Britse

¹⁶⁹ ‘Letters’, *The Manchester Guardian* 28 augustus 1936, 18. & E. Rathbone, ‘Letters’, *The Manchester Guardian* 10 mei 1937, 18.

¹⁷⁰ Bijvoorbeeld: ‘Letters’, *The Manchester Guardian* 19 augustus 1936, 16.

¹⁷¹ K. Allwell, ‘Letters’, *The Manchester Guardian* 1 juli 1937, 20. & ‘Letters’, *The Manchester Guardian* 30 mei 1938, 11. & ‘Letters’, *The Manchester Guardian* 2 augustus 1938, 16. & ‘Letters’, *The Manchester Guardian* 3 augustus 1938, 18.

beschavingswaarden, hier vooral de vrijheid en humaniteit, als tegengesteld aan de gebeurtenissen in Spanje, duidelijk naar voren.

3.4 The Observer

The Observer heeft tegenwoordig ongeveer dezelfde (sociaal-democratische) politieke kleur als *The Manchester Guardian* (en heeft sinds 1993 ook dezelfde eigenaar, het ‘Scott Trust’). In de jaren dertig was de toonzetting rechtser; de krant uitte typische Tory-standpunten. De krant is opgericht in 1791, als de eerste zondagkrant in de wereld. Aan het einde van de 19^e eeuw was de krant in handen van Frederick Beer, die zijn vrouw Rachel als hoofdredacteur aanstelde. Onder haar leiding behaalde de krant misschien wel haar grootste succes in haar bestaan; de exclusieve publicatie van het bekennen van graaf Esterhazy dat hij de brieven leidend tot de veroordeling van de joodse kapitein Dreyfuss had vervalst. Dit leidde tot een golf van internationale verontwaardiging én tot de vrijlating van Dreyfuss.¹⁷² In 1905 kwam de krant in handen van de al eerder genoemde magnaat Lord Northcliffe. Deze stelde J. L. Garvin aan als hoofdredacteur, onder wiens leiding de oplage steeg van 5.000 in 1905 naar een hoogtepunt van 200.000 in het Interbellum.¹⁷³ Van Garvin worden hieronder verscheidene artikelen behandeld, en dat is ook niet zo vreemd gezien het feit dat zijn wekelijkse ‘editorial’ als het centrale punt van *The Observer* werd gezien.¹⁷⁴ In de jaren dertig van de 20^e-eeuw is *The Observer* nog altijd een ‘weekly’, een enkel op zondag verschijnende krant, in tegenstelling tot de andere hier behandelde kranten. Uit het doorzoeken van de krant kwamen enkel opinie-artikelen naar voren en daarom zijn er slechts zeven artikelen van *The Observer* in dit onderzoek betrokken. Uit deze zeven artikelen kan dankzij hun grootte, kwaliteit en overeenkomsten een goed beeld van de opinievorming in *The Observer* over de Spaanse Burgeroorlog worden gedestilleerd.

Het eerste gevonden opiniestuk uit *The Observer* zet de Spaanse Burgeroorlog in één zin niet alleen neer zoals die tegenwoordig nog steeds wordt geportretteerd, ook hun standpunt wordt direct duidelijk: ‘It is an affair in which neutrality of feeling is as impossible as neutrality of conduct is imperative.’ Ingrijpen was enkel een optie geweest als Groot-Brittannië de sterkste staat op aarde zou zijn. Daarnaast stelt *The Observer* dat de uitkomst van de Spaanse Burgeroorlog hoe dan ook een dictatuur zal zijn: of nationalistisch of communistisch. Waarvan de eerste, volgens *The*

¹⁷² Rachel Beer had tegelijkertijd ook de leiding over *The Sunday Times*, en was overigens ook de tante van de beroemde dichter Siegfried Sassoon. ‘GNM Archive’ (versie 6 juni 2002), <http://www.guardian.co.uk/gnm-archive/2002/jun/06/2> (versie 17 juni 2010).

¹⁷³ Ibidem.

¹⁷⁴ Herd, *The march of journalism* 264.

Observer, is te prefereren.¹⁷⁵ Het lijkt typerend dat Spaans rechts met de wat neutralere term ‘nationalistisch’ en niet met het gevaarlijker klinkende ‘fascistisch’ wordt aangeduid, terwijl voor Spaans-links wel de meer extreme term ‘communistisch’ wordt gekozen. *The Observer* was, als gezegd, destijds een conservatieve krant. Net zoals de Britse conservatieve regering sterk gericht was op het gevaar van het communisme in Spanje, en het gevaar van het fascisme juist bagatelliseerde, geeft ook *The Observer* hier blijk van eenzelfde gepreoccupeerd perspectief op de Spaanse Burgeroorlog.

De weergegeven drie standpunten zal *The Observer* gedurende de gehele loop van de Spaanse Burgeroorlog handhaven. In een ander stuk roept de eindredacteur J. L. Garvin het Britse volk op ‘to return to the saving common sense of British tradition in this and wider connections.’¹⁷⁶ Een paar maanden later wordt er gerefereerd aan de in Groot-Brittannië wijdverspreide angst voor ‘total war’ en een overslaan van de Spaanse wreedheden naar het eigen eiland.¹⁷⁷ De conservatieve *The Observer* houdt sterk vast aan de Britse tradities, getuige ook een stuk van Arthur Bryant, waarin hij stelt dat ‘this old democracy has nothing to learn from any foreign dictatorship.’ Weer is het signaal: de nieuwe tijd heeft ons Britten niets te leren, we moeten vasthouden aan onze waardevolle tradities. Verder geeft Bryant aan dat de Britse pacifisten dan wel vrede kunnen willen, maar dat ze die willen in uniformiteit. Een niet veelgehoorde stelling, die waarheidswaarde lijkt te bevatten. Zij verachten, gaat Bryant verder, de autoritaire staten zo erg dat ze niet meer nadenken over wat de Spaanse Burgeroorlog nu werkelijk inhoudt.¹⁷⁸ Bryant beschuldigt nu anderen ervan dat ze door hun vooroordelen blind zijn voor de werkelijke natuur van Spaans-links terwijl, zoals hierboven is beargumenteerd, ook *The Observer* een gekleurd perspectief op de Spaanse Burgeroorlog kende. Twee weken later plaatste dezelfde Bryant weer een stuk, waarin hij de Britse constitutionele traditie anders interpreteert dan gebruikelijk, en zoals in *The Manchester Guardian* te zien was. In plaats van het in Groot-Brittannië zo vaak gebruikte argument dat een constitutie heilig is, stelt Bryant dat de Spaanse regering een minderheid onderdrukte en dat een constitutioneel land als Groot-Brittannië geen misdaden kan steunen, ook niet als ze door een meerderheid worden begaan.¹⁷⁹ Hoe sterk de waarde van de traditie en de beschaving voor veel Britten ook is, deze tradities kunnen voor verschillende argumenten worden ingezet. Twee stukken van Garvin hebben eenzelfde toon. De communisten en anarchisten zijn ‘ondemocratisch en onbeschaafd’, en dus moet Franco gesteund worden (in *The Manchester Guardian* werd er precies het omgekeerde

¹⁷⁵ ‘Opinion’, *The Observer* 9 augustus 1936, 10.

¹⁷⁶ J. L. Garvin, ‘Opinion’, *The Observer* 17 januari 1937, 16.

¹⁷⁷ ‘Opinion’, *The Observer* 9 mei 1937, 6.

¹⁷⁸ A. Bryant, ‘The threat to peace’, *The Observer* 13 juni 1937, 18.

¹⁷⁹ A. Bryant, ‘What democracy is not’, *The Observer* 1 juli 1937, 18.

gesteld).¹⁸⁰ Garvins overtuiging lijkt rotsvast. Wanneer Franco's overwinning aanstaande is, spreekt Garvin de hoop uit dat deze het land zal heropbouwen en zal uitgroeien tot 'the saviour of Spain a second time'.¹⁸¹

De behandelde artikelen uit *The Observer* geven bijna een volledig tegengesteld beeld aan die van *The Manchester Guardian*. In *The Observer* wordt Spaans-rechts gezien als te verkiezen boven Spaans-links en het argument met betrekking tot constitutionnalité of legaliteit wordt hier ingezet om aan te tonen dat Spaans-rechts beschaafder is dan Spaans-links. Ook typeert *The Observer* het communisme (zoals zij Spaans-links aanduiden) als onbeschaafd, waar *The Manchester Guardian* deze typering voor politieke ideologieën nauwelijks gebruikte.

Het geloof in de kracht van de gematigde Britse tradities lijkt in *The Observer* het sterkst te zijn in vergelijking tot de andere drie nu onderzochte kranten. *The Observer* onderbouwt de stelling krachtig dat Groot-Brittannië in haar zelfbeeld en nationale identiteit zich niets moet aantrekken van de daaraan tegengestelde tendensen in andere delen van Europa.

3.5 The London Times

De laatste in dit onderzoek behandelde krant is *The London Times*. Het is de oudste van de behandelde kranten (opgericht in 1785) en tevens degene met de meeste faam. Ook deze krant is in handen geweest van Lord Northcliffe, maar die verkocht hem in 1922 aan John Jacob Astor.¹⁸² Deze stelde George Geoffrey Dawson aan als hoofdredacteur. *The Times* kende eind 19^e en begin 20^e eeuw een moeilijke periode, met een circulatiedieptepunt van slechts 38.000 kranten per dag. Maar onder Northcliffe's en later Astor's leiding werd de krant gemoderniseerd, zonder iets van haar oude waardigheid te verliezen. Synchroon daaraan nam ook de oplage weer toe.¹⁸³ Net als gedurende het grootste gedeelte van haar bestaan was de Times ook in het Interbellum een gematigd conservatieve krant; ze was bijvoorbeeld duidelijk minder uitgesproken in haar stellingname dan *The Observer*.

Aan *The London Times* is in dit onderzoek ongeveer twee keer zoveel aandacht besteed als aan de andere kranten. Daar is voor gekozen omdat er tijdens het doorzoeken van *The Times* meer dan in de andere kranten een gevarieerd scala aan relevante en/of opmerkelijke berichten werd gevonden, die bovendien vaak veel langer waren dan de artikelen van de andere kranten en daarom meer analyse behoeften. Er worden hier 58 verschillende artikelen behandeld, onder te

¹⁸⁰ J. L. Garvin, 'Opinion', *The Observer* 18 augustus 1937, 18.

¹⁸¹ J. L. Garvin, 'Opinion', *The Observer* 12 februari 1939, 14.

¹⁸² Om misverstanden te voorkomen: dit gaat over John Jacob Astor de 5^e.

¹⁸³ Herd, *The march of journalism* 269.

verdelen in 27 nieuws(analysen), acht opiniestukken, twee stukken gerelateerd aan Britten in Spanje en 21 ingezonden brieven. Het hoge aantal nieuwsanalyses, in vergelijking tot het aantal opiniestukken, is te verklaren door de stijl van *The Times*. In veel van haar nieuwsartikelen wordt uitvoerig beschreven wat er aan de hand is en wat de achtergronden daarvan zijn. *The Times* probeert duidelijk uit te gaan van de feiten en een objectieve toon te handhaven, maar onder de oppervlakte is vaak wel degelijk een mening van de schrijver te vinden – hoewel die altijd gebaseerd lijkt op de aangehaalde feiten. Hierdoor zijn de nieuwsanalyses niet of nauwelijks van de opinieberichten te onderscheiden.

The Times richt zich meer dan de andere kranten op de diplomatie en internationale betrekkingen. Op 21 juli 1936 staat het eerste analyserende bericht over de Spaanse Burgeroorlog in *The London Times*: ‘The Spanish climax, a massacre of ideals.’ De schrijver stelt dat in Spanje allerlei beschaafde waarden hevig betwist worden en dat het land hoogstwaarschijnlijk in handen van een dictator zal vallen. Opvallend is de herhaaldelijke verwijzing naar het Rusland aan de vooravond van de Oktoberrevolutie. *The Times* projecteert haar eigen vrees op de Spanjaarden, stellende dat er alom werd gevreesd dat de sociaal-democratische premier Casares Quiroga ‘was playing Kerensky’.¹⁸⁴ De krant was dus bang dat extreem-links een coup tegen centrum-links zou plegen. Verderop in dezelfde krant wordt dit artikel vervolgd met een achtergrondstuk over de gebeurtenissen voorafgaand aan de generaalscoup en een analyse van de politieke situatie, waarvan de conclusie luidt: ‘Spain has many grievous economic, social, and religious problems to solve, and it is hard to see how they can be solved fundamentally without a united effort. Much harder to see are the prospects of such an effort.’¹⁸⁵ Een zeker wantrouwen tegenover de Spaanse socialisten, communisten en anarchisten is *The Times* niet vreemd, wel beschrijft het Spaans-links al vanaf het begin in genuanceerde termen (in tegenstelling tot wat de tabloids in het begin deden).¹⁸⁶ Dat beeld wordt bevestigd in verscheidene artikelen. Aan de ene kant lijkt *The Times* zeer genuanceerd over links, maar vervolgens wordt er toch een voorkeur uitgesproken: ‘The victory of the Left last February was followed by a general increase of political crime and social disorder. Church burning – a favourite diversion of the Left-Wing extremists – was revived.’ In hetzelfde artikel bagatelliseert de schrijver het Spaanse fascisme als een in Spanje slechts kleine beweging, maar wijst hij ook beide partijen aan als schuldig aan de steeds wreder wordende strijd.

¹⁸⁴ Alexander Kerenski is de sociaal-democraat die na de februarirevolutie van 1917 in Rusland als de belangrijkste man van de voorlopige regering werd gezien. Na de oktoberrevolutie datzelfde jaar werd hij uit de macht gezet door de (nog linkerse) communisten, onder leiding van Lenin en Trotski.

¹⁸⁵ ‘The Spanish climax, a massacre of ideals’, *The London Times* 21 juli 1936, 6, 17.

¹⁸⁶ ‘The fight for Madrid’, *The London Times* 21 juli 1936, 16.

In de beginmaanden van de Spaanse Burgeroorlog vertoont het standpunt in alle onderzochte Britse kranten een volledige uniformiteit; allen stellen dat elke uitkomst van de Spaanse Burgeroorlog verkeerd, want een dictatuur, zal zijn. Toch is in die periode in *The Times* de antipathie tegen links groter dan tegen rechts, het artikel eindigt dan ook met een grote alinea waarin wordt gewaarschuwd tegen de overvloedige hulp van de Sovjet-Unie aan Spaans links:

Agitators trained in the Russian schools, Soviet journalists and observers, have been entering Spain constantly and unobtrusively since February (...) The “political confusion” which Lenin indicated as the propitious moment for a proletarian insurrection has descended upon Spain, and, whatever the military outcome of the present struggle, ruthless dictatorship seems its inevitable consequence.¹⁸⁷

Het mag apart genoemd worden dat *The Times* schrijft over Lenin, terwijl de revolutie tegen de constitutionele regering toch echt door Spaans-rechts is gestart. Ook hier is terug te zien hoe de Britse tradities – in dit geval de Britse afkeer van revolutie – op verschillende manieren in ‘frames’ of argumenten worden ingezet. De gealarmeerdeheid blijkt ook uit het artikel ‘Red rule in Barcelona’, waarin wordt gesteld dat linkse extremisten Barcelona hebben overgenomen en een ‘reign of terror’ uitvoeren. Het einde van dit artikel kent een opmerkelijke inhoud en een ambivalent slotoordeel. Er wordt verhaald over enkele tientallen fascisten die voor een (illegitieme) provisorische rechtbank moesten verschijnen, waar door het volk hun levens werden geëist. Toen de aanwezige mensen een onschuldige tussen de ter dood veroordeelden ontdekten, schreeuwde het ‘not that one!’ De aangewezenen werd ertussenuit gehaald, waarna de rest werd doodgeschoten.¹⁸⁸ Uit de anekdote valt zowel de weerzin tegen deze vorm van rechtsspraak te destilleren als een uitlichting van een bepaalde aan de menselijke natuur intrinsieke rechtvaardigheid.

Ook *The London Times* is, al vanaf augustus 1936, stellig in haar voorkeur voor non-interventie, want iets anders ‘runs the immediate risk of splitting Europe into two camps.’ Hier is de schrijver zeer genuanceerd, hij geeft zelfs aan dat de labels die (dan al) aan het conflict worden gehangen te simplistisch en daarom misleidend zijn.¹⁸⁹ Twee weken later wordt dat simplisme nogmaals aangevallen, en stelt *The Times*: ‘There are, broadly, three schools of thought about the Spanish situation; those who think that both parties in the struggle have a case and that Spanish traditions, character, and temperament make a compromise barely attainable; those who believe

¹⁸⁷ ‘The Spanish tragedy’, *The London Times* 29 juli 1936, 18.

¹⁸⁸ ‘Red rule in Barcelona’, *The London Times* 1 augustus 1936, 12.

¹⁸⁹ ‘The Spanish Vortex’, *The London Times* 17 augustus 1936, 11.

that capitalism and Communism are at grips; those who believe that Fascism is fighting yet another struggle with democracy and progress.¹⁹⁰ In de laatste zin wordt hier wel duidelijk melding gemaakt van het door sommige ingenomen perspectief op de Spaanse Burgeroorlog als een strijd tussen beschaving (als ‘democracy and progress’) en fascisme – en dat al in 1936.

Net als in de andere kranten besteedt de *The London Times* veel aandacht aan de in Spanje voorgevallen wreedheden. Deze worden meestal toegeschreven aan beide kanten, behalve wanneer het gaat over de ‘specifiek linkse wreedheid’: de executies van priesters of nonnen.¹⁹¹ Een ander artikel bericht over de internationale inspanningen om de Spaanse oorlogsmisdaden te beteugelen.¹⁹² Men probeert dus een soort nieuwe Eliot-doctrine – de in hoofdstuk 1 beschreven op Brits initiatief ingestelde doctrine die in de Eerste Carlistenoorlog de Spaanse wreedheden moest indammen – ingang te laten vinden. In een analyse over de stand van de Labour-partij, stipt de schrijver aan dat Labour’s geloof in ‘a common human and ethical trait in the peoples of all civilized lands to which appeal could be made’, in de contemporaine ‘stormy world’ steeds meer uit zicht dreigt te verdwijnen.¹⁹³ *The Times* staat hier sceptisch tegenover het in Britse regeringskringen levende idee dat met beschaving en gematigdheid iedereen tot redelijkheid valt te bewegen.

In *The Times* zijn ook verschillende keren directe verwijzingen naar de Eerste Carlistenoorlog terug te vinden. Op 27 september wordt bijvoorbeeld aan de hand van een dagboek van een Britse soldaat die toen meevocht, Charles William Hallett, nog een keer het verhaal van het Britse legioen en haar succes in het onveranderde Spanje opgehaald.¹⁹⁴

Dan klinkt, in december 1936, het eerste signaal dat *The London Times* zich voor Britse herbewapening lijkt uit te spreken. Er wordt gesteld dat bijvoorbeeld de ‘Peace Ballot’ er toe heeft geleid dat de Britse defensie onvoldoende werd versterkt. Iets wat ‘actually endangers peace’, omdat het landen de indruk kan geven dat Groot-Brittannië zegt pacifistisch te zijn, zodat het niet haar internationale verantwoordelijkheid hoeft te nemen.¹⁹⁵

¹⁹⁰ In hetzelfde artikel wordt ook nuancerend gesteld dat: ‘Words lose their meaning, quotation marks become legion, words of praise become terms of abuse. That is happening in the stories and controversies about the Spanish civil war. Anarchists, Communists, and pistoleros are hailed as defenders of liberty, order, and constitutional government; insurgents, aristocrats, Monarchists, Moors, foreign legionaries, and middle-class tradesmen are lumped together as patriots, defenders of law and tradition, and true Spaniards of the “people,” a word which has risen in the political scale since the coining of “proletariat.”’ ‘Fronts Right and Left’, *The London Times* 29 augustus 1936, 12.

¹⁹¹ ‘Shooting of prisoners’, *The London Times* 18 augustus 1936, 9. & ‘Cruelties on both sides’, *The London Times* 19 augustus 1936, 10. & ‘Five Bishops reported killed’, *The London Times* 24 augustus 1936, 10. & ‘Ruthlessness in Spain’, *The London Times* 6 augustus 1936, 10.

¹⁹² ‘Prevention of atrocities’, *The London Times* 31 augustus 1936, 14.

¹⁹³ ‘A party adrift’, *The London Times* 12 oktober 1936, 15.

¹⁹⁴ ‘The Spanish Tradition’, *The London Times* 27 september 1936, 13.

¹⁹⁵ ‘Neither Right Nor Left’, *The London Times* 16 december 1936, 15.

Het belang van de Spaanse Burgeroorlog gaat veel verder dan Spanje alleen, zo stelt *The Times*: 'Spain has become once more the cockpit in which issues are being fought out that this time involve not only Europe but humanity as a whole.' Nog steeds wordt er gesteld dat buiten de Spanjaarden zelf Rusland de belangrijkste rol in het conflict speelt, het feit van de inmenging van de fascistische landen wordt niet breed uitgemeten.¹⁹⁶ Dat Spanje de cockpit van Europa is, blijkt ook uit de 'book reviews' van februari 1937, waarin maar liefst drie boeken worden besproken die Spanje als onderwerp hebben (waaronder één van Sir Samuel Hoare).¹⁹⁷ In een ander artikel worden de communistische en anarchistische experimenten van collectivisering van de landbouw en de industrie – 'both contrary to the spirit and the letter of the Constitution' – gekraakt. Ook in dit artikel in *The Times* komt het gehechte belang aan de constitutie (en de orde die deze met zich meebrengt) naar voren. Bovendien komen er 'anomalous things' in de linkse milities voor; vrouwen die daarin meevechten en kinderen van 17 die de baas spelen.¹⁹⁸ Uit zulke berichten klinkt de oude Brits-moralistische toon door die, onder het mom van beschaving, aangeeft wat beschaafd, en wat onbeschaafd is.

Waar *The Times* eerder de rol van het fascisme in Spanje relativeerde, bericht het in april 1937 dat de verschillende partijen onder Franco tot één zijn gemaakt, met als leidraad het programma van de Spaanse fascistten (de falangisten).¹⁹⁹ De fascistten blijken meer invloed in Spanje te hebben dan *The Times* dacht. Zes dagen later heeft *The Times* de primeur met het eerste bericht over het bombardement op Guernica. Hun correspondent (G. L. Steer, wat overigens niet bij het artikel staat) was daarbij en heeft bewijs verzameld dat het Duitse vliegtuigen waren die de bommen gooiden. In beeldende taal wordt in het artikel beschreven hoe het hele stadje – behalve het Baskische archief, en de beroemde 'eik van Guernica'²⁰⁰ – in vlammen opging. Twee dagen later voegt Steer nieuw bewijsmateriaal toe, om de tegen zijn berichtgeving opgestoken storm van protest – in heel Europa, van conservatief tot extreem-rechts, en op zijn felst in Nazi-Duitsland – zoveel mogelijk te neutraliseren.²⁰¹ Op die proteststorm wordt een week later door *The Times* zelf gereageerd. Er wordt verhaald over de anti-Times hetze in Duitsland en gesteld dat dit allemaal propaganda is, wat wordt onderbouwd met nog meer bewijs dat de verwoesting van Guernica

¹⁹⁶ 'The cockpit of Europe', *The London Times* 23 december 1936, 10.

¹⁹⁷ 'Reviews of the month', *The London Times* 1 februari 1937, 19.

¹⁹⁸ 'The Valencia Junta', *The London Times* 9 januari 1937, 12.

¹⁹⁹ 'Fascist state for Spain', *The London Times* 22 april 1937, 16.

²⁰⁰ De eik van Guernica – in het Baskisch 'Gernikako Arbola' – staat al eeuwen in het centrum van het Baskische dorp. Het symboliseert de traditionele vrijheden van de Basken, en eeuwenlang kwamen de Baskische leiders vergaderen rond deze boom. De mythe is dat de eik er al sinds de 14e eeuw staat, maar dat is niet waar. Inmiddels is Guernica al aan haar vierde eik toe. Eén van de drie oude bomen is door Napoleons Franse troepen in 1811 omgehakt (de stronk is gered, en later weer herplant).

²⁰¹ 'The tragedy of Guernica', *The London Times* 28 april 1937, 17. & 'Guernica and after', *The London Times* 30 april 1937, 16.

inderdaad door de Duitsers is veroorzaakt.²⁰² Tezelfdertijd bericht *The Times* over kamervragen, die gesteld werden naar aanleiding van het bombardement; ‘one of the most horrible things ever done, and [which] was without precedent in the history of civilized nations.’²⁰³ Voor wie het nog niet duidelijk was: de beschaving wordt in Spanje onder vuur genomen.

Tussen al de chaotische berichtgeving rond Guernica door verschijnt er in *The Times* een vrij groot stuk over de strategische onhaalbaarheid van non-interventie. Italië heeft teveel belangen in Spanje om zich er niet mee te bemoeien, en noch Groot-Brittannië, noch de Volkenbond heeft de middelen, of simpelweg de bereidheid, om Italië af te schrikken. In hetzelfde artikel kijkt de realistische *The Times* ook verder vooruit; het geeft aan dat het Britse beleid er zorg toe zou moeten dragen dat het post-burgeroorlog Spanje zich niet aansluit bij de communisten of de fascistten.²⁰⁴ In september 1937 volgt er een stuk, geschreven door de Labour correspondent, over de nieuwe koers van die partij. Labour, natuurlijk antifascistisch, is zich sterk bewust van de dreiging van Duitsland, Italië en Japan. Een dreiging die vanaf het begin van de Spaanse Burgeroorlog continu aanwezig is geweest: ‘The British Labour Movement, fully conscious of the dangers which today threaten our civilization, refuses to accept the doctrine of the inevitability of war, and will continue to exert all its influence to promote a durable peace based upon friendship and justice between nations and respect for international law.’²⁰⁵ Het Britse geloof in de kracht van beschavende redelijkheid wordt ook hier weer bevestigd – zie de laatste zin van het citaat; alsof Duitsland en Italië zich na nieuwe vermanende Britse woorden opeens weer aan internationale verdragen zouden gaan houden.

Wanneer de Spaanse Burgeroorlog in 1938 en begin 1939 ten einde loopt, verschijnen er in *The Times* nog verschillende krachtige achtergrondstukken over de Spaanse misère in.²⁰⁶ Een voorbeeld is een artikel over een bombardement op een stad waaraan Franco’s troepen schuldig waren.²⁰⁷

Uit *The Times* zijn twee artikelen over Britten in of rondom Spanje gehaald. Het eerste gaat over de Britse marine, die enerzijds ‘an engine of terror is’, en anderzijds een beschermende, haast moederlijke rol krijgt toebedeeld. Het verhaal ‘What they are there for’ gaat over de manier waarop het schip de H.M.S. Repulse (van de foto uit *The Daily Mirror*) vrouwelijke vluchtelingen uit Spanje behandelt. Dat doet het op een buitengewoon beschaafde wijze: ‘In each case he [de

²⁰² ‘*The Times* bombs Guernica’, *The London Times* 5 mei 1937, 17.

²⁰³ ‘The destruction of Guernica’, *The London Times* 30 april 1937, 16.

²⁰⁴ ‘Britain and the Spanish civil war’, *The London Times* 30 april 1937, 21.

²⁰⁵ ‘Banishing fear of war’, *The London Times* 4 september 1937, 7.

²⁰⁶ Bijvoorbeeld: ‘Evacuation of Madrid’, *The London Times* 25 januari 1938, 13.

²⁰⁷ ‘Bombed Catalan town’, *The London Times* 2 juni 1938, 14.

marine] is serving the peace and the well-being of the world. And that is what he is there for.²⁰⁸ Op 14 maart 1939 verschijnt er een achtergrondverhaal over een voormalige Cambridge student die in 1936 naar Spanje vertrok om daar onder Franco te vechten. Hij zocht vooral het avontuur, en daarnaast wilde hij vechten tegen diegenen die zoveel wreedheden op hun naam hadden – zoals dat destijds iedere dag in de pers breed werd uitgemeten. Verder vertelt hij vooral feitelijkheden over het dagelijkse leven in Spanje.²⁰⁹

De acht opinieartikelen in *The Times* sluiten aan bij het beeld dat de nieuwsberichten al gaven: ze zijn genuanceerd, stemmen in met non-interventie en het Spaanse rechts wordt met toenemend onbehagen gezien (en in dezelfde toenemende mate als fascistisch bestempeld). Het non-interventiestandpunt van deze krant wordt al op 5 augustus 1936 ondubbelzinnig gegeven. Bovendien worden in datzelfde artikel de ‘pernicious preparatory machinations of Trotsky’ die in Spanje werkzaam zouden zijn, aangehaald.²¹⁰ Ook dit was al terug te zien in de nieuwsberichten van die maand, waarin werd verwezen naar Lenin en Kerenski. Een opinieartikel uit begin 1937 geeft aan dat de Britse publieke opinie overwegend vindt dat de Spaanse Burgeroorlog een zaak voor de Spanjaarden is. Diezelfde opinie vindt echter ook dat het op humanitair gebied de taak voor Groot-Brittannië is om zoveel mogelijk moeite te doen om te proberen de barbarij te laten stoppen.²¹¹ In een op 1 januari 1937 verschenen artikel dat terugblijkt op het voorgaande jaar spreekt de redacteur zijn pessimisme uit over een snelle afwikkeling van de Spaanse Burgeroorlog ‘as now the Muscovite, now the Teuton, now the Italian became actively engaged on the soil of the Iberian peninsula.’ In de volgende zin wordt zowel de humanitaire rol als de moeite die de staten Groot-Brittannië en Frankrijk doen om de non-interventie te verdedigen er tegenover gesteld.²¹² Een volgend stuk uit 1937 zet, in typerende bewoordingen, nog maar eens de chaotische Spaanse situatie uiteen:

‘The three great dictatorships of Europe have all taken a hand in the struggle. Russian propaganda has been as deadly as Russian, German, or Italian aircraft; Germans are fighting voluntarily or not so voluntarily on both sides; large Italian forces are with the Nationalists; numbers of volunteers from other countries have joined Communists and Anarchists to ‘save democracy’ or to kill ‘Fascists’ – as comprehensive a term nowadays as ‘Bolshevists’ was fifteen years ago.’²¹³

²⁰⁸ ‘What they are there for’, *The London Times* 5 augustus 1936, 13.

²⁰⁹ ‘Fighting under Franco’, *The London Times* 14 maart 1939, 15.

²¹⁰ ‘No Intervention’, *The London Times* 5 augustus 1936, 13.

²¹¹ ‘A case for leadership’, *The London Times* 9 januari 1937, 13.

²¹² ‘Review of the year 1936’, *The London Times* 1 januari 1937, 25.

²¹³ ‘Tormented Spain’, *The London Times* 18 mei 1937, 13.

De schrijver stipt hier zowel de grote populariteit van de anti-fascistische strijd aan als de wisseling in hét schrikbeeld van de doorsnee Britse burger; waar dat eerder het communisme was, is dat dan in toenemende mate het fascisme.

De opinieartikelen in *The Times* blijven zich gedurende de hele Spaanse Burgeroorlog richten op de verdediging van het non-interventiebeleid van de regering.²¹⁴ Ook de argumenten die *The Times* aanvoert blijven de gehele onderzochte periode hetzelfde: een staat dient zich niet te bemoeien met de binnenlandse aangelegenheden van een andere staat, en inmenging van Groot-Brittannië zou het gevaar van een breuk met de ‘general peace’ dichterbij brengen.²¹⁵

Daarnaast verschijnen er met enige regelmaat artikelen die pleiten voor een inachtneming van humanitaire principes in de Spaanse Burgeroorlog. Wanneer er vooruitgang op dat gebied is te zien, laat *The Times* ook haar goedkeuring blijken. Zoals in het geval van de vrijlating van Franco van gevangengenomen strijders uit de Internationale Brigades. Deze beslissing ‘will be warmly welcomed both in this country and wherever political partisanship has not stifled all sentiments of humanity.’²¹⁶ Impliciet wordt ook hier ‘de beschaving’, terug te zien ‘in this country’, tegenover de politieke extremen van het Interbellum geplaatst.

In *The London Times* geven de ingezonden brieven van lezers een kleurrijk beeld van wat de Britten zoal belangrijk vonden. In de meeste van de hier behandelde 21 brieven zijn schitterende citaten te vinden. Er is hier geen ruimte om ze allemaal aan te halen. Om deze weelde voor dit onderzoek niet helemaal verloren te laten gaan, zijn de interessantste veertien brieven terug te vinden in de bijlage. In dezelfde volgorde als dat ze hier aangehaald worden, staan ze daar geordend.

In de eerste ingezonden brief, van 11 augustus 1936, wordt de sympathie van veel Engelsen met de officieren en ‘gentlemen’ (van Franco’s leger) aangehaald, vechtend tegen een regering die te kwalificeren valt als ‘the rabble’. Maar, zo stelt de opsteller van deze brief, het feit dat Franco Moorse troepen mee laat vechten in een Spaans binnenlands conflict is een misdaad.²¹⁷ Het internationaal recht geeft immers aan dat andere landen zich niet in een binnenlandse oorlog dienen te mengen. Twee andere brieven van augustus 1936 bevatten verwijzingen naar de Eerste Carlistenoorlog. In de eerste wordt gerefereerd aan de belangrijke rol van Palmerstons beleid – in de beschreven Quadrupelalliantie, dat een non-interventiepact behelsde, van 1834 en een jaar later het besluit tot inmenging via het Britse vrijwilligerslegioen –

²¹⁴ ‘Two Speeches’, *The London Times* 3 maart 1937, 15. & ‘Taking sides in Spain’, *The London Times* 20 april 1937, 10.

²¹⁵ ‘A debate on Spain’, *The London Times* 17 maart 1938, 15.

²¹⁶ ‘A humane decision’, *The London Times* 27 mei 1937, 17.

²¹⁷ A. Daniel Hall, ‘Moorish troops in Spain’, *The London Times* 11 augustus 1936, 8.

met als doel 'save the cause of constitutionalism',²¹⁸ terwijl in de tweede, bijna paginalange brief ook met duidelijke goedkeuring de totstandkoming van de Britse inmenging in de Spaanse Burgeroorlog wordt uitgelegd. De schrijver geeft aan dat deze geschiedenis onterecht in de vergetelheid is geraakt.²¹⁹ Ook uit deze brieven valt de Britse trots op hun geschiedenis op te maken.

Zoals eerder uit dit onderzoek naar voren is gekomen, zijn de Britten werkelijk bezig met de vraag waarom er zoveel wreedheden in de Spaanse Burgeroorlog voorkomen. Uit verschillende brieven spreekt verbazing of afgrijzen daarover, en altijd zijn het aanklachten tegen de wreedheden.²²⁰ Eén van de briefschrijvers suggereert dat dit te maken heeft met de mengeling van de Iberische en Keltische wortels van de Spanjaarden. Dit onderbouwt hij met een klein etymologisch onderzoek, waarbij hij een hele reeks aanduidingen van Latijnse schrijvers over de aard van het Spaanse volk de revue laat passeren.²²¹ Een andere briefschrijver haalt de bloedige Spaanse 19^e-eeuwse geschiedenis aan. Hij gebruikt de ook toen veelvuldig plaatsvindende wreedheden om de in Groot-Brittannië heersende bezorgdheid dat de wereld op hol geslagen is te relativeren: 'There is some comfort in the reflection that the atrocities perpetrated by both sides in the present struggle do not necessarily indicate the general breakdown of moral standards, but only the perpetuation of a Spanish tradition.'²²² Ook hieruit komt naar voren dat de Britten bang zijn dat de breuk met de beschaving die ze denken waar te nemen, zal resulteren in een verdere verbreiding – naar Groot-Brittannië zelf – van de immoraliteit en barbarismen. In deze brief wordt daar dus aan getwijfeld, want in de 19^e eeuw (vanuit Brits perspectief 'de tijd van de beschaving') maakten de Spanjaarden zich ook al schuldig aan wreedheden. Misschien is het niet de moderne tijd maar enkel de Spaanse natuur die daaraan schuldig is!

Uiteraard komt in deze brieven ook de discussie over Britse (non-)interventie naar voren. Uit sommige brieven van eind 1936/begin 1937 spreekt meer sympathie voor de regering, uit andere voor Franco, maar de ingenomen positie is bijna altijd dezelfde: pro non-interventie.²²³ Ook zijn er verschillende brieven die gewag maken van Britse initiatieven tot humanitaire hulp,²²⁴ of die pleiten voor meer hulp aan bijvoorbeeld de Spaanse vluchtelingen.²²⁵

²¹⁸ C. K. Webster, 'British policy in Spain', *The London Times* 14 augustus 1936, 13.

²¹⁹ C. P. Hawkes, 'Letters to the Editor', *The London Times* 25 augustus 1936, 6.

²²⁰ R. Cecil, 'Civil war in the twentieth century', *The London Times* 15 februari 1937, 13.

²²¹ R. Fitzgibbon Young, 'Fera Iberia', *The London Times* 26 augustus 1936, 13.

²²² C. F. Russell, 'Civil war in Spain', *The London Times* 7 mei 1937, 12.

²²³ H. Page Croft, 'Letters to the Editor', *The London Times* 12 oktober 1936, 10. & A. Napier, 'Letters to the Editor', *The London Times* 28 december 1936, 6. & V. A. Cazalet, 'General Franco', *The London Times* 4 februari 1937, 10.

²²⁴ W. Beveridge en E. Barker, 'For wounded in Spain', *The London Times* 6 februari 1937, 8.

²²⁵ H. Gibraltar, 'Spanish refugees', *The London Times* 15 februari 1937, 8. & K. Atholl e.a., 'Letters to the Editor', *The London Times* 1 mei 1937, 17.

Verschillende keren wordt er verwezen naar de Spaanse christelijke traditie. Verbazing wordt uitgesproken over het feit dat christenen (veelal sympathiserend met Spaans rechts) deelnemen aan de misdaden van Franco's leger. Een andere keer worden, niet verbazingwekkend, de misdaden van Spaans links gekoppeld aan het onder hen wijdverbreide atheïsme.²²⁶

Ook de propagandastrijd rondom de Spaanse Burgeroorlog is een onderwerp van verschillende brieven. Bijvoorbeeld een pleidooi voor een onpartijdige informatievoorziening,²²⁷ of een aanval op de in *The Times* schijnbaar bestaande consensus dat het Duitse vliegtuigen waren die het militair onbelangrijke stadje Guernica hebben gebombardeerd. Een briefschrijver betoogt bijvoorbeeld dat er in Guernica een wapenfabriek stond; een feit dat volgens hem, wanneer correct, het Duitse bombardement legitiem zou maken.²²⁸ Weer een andere schrijver geeft aan dat de propagandastrijd, in het midden van 1937, wel erg in het voordeel van Spaans links begint te werken, terwijl ook zij daden begaan net zo 'cruel, deliberate, cold-blooded acts against the laws of God and against every law of civilization and of man, as the bombardment of Guernica'.²²⁹ Hier wordt impliciet de verschuiving in het Britse perspectief, van communisme naar fascisme, van wat de grootste vijand is van de beschaving aangestipt.

Zoals blijkt uit een brief van Luigi Sturzo, de beroemde 'christelijke socialist', die na verbannen te zijn uit Italië van 1924 tot 1940 in Londen verbleef. Hij pleit in zijn brief van 25 mei 1937 voor internationale inspanningen om ervoor te zorgen dat het 'post-burgeroorlog Spanje' zal kunnen terugkeren naar de normaliteit – naar meer wederzijdse tolerantie en begrip.²³⁰ De in Groot-Brittannië wonende buitenlanders weten blijkbaar hoe zij de Britten het beste kunnen aanspreken.

Opvallend is een brief waarin de geringe Britse hulp aan de Baskische kinderen wordt aangestipt. De schrijver stipt aan dat een inzamelingsactie met dat doel minder geld opleverde dan een actie voor een dierenhospitaal, wat haar doet uitroepen: 'We are a strange race!'²³¹ Om maar aan te geven dat de Britse abstracte beschavingsidealen niet altijd in de praktijk werden gebracht.

Eind 1937, begin 1938 daalt het aantal ingezonden brieven gerelateerd aan de Spaanse Burgeroorlog duidelijk waarneembaar. Reagerend op de in die tijd alsmaar luider klinkende roep

²²⁶ H. Page Croft, 'Letters to the Editor', *The London Times* 1 maart 1937, 10.

²²⁷ G. Brennan, 'Spanish civil war', *The London Times* 29 maart 1937, 6.

²²⁸ H. B. C. Pollard, 'Bombing of Guernica', *The London Times* 3 mei 1937, 10.

²²⁹ Het citaat is door de briefschrijver opgetekend uit de mond van de bisschop van Winchester. J. A. S., 'Guernica and elsewhere', *The London Times* 5 mei 1937, 12. Een andere brief klaagt hetzelfde atheïsme aan: H. Carter, 'Letters to the Editor', *The London Times* 31 juli 1937, 8.

²³⁰ L. Sturzo, 'Truce in Spain', *The London Times* 25 mei 1937, 12.

²³¹ R. E. Crowdy, 'The Basque children', *The London Times* 8 juni 1937, 12.

om het verliezende Spaans-links te hulp te komen, manen verschillende brieven tot kalmte: ‘The blood of our sons and posterity must not be mortgaged on the passions of the moment. Nor Britain’s honour pledged in the panic of left-wing minorities.’²³² Een andere brief roept nogmaals op tot een vermindering van de wreedheden in Spanje, en betoogt dat de Britse en Franse regeringen een nieuwe poging zouden moeten doen dit te bewerkstelligen.²³³

Het laatste bericht dat in *The Times* verschijnt tijdens de Spaanse Burgeroorlog, bevat in de laatste zin de woorden ‘Franco, Franco, Franco!’²³⁴

De thema’s van de artikelen en ingezonden brieven in *The London Times* bleven gedurende de hele Spaanse Burgeroorlog hetzelfde: de wreedheden, humanitaire hulp, de propagandastrijd en met al die drie samenhangend de tegenstelling tussen de furie van de politieke extremen en de gematigde waarden van de (Britse) beschaving. *The Times* leek te neigen naar sympathie voor Spaans-rechts, maar schreef ook over Spaans-links meestal genuanceerd. Net als de andere kranten steunt *The Times* ondubbelzinnig het Britse regeringsstandpunt van non-interventie. In deze krant wordt het vertrouwen in de Britse beschaving en gematigde tradities minder expliciet tentoongespreid dan in *The Observer*. *The Times* besteedt nauwelijks aandacht aan het Britse gebrek aan zelfvertrouwen en lijkt, tussen de regels door, het Britse geloof in de eigen waarden en tradities als een juiste, niet ter discussie staande houding te beoordelen.

Opmerkelijk is dat het de gematigd-conservatieve *The Times* was die de nieuwsprimeur had over het bombardement op Guernica, en dat haar verslaggevers het verdere onderzoek naar de precieze toedracht ervan leidden. Dit bericht had een grote weerslag op de publieke opinie – waarin na ‘Guernica’ ook Spaans-rechts vaker als onbeschaafd werd neergezet – wat aangeeft dat *The Times* in ieder geval objectief verslag van de Spaanse Burgeroorlog probeerde te doen. Uit verschillende artikelen in *The Times* komt het beeld naar voren dat de publieke opinie verschuift van anti-links naar anti-rechts. De Britten beginnen in plaats van het communisme het fascisme als de grote vijand van de beschaving te zien. Verder stonden er in *The Times* veel op zichzelf staande interessante berichten, die allemaal een particulier onderwerp gerelateerd aan de Spaanse Burgeroorlog behandelden.

²³² H. Page Croft, ‘Letters to the editor’, *The London Times* 18 maart 1938, 17.

²³³ W. Steed e. a., ‘The war in Spain’, *The London Times* 11 februari 1938, 10.

²³⁴ ‘Spanish war ending’, *The London Times* 30 maart 1939, 12.

Conclusie

Wanneer de Spaanse Burgeroorlog eindigt en generaal Franco aan zijn 36 jaar durende dictatorschap kan beginnen, is het aan de meeste Britten duidelijk geworden dat de kans groot is dat er snel een nieuwe Europese oorlog zal uitbreken. Het fascisme wordt op dat moment gezien als de grootste vijand van de beschaving – en daarmee als de grote Britse vijand.

Want uit dit gehele onderzoek blijkt dat Groot-Brittannië zichzelf zag als het toonbeeld, of zelfs als de hoeder, van de beschaving. Dit idee was in de 19^e eeuw al sterk verankerd in de Britse mentaliteit. In de eerste helft van die eeuw, toen het land gestaag naar het hoogtepunt van haar macht toegroeide, was Groot-Brittannië ook meermalen bereid om in andere landen de beschaving te helpen verdedigen. Het hielp mee aan de losmaking van Griekenland van het Ottomaanse rijk, en intervenieerde (officieus) in Spanje in 1835-1836 om daar het liberalisme tegen het absolutisme te verdedigen. Weliswaar liet de staat Groot-Brittannië deze interventies in eerste instantie vooral aan Britse vrijwilligers over, maar beide keren trad de staat diplomatiek en uiteindelijk ook militair op. Vanaf ongeveer de tweede helft van de 19^e eeuw baseert Groot-Brittannië haar zelfbegrip op het idee dat zij een grote rol moest spelen in het bewaken en verspreiden van de beschavingswaarden. De ironie is dat de Britse inmenging in zowel Spanje als Griekenland in de eerste helft van de 19^e eeuw inderdaad vooral om Britse beschavingswaarden lijkt te hebben gedraaid, terwijl bij de militaire optredens van Groot-Brittannië in de tweede helft van de 19^e eeuw het beschavingsideaal vooral een dekmantel lijkt te zijn geweest voor het veiligstellen van de Britse commerciële belangen en de uitbreiding van haar Imperium. Daarbij moet wel opgemerkt worden dat voor de Britten beschaving en de vergroting van haar eigen rijk samen op konden gaan; ze geloofden werkelijk dat ze de veroverde gebieden een dienst bewezen door daar de Britse beschaving te introduceren.

Na de Eerste Wereldoorlog veranderden er verschillende belangrijke aspecten van het Britse zelfbeeld. De 19^e-eeuwse Brits-protestantse beschavingswaarden nemen seculiere vormen aan, de Britse machtspositie in de wereld is onherroepelijk – en voor iedereen waarneembaar – aan sterke erosie onderhevig en mede door dat laatste raakten de vroeger zo zelfverzekerde Britten in een identiteitscrisis. Deze crisis werd nog versterkt door de herinnering aan de gruwelen van de Eerste Wereldoorlog en de zichtbaarheid van de overal in Europa toenemende macht van extreme politieke ideologieën. De Britse meerderheid, die nog altijd de eigen gematigde waarden huldigde, wist niet meer waar ze hun vertrouwen op konden baseren. Als de landen waar het in de 19^e eeuw min of meer dezelfde beschavingswaarden mee deelde – Duitsland met haar cultuur en wetenschap, het tsaristische Rusland, de Dubbelmonarchie

Oostenrijk-Hongarije en Italië met haar rijke en door de Britten zo bewonderde geschiedenis – nu niet meer in die waarden geloven, wat zijn die dan nog waard?

Desalniettemin, en dat blijkt ook uit het krantenonderzoek, hielden de Britten vast aan hun gematigde waarden en aan het idee dat de beschaving verdedigd diende te worden – het nationaal zelfbeeld en corresponderend karakter kan natuurlijk niet zomaar aangepast worden. Groot-Brittannië bleef zichzelf ook in het Interbellum zien als een voorvechter van de beschaving. In dit onderzoek is af en toe uitgelicht dat de Britse identiteitscrisis veroorzaakt werd door een afnemend geloof van de Britten in de universaliteit van de (door hen vormgegeven) beschaving. Dit lijkt inderdaad een belangrijke rol te hebben gespeeld, maar niet in de ideeën van alle Britten. Een belangrijk deel van de Britse regering, en zeker van de voor het buitenlandse beleid verantwoordelijke regeringsfunctionarissen, was er bijvoorbeeld nog altijd van overtuigd dat wanneer zij in het internationale diplomatieke spel – waarvan de locatie in het Interbellum vaak de Volkenbond was – met de Britse beschaafde redelijkheid en gematigdheid opereren, andere landen hun ongelijk zullen inzien en hun vreemde ideeën zullen laten varen. De enige staat waar ze deze gevaarlijk naïeve redenering niet op toepasten was de Sovjet-Unie, want het goddeloze communisme werd door de Britse meerderheid gezien als de antithese van de Britse beschavingswaarden.

Wanneer de Spaanse Burgeroorlog uitbreekt is mede daardoor de Britse regering, en in het begin ook de Britse samenleving, instinctief meer anti-links dan anti-rechts. Een interventie tegen links in het begin van de burgeroorlog, of tegen rechts een jaar later, heeft de Britse regering echter nooit serieus overwogen. De voornaamste reden hiervan is dat ze niet het risico wilde lopen een grotere Europese oorlog te veroorzaken, of daar überhaupt in verzeild te raken. Gedurende de Spaanse Burgeroorlog is dat ook de opinie vanuit de Britse samenleving, voor zover die uit de onderzochte kranten valt op te maken. Wat de mening van de krant, redacteur of briefschrijver ook was, bijna altijd stellen ze dat een nieuwe oorlog kosten wat kost vermeden dient te worden. De Britten bekeken vanaf een afstand de Spaanse Burgeroorlog en hoopten vooral op een nederlaag van de tegengestelde kant of, pragmatischer, van de kant die als een toekomstig gevaar voor Groot-Brittannië zelf werd geschat.

Hoe zijn de Britse zelfbeelden terug te zien in de duidingen van de Britse kranten van de Spaanse Burgeroorlog? In ieder geval werd door alle kranten, alleen *The Daily Express* in iets mindere mate, de Spaanse Burgeroorlog als antithetisch aan het Britse zelfbeeld gezien; alle kranten belichten onophoudelijk de tegenstelling tussen de Britse beschaafde waarden en de Spaanse chaos. Afhankelijk van de krant, of het jaar waaruit het nieuwsbericht stamt, wordt Spaans-links of

Spaans-rechts aangewezen als de schuldige voor die chaos en, hieraan vaak gekoppeld, aangemerkt als antihese van de beschaving. Naast de extreme politieke stromingen worden ook de wreedheden veelvuldig aangehaald in zowel de nieuwsberichten en -analyses als in de ingezonden brieven. De regelmatigheid en de altijd veroordelende toon waarop dat gebeurt, wil impliceren dat de Britten zowel bezorgd waren over het lot van dé (hun eigen) beschaving, als over de mogelijkheid dat zulke wreedheden op korte termijn ook het vroeger zo veilige eiland Groot-Brittannië zullen bereiken. Dat is ook de reden waarop het vliegtuigbombardement op Guernica voor een dusdanig sterke ophef in de Britse kranten zorgde en, natuurlijk, dat deze gebeurtenis zo'n symbolische betekenis kon krijgen. De Britten voorzagen dat er in een volgende oorlog wel eens soortgelijke vliegtuigbombardementen op de Britse steden zouden worden uitgevoerd. Voor het eerst sinds eeuwen kon de Britse burgerbevolking worden bedreigd.

Het is niet verwonderlijk dat beide tabloids, *The Daily Mirror* weliswaar meer dan *The Daily Express*, veel aandacht besteedden aan de wederwaardigheden van de Britten in Spanje. Wel is het opmerkelijk dat er weinig tot geen aandacht werd besteed aan Britten die vrijwillig waren gaan vechten in Spanje. Daar zouden toch dramatische, goedverkopende verhalen in moeten zitten, waar zeker *The Daily Mirror* niet voor terug zou schrikken. Het ontbreken van dergelijke verhalen zou een aanwijzing kunnen zijn dat de Britse kranten de Britse samenleving het liefst als een vrijwel homogene gemeenschap aan het publiek wilden voorstellen. Een tweede aanwijzing hiervoor is dat de opinie-artikelen in beide tabloids bol staan van zinnen als 'De Britten geloven dit of dat niet', en 'Unite, to keep out'. Dit zou kunnen betekenen dat een doel van de nieuwsuitingen van de Britse tabloids het creëren of vasthouden van een consensus in Groot-Brittannië was. Maar ook in de Britse kwaliteitskranten klonk het devies 'de boel bij elkaar houden' steeds vaker; opmerkelijk én veelzeggend over het Britse zelfbeeld in het Interbellum is dat zowel de grote linkse als rechtse kranten zijn die dit (waarschuwend) advies uiten. *The Manchester Guardian* of *The Observer* geven weliswaar een duidelijke eigen mening, maar lijken die nooit helemaal door te durven trekken uit angst voor de mogelijke gevolgen – een grotere Europese oorlog – in het geval dat hun advies inderdaad zou worden opgevolgd. De Britten waren niet alleen onzeker over de eigen internationale positie en over de koers die verschillende Europese landen waren ingeslagen, maar ook over de gevolgen die het politiek-ideologische tumult had op de eigen nationale harmonie en eenheid.

Tegenover de voorzichtigheid en oproep tot eenheid van de Britse kranten waren er, zeker vanaf ongeveer het midden van 1937, in de kranten ook strijdbare berichten te vinden. Gedurende de Spaanse Burgeroorlog geven de kranten in toenemende mate weer dat de Britten

bereid zijn te vechten voor de eigen beschavingswaarden. Daarbij moet worden opgemerkt dat dit onderzoek bijna geen artikelen ná het midden van 1938 behandeld heeft, dus de hoop op ‘appeasement’ leefde nog. Om werkelijk goed te kunnen meten in hoeverre er strijdbaarheid voor de Britse beschavingswaarden in de Britse kranten tot uiting kwam moet natuurlijk vooral de twee jaar daarna, en bijvoorbeeld gekoppeld aan het perspectief op Nazi-Duitsland, onderzocht worden.

In de Britse kranten zijn ook vele referenties naar de verschillende typisch Britse tradities te vinden. De meest voorkomende is het idee dat een land zich niet dient te mengen in een binnenlandse oorlog, omdat dat indruist tegen het internationaal recht. De Britse juridische of constitutionele tradities werden ook ingezet om aan te geven dat Spaans-rechts niet het recht had om een revolutie te plegen tegen een wettig gekozen regering, of dat Spaans-links illegaal optrad door officieuze legereenheden – de communistische en anarchistische milities – van wapens te voorzien en vervolgens in te zetten in de strijd. Brits-links en de Britse conservatieven putten soms uit hetzelfde arsenaal aan tradities om daarmee tegengestelde punten kracht bij te zetten. Vooral in de vergelijking tussen de linkse *The Manchester Guardian* en de meer rechtse *The Observer* komen zulke tegenstellingen naar voren. Een tweede tegenstelling is dat de eerstgenoemde krant Spaans-rechts vaak impliciet lieert aan het fascisme, en dat het Spaans-rechts het grote gevaar voor de beschaving noemt, terwijl de tweede krant hetzelfde doet maar dan met de aanduiding van Spaans-links als ‘communistisch’ en als dé grote Britse vijand.

Ondanks de duidelijke voorkeuren die kranten als *The Manchester Guardian* en *The Observer* tentoonspreidden, stemden alle onderzochte kranten in met het officiële Britse regeringsstandpunt van non-interventie. Hun voornaamste argument daarvoor is dat welke partij de Spaanse Burgeroorlog ook wint, de uitkomst hoe dan ook een dictatuur zal zijn. De Britten hechtten veel belang aan de eigen, langlopende parlementaire traditie en in de kranten wordt keer op keer duidelijk gemaakt dat ondemocratische staatsvormen – zoals een dictatuur – verkeerd zijn.

Ook zijn er in de opinie-artikelen en ingezonden brieven vele verwijzingen naar de Eerste Carlistenoorlog te vinden. Toen was de rol van Groot-Brittannië heel anders dan wat die honderd jaar later tijdens de Spaanse Burgeroorlog zou zijn: in de Eerste Carlistenoorlog intervenueerde Groot-Brittannië in het voordeel van de Spaanse progressieven, waar ze in 1936 eerder sympathiek stonden tegenover Spaans-rechts, wat toch voor een belangrijk deel bestond uit conservatieve nationalist en carlisten – nota bene de ideologische nazaten van degenen die de Britten honderd jaar eerder hadden bevochten! Uit de ingezonden brieven klinkt, zeker in die uit

The London Times, vaak een trots op de Britse geschiedenis door. Soms lijkt er een soort heimwee uit te spreken naar de tijd dat Groot-Brittannië nog machtig genoeg was om de beschaving waar ook ter wereld te helpen verdedigen en de bijkomende risico's voor lief te nemen.

Verder zijn er in de krantenartikelen verschillende verwijzingen naar 'little Englandism', 'splendid isolation', internationalisme (vaak in relatie met de Volkenbond) en pacifisme terug te vinden. *The Daily Express* is de enige krant die pleit voor een meer geïsoleerde plaats van Groot-Brittannië in de wereld. Maar eind 1937, begin 1938 is er ook in haar krantenartikelen meer militaire strijdbaarheid voor Groot-Brittannië en haar beschavingswaarden te zien. Verder neemt geen van de kranten ondubbelzinnig stelling voor één van deze gedachtestromen. Voor iedereen (voor eigen rekening schrijvend) die in de kranten dergelijke 'frames' of doctrines bepleitte, geldt dat ze de betreffende gedachtestroom zagen als de beste manier om de Britse beschaving te beschermen of te verspreiden. Want in alle behandelde kranten komen de Britse tradities en waarden sterk naar voren, hoewel er vaak aan lijkt te worden getwijfeld of die in het Britse zelfbeeld prominente waarden sterk genoeg gevoeld en gedeeld worden om de nationale homogeniteit te verzekeren. De artikelen in *The Observer* stralen van de vijf onderzochte kranten juist het meeste vertrouwen in de Britse beschavingswaarden uit. Alles bij elkaar genomen is het duidelijk dat voor de Britten in het Interbellum de beschavingswaarden dé manier zijn waarmee ze de (Europese) chaos en de eigen identiteitscrisis het hoofd denken te kunnen bieden.

In het krantonderzoek zijn 142 artikelen betrokken en geanalyseerd. Op vijf kranten gedurende ongeveer twee jaar tijd is dat natuurlijk heel weinig. Dankzij de gebruikte hermeneutische methode geven deze artikelen wel een goed beeld van de tendensen en aspecten van het Britse zelfbeeld in de vijf kranten, maar uiteraard zal nader en veel uitgebreider onderzoek nodig zijn om de hier gevonden resultaten verder te staven. Ook zou het interessant zijn om bijvoorbeeld kranten uit Schotland of Wales in het onderzoek te betrekken, om zo een vergelijking te kunnen maken tussen de zelfbeelden van de verschillende regionale identiteiten binnen Groot-Brittannië, zoals die naar voren komen in het perspectief op de Spaanse Burgeroorlog.

Naarmate de Spaanse Burgeroorlog vordert, is er in de krantenberichten een verschuiving waarneembaar van een wantrouwen onder de Britse meerderheid tegen Spaans-links, naar een wantrouwen tegen Spaans-rechts. Ook in het begin van het conflict hadden de meeste Britten weinig sympathie voor Spaans-rechts, maar het Spaans-links – toen continu geassocieerd met, of zelfs aangeduid als, het communisme, en soms, zoals in *The Times*, zelfs directe referenties makend naar de Russische situatie in oktober 1917 – werd met veel meer antipathie en angst

bezien. In de zomer van 1936 versterkten krantenberichten over vermoorde priesters en nonnen en over de hulp van de Sovjet-Unie aan Spaans-links deze stemming. Daarna wordt echter duidelijk dat Spaans-rechts zich schuldig maakt aan vergelijkbare wreedheden en dat de fascistische staten Duitsland en Italië hulp bieden aan Franco's troepen. Ook hier was het symbool 'Guernica' van belang. Franco maakte gebruik van Duitse vliegtuigen om dit dorp, zonder noemenswaardige strategische doelen, te bombarderen. Zoals gezegd appelleerde deze gebeurtenis aan de Britse angst voor vliegtuigbombardementen op de eigen steden en bovendien druiste het in tegen het internationaal recht omdat de Duitsers zich mengden in een binnenlandse oorlog. De Britse antipathie tegen rechts en links in Spanje raakt eerst in een soort balans, waarna het uiteindelijk meer richting antipathie tegen rechts lijkt te schuiven. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat Franco's Spanjaarden de Burgeroorlog beginnen te winnen, en vooral met de steeds duidelijker wordende aftekening dat het fascistische Duitsland de plaats inneemt van de communistische Sovjet-Unie als de belangrijkste belager van de beschaving.

Er kan gesteld worden dat het anti-rechts – of beter: het anti-fascisme – eind jaren dertig het nieuwe streven van de beschaving wordt. Nieuw onderzoek zal dit moeten bevestigen; een onderzoek dat naast de Spaanse Burgeroorlog ook Duitsland behandelt, en dat zich meer richt op de jaren 1939 en 1940. De hypothese zou kunnen zijn dat vanaf dat moment de beschaving door de Britten vanuit een, gemakkelijker universeel te noemen, negatieve vrijheidsconceptie kan worden gedeut. De Britten konden uit de identiteitscrisis van het Interbellum geraken omdat het zo lang gevreesde, maar abstracte gevaar dan feitelijk voor hun neus staat. Vanaf toen hadden ze geen tijd of ruimte meer voor weifelachtige en angstvallige beschouwingen, omdat ze gedwongen waren over te gaan tot daden. De onzekerheid over het eigen zelfbeeld en over de waarde van hun idee van beschaving kan dan terzijde worden geschoven, omdat ze in ieder geval weten dat het fascisme de antithese ervan is. Een oorlog zou nodig blijken om de beschaving te redden. En hoe vreemd het ook moge klinken, het feit dat oorlog noodzakelijk bleek, kon wel eens een lang gezocht, hernieuwd gevoel van orde en duidelijkheid in het Britse zelfbeeld hebben binnengebracht.

Bibliografie:

Literatuur:

Monografieën:

- Barnett, C., *The collapse of British power* (Londen 1972).
- Beevor, A., *The battle for Spain. The Spanish civil war 1936-1939* (Londen 2006).
- Birn, D. S., *The League of Nations Union* (Oxford 1981).
- Blythe, R., *The age of illusion. England in the twenties and thirties 1919-1940* (Middlesex 1964).
- Buchanan, T., *Britain and the Spanish civil war* (Cambridge 1997).
- Burton, A., en Murdoch, J., *Byron, an exhibition to commemorate the 150th anniversary of his death in the Greek war of liberation* (Londen 1974).
- Chapman, J., *Comparative media history. An introduction: 1789 to the present* (Cambridge 2005).
- Dakin, D., *The Greek struggle for independence 1821-1833* (Londen 1973).
- Eksteins, M., *Rites of Spring* (New York 1989).
- Hastings, A., *The Construction of Nationhood: ethnicity, religion and nationalism* (Cambridge 1999).
- Herd, H., *The march of journalism. The story of the British press from 1622 to the present day* (Londen 1952).
- Hilton, B., *A mad, bad and dangerous people 1783-1846* (Oxford 2005).
- Holt, E., *the Carlist wars in Spain* (Londen 1967).
- Kenwood, A., (ed.), *The Spanish civil war. A cultural and historical reader* (Oxford 1993).
- Leerssen, J., *Nationaal denken in Europa. Een cultuurhistorische schets* (Amsterdam 1999).
- LeMahieu, D., *A culture for democracy. Mass communication and the cultivated mind in Britain between the wars* (Oxford 1988).
- Leonhard, J., *Belligerism and nation. Kriegsdeutung und Nationsbestimmung in Europa und den Vereinigten Staten 1750-19 14* (München 2008).
- Lippmann, W., *Public Opinion* (New York 1952).
- Macaulay, T. B., *The history of England* (Washington 1968).
- Miles P., en Smith, M., *Cinema, Literature & Society. Elite and Mass Culture in Interwar Britain* (Londen 1987).
- Monteath, P., *Writing the good fight. Political commitment in the International literature of the Spanish civil war* (Londen 1994).

- Overy, R., *The morbid age. Britain between the wars* (Londen 2009).
- Paris, M., *Warrior Nation. Images of war in British popular culture 1850-2000* (Londen 2000).
- Reid Gannon, F., *The British press and Germany 1936-1939* (Oxford 1971).
- Roberts, A., *A history of the English-speaking peoples since 1900* (Londen 2008).
- Schön, D. A., en Rein, M., *Frame reflection: toward the resolution of intractable policy controversies* (New York 1994).
- Searle, G. R., *A new England: peace and war 1886-1918* (Oxford 2004).
- Smith, A. D., *The Nation in history. Historiographical debates about Ethnicity and Nationalism* (Cambridge 2000).
- Southworth, H. R., *Guernica! Guernica! A study of journalism, diplomacy, propaganda and history* (Los Angeles 1977).
- Stevenson, J., *British Society 1914-1945* (Londen 1984).
- Watkins, K. W., *Britain divided: the effect of the Spanish civil war on the British political opinion* (Londen 1963).

Artikelen uit wetenschappelijke bundels:

- Auden, W. H., 'Spain', in: A. Kenwood (ed.), *The Spanish civil war. A cultural and historical reader* (Oxford 1993).
- Breuille, J., 'Nationalism and Historians: Some Reflections', in: C. Norton (ed.), *Nationalism, Historiography and the (Re)Construction of the Past* (Washington 2007) 1-25.
- Classen, C., 'Qualitative Diskursanalysen in der historischen Medien- und Kommunikationsforschung', in: K. Arnold, M. Behmer, B. Semrad (ed.) *Kommunikationsgeschichte. Positionen und Werkzeuge. Ein diskursives hand- und lehrbuch* (Berlijn 2008) 363-382.
- Dimaris, A., 'The other British philhellene', in: R. Clogg (ed.) *The struggle for Greek independence* (Londen 1973) 200-223.
- Hobbes, T., 'On the Leviathan', in: D. Wootton (ed.), *Modern political thought. Readings from Machiavelli to Nietzsche* (Indianapolis 1996) 122-302.
- Samuel, R., 'introduction', in: *Patriotism – The Making and Unmaking of British National Identity* 1 (Londen 1989).
- Wilke, J., 'Quantitative Verfahren in der Kommunikationsgeschichte', in: K. Arnold, M. Behmer, B. Semrad (ed.) *Kommunikationsgeschichte. Positionen und Werkzeuge. Ein diskursives hand- und lehrbuch* (Berlijn 2008) 323-341.

Artikelen uit wetenschappelijke tijdschriften:

- Gervais, D., 'Spain at the war museum', *The Cambridge Quarterly* 3 (2002) 272-276.
- Little, D., 'Red Scare 1936: Anti-Bolshevism and the origins of British Non-Intervention in the Spanish civil war', *Journal of contemporary history* 4 (1988) 291-311.
- Menashe, C. L., 'The power of a frame: an analysis of newspaper coverage of tobacco issues-United States, 1985-1986', *Journal of health communication* 3 (1998) 307-325.
- Rich, P. B., 'British Imperial decline and the forging of English patriotic memory 1918-1961', *History of European Ideas*, 9 (1988) 659-680.
- Samuels, S., 'The Left Book Club', *Journal of contemporary history* (1966) 1, 65-86.
- Verney, V., 'George Gordon, Lord Byron, put his ideals to the test during the Greek War for Independence', *Military History* (december 2006) 13-14.

Internetbronnen:

- 'GNM Archive' (versie 6 juni 2002), <http://www.guardian.co.uk/gnm-archive/2002/jun/06/2> (versie 17 juni 2010).
- 'GNM archive' (versie 6 juni 2002), <http://www.guardian.co.uk/gnm-archive/2002/jun/06/1> (versie 17 juni 2010).
- Orwell, G., 'Looking back on the Spanish war' (versie 2003), http://www.george-orwell.org/Looking_Back_On_The_Spanish_War/0.html (versie 4 juni 2010).

Kranten:

Digitaal archief: 'Ukpressonline', www.ukpressonline.com

The Daily Mirror:

- '26 nations beg Britain to end crisis over Spain' *The Daily Mirror* 10 juli 1936, 1.
- 'British government warns Franco', *The Daily Mirror* 25 augustus 1936, 3.
- 'British ship torpedoed: captain and wife among 11 dead', *The Daily Mirror* 1 februari 1938, 1.
- 'Briton of 21 shoots down enemy during air duel', *The Daily Mirror* 1 september 1936, 1.
- 'Carnage in Madrid barracks', *The Daily Mirror* 28 juli 1936, 3.
- 'Doctors join British ambulance on way to Spain', *The Daily Mirror* 26 augustus 1936, 2.

- 'Happy Arundel', *The Daily Mirror* 22 februari 1937, 13.
- 'H.M.S. Repulse to the rescue', *The Daily Mirror* 24 augustus 1936, 1.
- 'Left mother, died in Spain for ideals', *The Daily Mirror* 22 augustus 1938, 32.
- 'Letters', *The Daily Mirror* 11 februari 1937, 11.
- 'Letters', *The Daily Mirror* 19 juli 1937, 11.
- 'Letters', *The Daily Mirror* 17 augustus 1937 11.
- 'New war risk may change Spain policy', *The Daily Mirror* 9 april 1937, 2.
- 'Opinion', *The Daily Mirror* 26 augustus 1936, 11.
- 'Opinion', *The Daily Mirror* 2 september 1936, 11.
- 'Opinion', *The Daily Mirror* 12 september 1936, 11.
- 'Opinion', *The Daily Mirror* 30 november 1936, 13.
- 'Opinion', *The Daily Mirror* 11 september 1937, 11.
- 'Please warn...', *The Daily Mirror* 20 mei 1938, 12.
- 'Priest beheaded and nuns stripped naked by mob', *The Daily Mirror* 24 juli 1936, 3.
- 'Quotes', *The Daily Mirror* 22 maart 1937, 14.
- 'They dare not stop it!', *The Daily Mirror* 20 april 1937, 32.
- 'War peril to woman's chastity', *The Daily Mirror* 1 oktober 1936, 28.

The Daily Express:

- 'Basque town bombed', *The Daily Express* 28 april 1937, 1.
- 'British humanitarian help', *The Daily Express* 22 oktober 1937, 1.
- 'British pilots offered 150 pond to fly plains to Spain', *The Daily Express* 30 juli 1936, 1.
- 'Germans responsible', *The Daily Express* 2 mei 1937, 2.
- 'Letters', *The Daily Express* 28 augustus 1938, 8.
- 'massacre, killed, lynching', *The Daily Express* 20 november 1936 10.
- 'Non-Intervention Committee installed', *The Daily Express* 16 september 1936.
- 'Opinion', *The Daily Express* 3 augustus 1936, 8.
- 'Opinion', *The Daily Express* 10 augustus 1936, 8.
- 'Opinion', *The Daily Express* 11 augustus 1936, 8.
- 'Opinion', *The Daily Express* 18 augustus 1936, 8.
- 'Our plight', *The Daily Express* 28 juli 1936, 8.
- 'Portugal', *The Daily Express* 12 augustus 1936, 8.
- 'Priests die praying', *The Daily Express* 27 juli 1936, 1.

- 'Priests killed', *The Daily Express* 11 augustus 1936, 1.
- 'Stay Out', *The Daily Express* 27 januari 1938, 10.
- 'The Bull ring', *The Daily Express* 5 augustus 1936, 8.
- 'Warmongers, both!', *The Daily Express* 8 augustus 1936, 8.
- 'Telling the World of Britain's ideals and aspirations', *The Daily Express* 9 februari 1937, 10.
- Cowles, V., 'Who's running this country anyway?' *The Daily Express* 20 oktober 1937, 12.
- De Jouvenel, B., 'First eye-witness story of legion advance', *The Daily Express* 12 augustus 1936, 2-3.
- Shaw, G. B., 'Fear of War', *The Daily Express* 27 juli 1936, 8.
- Thomson, G. M., *The Daily Express* 3 november 1937, 10.
- Wordsworth, W., 'Liberty', *The Daily Express* 20 januari 1938, 10.

Digitaal archief: 'Proquest historical newspapers',
<http://proquest.umi.com/pqdweb?RQT=573&TS=1185551521&clientId=67119&cfc=>

The Manchester Guardian:

- 'An appeal for a humane conduct of civil war', *The Manchester Guardian* 5 mei 1937, 6.
- 'Appeal', *The Manchester Guardian* 22 augustus 1936, 10.
- 'Appeal for help for the Spanish workers', *The Manchester Guardian* 30 juli 1936, 4.
- 'Britain and the threat to liberty', *The Manchester Guardian* 1 januari 1937, 12.
- 'British opinion on the sale of arms to Spain', *The Manchester Guardian* 28 juli 1936, 14.
- 'British public opinion', *The Manchester Guardian* 4 augustus 1936, 12.
- 'British wounded', *The Manchester Guardian* 12 augustus 1936, 4.
- 'Guernica', *The Manchester Guardian* 29 april, 5.
- 'International news', *The Manchester Guardian* 21 juli 1936, 10.
- 'International news', *The Manchester Guardian* 27 juli 1936, 12.
- 'International news', *The Manchester Guardian* 28 april 1937, 1.
- 'International news', *The Manchester Guardian* 1 april 1938, 22.
- 'Is there such a thing as a the Bolshevik danger?', *The Manchester Guardian* 10 augustus 1936, 8.
- 'Letters', *The Manchester Guardian* 12 augustus 1936, 10.

- 'Letters', *The Manchester Guardian* 13 augustus 1936, 18.
- 'Letters', *The Manchester Guardian* 19 augustus 1936, 16.
- 'Letters', *The Manchester Guardian* 28 augustus 1936, 18.
- 'Letters', *The Manchester Guardian* 30 mei 1938, 11.
- 'Letters', *The Manchester Guardian* 2 augustus 1938, 16.
- 'Letters', *The Manchester Guardian* 3 augustus 1938, 18.
- 'Mr. Eden', *The Manchester Guardian* 13 april 1937, 4.
- 'No more arms to Spain', *The Manchester Guardian* 6 april 1938, 9.
- 'Non-intervention', *The Manchester Guardian* 4 augustus 1936, 9.
- 'Opinion', *The Manchester Guardian* 22 juli 1936, 10.
- 'Opinion', *The Manchester Guardian* 11 augustus 1936, 10.
- 'Quotes', *The Manchester Guardian* 17 augustus 1936, 11.
- Allwell, K., 'Letters', *The Manchester Guardian* 1 juli 1937, 20.
- Simon, J., 'This is not cowardness', *The Manchester Guardian* 17 april 1937, 17.
- Sir Archibald, 'Keep Germany and Italy out of Spain', *The Manchester Guardian* 18 juli 1938, 10.
- Rathbone, E., 'Letters', *The Manchester Guardian* 10 mei 1937, 18.

The Observer:

- 'Opinion', *The Observer* 9 augustus 1936, 10.
- 'Opinion', *The Observer* 9 mei 1937, 6.
- Bryant, A., 'The threat to peace', *The Observer* 13 juni 1937, 18.
- Bryant, A., 'What democracy is not', *The Observer* 1 juli 1937, 18.
- Garvin, J. L., 'Opinion', *The Observer* 17 januari 1937, 16.
- Garvin, J. L., 'Opinion', *The Observer* 18 augustus 1937, 18.
- Garvin, J. L., 'Opinion', *The Observer* 12 februari 1939, 14.

Digitaal archief: 'Times archive', <http://archive.timesonline.co.uk/tol/archive/>

The London Times:

- 'A case for leadership', *The London Times* 9 januari 1937, 13.
- 'A debate on Spain', *The London Times* 17 maart 1938, 15.

- 'A humane decision', *The London Times* 27 mei 1937, 17.
- 'A party adrift', *The London Times* 12 oktober 1936, 15.
- 'Banishing fear of war', *The London Times* 4 september 1937, 7.
- 'Bombed Catalan town', *The London Times* 2 juni 1938, 14.
- 'Britain and the Spanish civil war', *The London Times* 30 april 1937, 21.
- 'Cruelties on both sides', *The London Times* 19 augustus 1936, 10.
- 'Evacuation of Madrid', *The London Times* 25 januari 1938, 13.
- 'Fascist state for Spain', *The London Times* 22 april 1937, 16.
- 'Fighting under Franco', *The London Times* 14 maart 1939, 15.
- 'Five Bishops reported killed', *The London Times* 24 augustus 1936, 10.
- 'Fronts Right and Left', *The London Times* 29 augustus 1936, 12.
- 'Guernica and after', *The London Times* 30 april 1937, 16.
- 'Neither Right Nor Left', *The London Times* 16 december 1936, 15.
- 'No Intervention', *The London Times* 5 augustus 1936, 13.
- 'Prevention of atrocities', *The London Times* 31 augustus 1936, 14.
- 'Red rule in Barcelona', *The London Times* 1 augustus 1936, 12.
- 'Review of the year 1936', *The London Times* 1 januari 1937, 25.
- 'Reviews of the month', *The London Times* 1 februari 1937, 19.
- 'Ruthlessness in Spain', *The London Times* 6 augustus 1936, 10.
- 'Shooting of prisoners', *The London Times* 18 augustus 1936, 9.
- 'Spanish war ending', *The London Times* 30 maart 1939, 12.
- 'Taking sides in Spain', *The London Times* 20 april 1937, 10.
- 'The cockpit of Europe'. *The London Times* 23 december 1936, 10.
- 'The destruction of Guernica', *The London Times* 30 april 1937, 16.
- 'The fight for Madrid', *The London Times* 21 juli 1936, 16.
- 'The Spanish climax, a massacre of ideals', *The London Times* 21 juli 1936, 6, 17.
- 'The Spanish Tradition', *The London Times* 27 september 1936, 13.
- 'The Spanish tragedy', *The London Times* 29 juli 1936, 18.
- 'The Spanish Vortex', *The London Times* 17 augustus 1936, 11.
- 'The Times bombs Guernica', *The London Times* 5 mei 1937, 17.
- 'The tragedy of Guernica', *The London Times* 28 april 1937, 17.
- 'The Valencia Junta', *The London Times* 9 januari 1937, 12.
- 'Tormented Spain', *The London Times* 18 mei 1937, 13.

- 'Two Speeches', *The London Times* 3 maart 1937, 15.
- 'What they are there for', *The London Times* 5 augustus 1936, 13.
- Atholl, K., e.a., 'Letters to the Editor', *The London Times* 1 mei 1937, 17.
- Beveridge W., en Barker, E., 'For wounded in Spain', *The London Times* 6 februari 1937, 8.
- Brennan, G., 'Spanish civil war', *The London Times* 29 maart 1937, 6.
- Carter, H., 'Letters to the Editor', *The London Times* 31 juli 1937, 8.
- Cazalet, V. A., 'General Franco', *The London Times* 4 februari 1937, 10.
- Cecil, R., 'Civil war in the twentieth century', *The London Times* 15 februari 1937, 13.
- Crowdy, R. E., 'The Basque children', *The London Times* 8 juni 1937, 12.
- Daniel Hall, A., 'Moorish troops in Spain', *The London Times* 11 augustus 1936, 8.
- Fitzgibbon Young, R., 'Fera Iberia', *The London Times* 26 augustus 1936, 13.
- Gibraltar, H., 'Spanish refugees', *The London Times* 15 februari 1937, 8.
- Hawkes, C. P., 'Letters to the Editor', *The London Times* 25 augustus 1936, 6.
- J. A. S., 'Guernica and elsewhere', *The London Times* 5 mei 1937, 12.
- Napier, A., 'Letters to the Editor', *The London Times* 28 december 1936, 6.
- Page Croft, H., 'Letters to the Editor', *The London Times* 12 oktober 1936, 10.
- Page Croft, H., 'Letters to the Editor', *The London Times* 1 maart 1937, 10.
- Page Croft, H., 'Letters to the editor', *The London Times* 18 maart 1938, 17.
- Pollard, H. B. C., 'Bombing of Guernica', *The London Times* 3 mei 1937, 10.
- Russell, C. F., 'Civil war in Spain', *The London Times* 7 mei 1937, 12.
- Steed W., e. a., 'The war in Spain', *The London Times* 11 februari 1938, 10.
- Sturzo, L., 'Truce in Spain', *The London Times* 25 mei 1937, 12.
- Webster, C. K., 'British policy in Spain', *The London Times* 14 augustus 1936, 13.

Bijlage 1: The London Times, 14 voorbeelden van ingezonden brieven

Opmerking: de onderstaande artikelen zijn via een speciale 'leesmachine' omgezet in een (kopieerbaar) 'format'. Helemaal foutloos werkt die leesmachine niet, vandaar dat er af en toe typefouten in de artikelen staan.

1. 11 aug 1936, p8

Moorish Troops In Spain TO THE EDITOR OF *THE TIMES* Sir,-There is one factor in the unhappy Spanish situation which appears to be ignored by those of our people who are expressing their wishes for the success of the rebel party. As in the American Civil War, there will always be English sympathizers with a party led by " officers and gentlemen " against a Government that can be described (vide Mgr. Henson in your issue of the 7th) as " the rabble," and we have many people so impatient with parliamentary government as to welcome any rising to substitute direct action. But I cannot understand that any English man or woman should declare in favour of a leader who attempts to secure power by introducing native levies in order to coerce his own countrymen. As your Special Correspondent quoted in your issue of August 5:- An adventurous Frenchman saw the Moorish Regulares from Melilla near Carmona, where they punished some resistance in their usual ruthless manner. Civil war is terrible enough, but when General Franco imports native troops in order to wage it he commits the unpardonable sin against his own countrymen. Yours faithfully. A. DANIEL HALL. The Athenaeum, Aug. 5. MOORISH TROOPS IN SPAIN

2. 14 aug 1936, p13

British Policy In Spain TO THE EDITOR OF *THE TIMES* Sir,-My friend Mr. E. L. Woodward's letter gives a very misleading presentation of Palmerston's policy in Spain in the thirties. The despotic Governments of Europe had already interfered on the side of reaction in other quarters of Europe and they were encouraging and supplying with money the Spanish Rebels. Only fear of France and Britain prevented them from going farther. Palmerston's policy in the Peninsula did much to save the cause of constitutionalism in Europe. The frontier of liberty was nearly the same then as to-day, and he rightly saw that it was a British interest to preserve it against the attacks of Continental despotism. At any rate he saved Portugal and Spain from the rule of such cruel despots as Miguel and Carlos. Incidentally it may be pointed out that British armed forces took part in the Spanish civil war on the constitutional side-the only occasion, I think, in the nineteenth century when such official action was taken in a civil war. Yours sincerely, CHARLES K. WEBSTER. Morben Issa, Derwenlas, Aug. 12. BRITISH POLICY IN SPAIN EXAMPLES FROM THE PAST ADVICE OF PALMERSTON AND CASTLEREAGH

3. 25 aug 1936, p6

To The Editor Of *The Times* Sir,-Apropos the present siege of San Sebastian in the Spanish Civil War and the firm and unimpeachable attitude of neutrality announced by his Majesty's Government, it may be of interest to contrast this policy with that of Lord Grey's Administration in 1833, when, with the tacit approval of Lord Palmerston as Foreign Secretary, a British Legion took an active and indeed a heroic part in a similar internecine struggle. Before his death in that year King Ferdinand VII had abolished the old Salic Law by his Pragmatic Sanction in order to leave the succession secure for his infant daughter Donia Isabel, and she had duly succeeded him under the regency of his widow, her mother. Queen Maria Cristina, a worthless woman more

pre-occupied with her paramour, Fernando Mufioz, than by her duties to her daughter and the realm. Don Carlos, the late King's brother, repudiated the Pragmatic Sanction and asserted in arms his claim to the crown, thereby plunging the country in the horrors of a series of civil wars that lasted intermittently until 1874, when Martinez Campos induced Isabel's son (afterwards Alfonso XII) to exchange a Sandhurst cadetship for the unenviable throne of Spain. But in 1833 the hopes of the British nation were also centred in a young girl, who four years later was to be awakened in her Kensington home by Ministers who had come to hail her Queen, and English sentiment accordingly went strongly in favour of the little Isabel and her mother, whose government was held to be more liberal and progressive in its tendencies than that of her uncle and his reactionary Carlists. Feeling ran high in London and a group of influential personages in the City and West End subscribed the money for raising and equipping a British Legion in her aid. Foremost among these enthusiasts was George de Lacy Evans, a rollicking Irish half-pay officer, then M.P. for Westminster, who had served in India under the great Duke as well as against the United States in 1814, when, strange though it may now seem, he assisted in the capture of Washington. Recruiting for the Legion was rapid and successful, and when Evans sailed for Spain he found himself in command of over 1,000 fighting men who had flocked to his regimental colours—the Union Jack superimposed on the Spanish red and gold. After some inconclusive skirmishing in Navarre and Guipuzcoa against the Carlistas the Legionaries captured San Sebastian in October, 1836, and held it for Queen Isabel through four long years of unremitting siege, until, outnumbered, ill-supplied, and decimated by casualties and sickness, they lost it to the enemy in August, 1840. A remnant only managed to escape by sea with their gallant commander, who, though badly wounded, survived to lead the immortal 2nd Division 14 years later at Sevastopol and the Alma and to receive the thanks of Parliament as a general and a G.C.B. The stubborn defence of San Sebastian by the English Legionaries seemed, however, to dispirit the Carlistas as much as it had inspired the Isabelistas; for the Queen's armies under their amazing leader Baldomero Espartero—who began his life as the son of a wheelwright in La Mancha and ended it as a Grandee of Spain and a candidate for the throne—gradually beat down the embers of armed rebellion. But the services and sacrifices of his English auxiliaries have long been forgotten both in Spain and England; so that to-day in San Sebastian it is difficult to find one's way, even by asking, to their untended graves in the little cemetery on Monte Orgullo facing the beautiful Concha bay, across which shot and shell are flying once more in another desperate and sanguinary siege. For 96 years the sullen boom of the great Atlantic rollers has been their only requiem. Your obedient servant, C. P. HAWKES. Ss. Orontes, Aug. 21. TO THE EDITOR OF *THE TIMES*

4. 15 feb 37, p13

Civil War In The 20th Century TO THE EDITOR OF *THE TIMES* Sir,—I have just received the following telegram from a British resident in Almeria:—Indiscriminate bombing with flares from great height over different parts Almeria caused death many civilians including women children. Then follows an illegible phrase about “foodless refugees,” concluding with a hope that “general relief fund for women and children acting promptly.” This is civil war as waged in a Christian country in the twentieth century by those who profess themselves to be the special champions of the Christian Church ! We are told that horrible atrocities are committed by partisans of the Spanish Government. It may be so. but they can scarcely be worse in effect than what is being done in Almeria by rebel official forces. Surely world opinion is not so callously bankrupt as to be unable to put a stop to these horrors. Yours obediently. CECIL. lb, South Eaton Place, S.W.1. Feb. 14. CIVIL WAR IN THE 20TH CENTURY

5. 26 aug, p13

“Fera Iberia” TO THE EDITOR OF *THE TIMES* Sir,-The chequered history of Spain, particularly during the nineteenth century, affords many examples of civil strife marked by dogged bravery and ruthless cruelty and violence. You have hinted in your columns that the passion for wrecking churches and public buildings may derive from the Visigothic element in the nation. I venture to suggest that the stolid courage and insensate cruelty which have characterized the present civil war may derive from the original Ibero-Celtic inhabitants of the Peninsula. The stock epithet for Spaniards in the Roman poets is *ferus* (e.g., Horace, Odes IV, 5, 27; Lucan, *De bello civili*, 11, 249). Silius Italicus stresses their courage and contempt for death: *Prodiga gens anitnae et properare facillima mortem.* (Pnzica, 1, 225). The elder Pliny mentions their *vehementia cordis* (*Hist. Nat.*, xxxvii, 203), and Strabo quotes instances of their stolid insensibility to pain and torture. Livy gives a vivid account of the dour and ferocious bravery of the defenders of Astapa, and Valerius Maximus (VII, 6) describes the revolting acts perpetrated by Iberians “devoted” to Sertorius in the defence of Calaguris. The famous description of the Spanish character by Pompeius Trogus (about 20 B.C.), as summarized in Justin's *Epitome*, refers to their grim courage and their proneness to civil strife—*Si extraneus deest, dominum hzostein quaerunt.* (Justin, *Epitoina Hist. Plhilippiearitin P. Trogi*, xlv, 2, 1). The revolutionary tendencies of the Spaniards are also mentioned by Livy—*ipsorum Hispanorum iniquiteta avidaque in novis res stant ingenia.* (xxii, 21). I am, Sir, your obedient servant. R. FITZGIBBON YOUNG. The Athenaeum, Pall Mall, S.W.1, Aug. 24. “FERA IBERIA”

6. 28 dec 1936, p6

To The Editor Of *The Times* Sir,—May I respectfully suggest that much of Major McNeill-Moss's letter about Russian tanks and aeroplanes in Spain is irrelevant in siding the statement of the British M.P.s that Russians are not fighting in any great numbers for the Government? Few responsible people have denied that there are Russian tanks and aeroplanes in Madrid, and it is not unreasonable to conjecture that they are manned by Russian personnel, just as the Italian and German tanks and aeroplanes on the insurgents' side are manned by their own respective nationals: what, however, is significant—and this I think is undisputed—is that the marked superiority of the rebel air force and tank corps at the commencement of the war pointed to the fact that intervention was first actively participated in by Germany and Italy, to which Russia retaliated some months later by sending tanks and aeroplanes, evidence of which appears to be so unreasonable and disturbing to the mind of Major McNeill-Moss. I suggest to Major McNeill-Moss that 90 per cent. of the Government forces on land are composed of Spanish nationals, and that the remaining 10 per cent. are in the International Brigade, which is by no means wholly Russian. On the other hand, we know only too well that General Franco's picked warriors are Moors, supported by Italians and Germans, with a sprinkling of Carlists and Legionaries to give a “Spanish” atmosphere to the insurgents' battle array. Why cannot General Franco arm the Spanish civil populace as the Government has done? The answer is that he cannot because he dare not, as the majority of Spaniards do not want him; a priori had there been no intervention on either side this military revolt would have been crushed long ago; vox oDnuli sunrenia lpx ALASTAIR NAPIER. 38, Bedford Row, W.C.1. TO THE EDITOR OF *THE TIMES*

7. 4 feb 1937, p10

General Franco TO THE EDITOR OF *THE TIMES* Sir,—It would, I believe, be impossible for the most impartial observer to visit that part of Spain controlled by General Franco without having to alter his views on many aspects of the Spanish civil war. There has been so much misunderstanding and misrepresentation as to the character, objects, and policy of General

Franco that I feel it is in the best interests of ' true neutrality " and impartiality to state the following facts. 1. General Franco governs somewhat over half Spain, both geographically and numerically. In the whole of that are a complete law and order prevail, and the visitor can go wherever he wishes without " let or hindrance." The people no less than the army, officers and men alike, are filled with a genuine nationalist enthusiasm and devotion to their leader and-as most regard him-their saviour. Food and petrol abound, and there are no restrictions on either. 2. German and Italian troops are conspicuous by their absence, both along the line and behind it. Their number has been grossly exaggerated. There is at present none in the front line. It is, of course, quite true that in the air and in all the technical services Germans and Italians have played, and continue to play, a very important part. The air " ace," however, is a Spaniard who has brought down 17 enemy planes. The German and Italian forces probably total much nearer 10,000 than the 20,000 to 40,000 so often quoted. The idea that they have come to stay or to take over Spanish territory is as fantastic as it is abhorrent to the national pride of any Spaniard. 3. To suggest that there is little difference as regards atrocities between the two sides is an absolute lie. The Red atrocities are known to all; they are part and parcel of a deliberate scheme to eliminate their opponents and institute a reign of terror and fear. There is not a town or hamlet which has been captured from the Government side that does not contain overwhelming evidence of a vandalism and bestial cruelty, unbelievable in its horribleness if the sad and tragic results were not only too evident. On General Franco's side there have been shootings: in some cases considerable numbers have been shot. These have taken place either immediately after the capture of some town or village where appalling atrocities have been committed, or after a trial and condemnation for some specific crime. General Franco told me himself that he had reprieved the sentences on all women. although in many- cases they had been the worst offenders, If a tithe of the stories of the butchery and torturing are true, there is overwhelming excuse, if not perhaps justification, for what General Franco's troops may have done and the-sentences his courts have decreed. The evidence only tends to show that the full tale of horror is all too true ; and the reign of terror still continues unabated in the Red territory. The Government troops are told that General Franco shoots all his prisoners. I personally saw and talked to Russian prisoners who had been weeks in captivity, one of whom had been 42 days in hospital, where, lie was only too ready to admit, he had received every consideration. I saw many others working behind the lines. Many of them are glad to have been captured; and nightly militiamen and soldiers slip across to liberty and freedom in Franco's lines. 4. The propaganda on General Franco's side has been far from adequate or efficient, while that of the Government has been excellent. Only last week General Franco gave a broadcast which in itself belied many of the criticisms of his aims and regime. Freedom of conscience, religious toleration for all, mercy and even welcome for those who came over were stressed as prominent principles of his rule. Very little has been heard or notice taken of it. although the Government's case, as stated by Sefior Azania, was reported by the B.B.C. recently. There are, of course, many sincere Communists fighting for their conception of a new world, yet I am convinced that Franco will win, if for no other reason than that he represents a far greater degree of justice, decency, moderation, liberty, and Christianity than do his opponents. I also believe that any form of intervention by " any " country in the Spanish struggle is unwise, and that intervention by this country would be criminal folly. It is, however, a mistake, for which we may pay dearly in the future, to allow many millions in Spain or elsewhere to believe that English public opinion, while supporting all humanitarian work (which it has done magnificently), is prejudiced in favour of one side and regards their destruction of churches, the abolition of Christianity. and the " liquidation " of whole sections of the community as of no importance in forming a final judgment. I am, Siri &c., V. A. CAZALET. House of Commons. Very heavy pressure compels us to ask correspondents to write as concisely as possible. Letters intended for publication should be typed or written on one side only of the paper. GENERAL FRANCO

8. 1 mei 1937, p 17:

To The Editor Of *The Times* Sir,-The description in your columns to-day of the total destruction by bombing of Guernica, the ancient capital of the Basque country, following upon that of the partial destruction of Durango, and of the cruel suffering of the civilian population, must shock all humane persons irrespective of their political sympathies. With regard to the Spanish conflict, those of the signatories to this letter are divided. Our one object here is to appeal to give generous support to an effort which the National Joint Committee for Spanish Relief is anxious without a moment's delay to put on foot-to remove to safety -the largest possible number of those children who have already been left homeless, many of them orphans, by the destruction of their town, or who are menaced with a similar fate if there is a repetition of this terrible method of warfare. The Basque Government, which estimates that many thousands of children will need evacuation, is willing and anxious to cooperate in this effort, and our own Foreign Office in London is anxious to assist so far as is practicable in the evacuation of women and children from Bilbao as from any other war zone. Other neutral countries will, we believe, take their part. Plans for removing the children are being matured and will begin to be operated almost immediately. But as the funds of the National Joint Committee are at the moment low owing to the large amount recently spent in sending food to Bilbao, we ask for donations earmarked for this special purpose. These should be marked " Evacuation of Basque Children " and sent to Wilfrid Roberts, M.P., 35, Marsham Street, London, S.W.1. We are, Sir, yours faithfully, KATHARINE ATHOLL, NOEL-BUXTON, ARTHUR SALTER, ELLEN WILKINSON, ELEANOR RATHBONE, IRENE WARD, MEGAN LLOYD GEORGE, JOHN WITHERS, HAROLD NICOLSON, THELMA CAZALET, PHILIP NOEL-BAKER, ANTHONY CROSSLEY, LYTTON, PATRICK HANNON. DAVID GRENFELL. 1 April 29. TO THE EDITOR OF THE TIMES

9.1 maart, 1937, p10

To The Editor Of *The Times* Sir,-The Dean of Chichester in his reply does not appear to improve his case. He and his colleagues went to Spain in the hope that this might prove that there is no anti-God campaign. In submitting his proof, he says:-' We bear witness to the fact that many (though not all) churches have been destroyed or secularized.' He doubts whether the motive behind it was in the main atheistic," because they " saw no blasphemous or irreverent cartoons," which suggest that it was " anti-clerical rather than Godless." May I suggest that in a civil war of such intensity there is hardly need for the Communist Prime Minister to use his energies and printing press in displaying blasphemous or irreverent cartoons to stir the population against the Church of the country which already " is destroyed or secularized," and a priesthood eliminated by a simple process of murder ? The report does not state whether the Dean and his friends estimate the number of priests and members of religious orders who have been murdered to be 20,000 or 30,000, but they have already said in extenuation of that slaughter that they think these victims were only those who were " actively unpopular." With all churches destroyed or closed, and with this priesthood massacred, excepting those lucky enough to escape, few will be impressed by the signatories' report that a state other than that of anti-God exists. The Dean will hardly, however, be convinced by any evidence from myself, and I therefore submit that of his hosts, the official Government of Madrid, who are certainly a better authority than either of us on this matter. On behalf of the Madrid Government the Spanish Minister of Education early this month sent the following message to the Russian Anti-God Central Council in Moscow on the occasion of the Anti-God Congress:- " Your struggle

against religion is also ours. . . . It is our duty to Make Spain a land of militant atheists. . . . The struggle will be difficult, as there are still great masses of reactionaries in the country who oppose the absorption of Soviet Culture. . . . All Spanish schools will be transformed into Communist schools.” This coming from the Government of Caballero, the Communist Prime Minister of the Madrid Government, appears to annihilate the report of the Dean of Chichester and his friends, and to prove its conclusions contrary to the avowed purpose of those he seeks to champion. Yours. &c.. HENRY PAGE CROFT. House of Commons, S.W.I, Feb. 26. TO THE EDITOR OF THE TIMES

10. 3 mei 1937, p10

Bombing Of Guernica TO THE EDITOR OF *THE TIMES* Sir,-The bombing of Guernica is not an attack on an unimportant civilian centre. Guernica is almost as much a centre for the manufacture of small arms at Eibar. It contains many small factories making arms components and throughout the region arms manufacturing is a dominant industry. Much work is carried on by small workers outside the main factories and the abundant water power furnishes cheap electrical energy. Viscaya has furnished the pistols and small arms for most of the trouble in Spain since the Republic and it has been a profitable industry. The relatively uncontrolled manufacture of cheap yet lethal weapons in Spain has had effects outside the Spanish frontiers. Arms of Spanish make have reached terrorists in India and Egypt and are also widely distributed in France. During the Great War a Zeppelin bombed Dudley Castle, near Birmingham, and very nearly blew up a filling station there. We did not suggest that Birmingham as a centre of arms manufacture was an “open town.” Incidentally, the majority of the Basques are Nationalist, and Navane has helped splendidly. The arms industry of Viscaya and the mixed mining population of the Asturias alone support the Red Government. It would seem rather symbolic that the Casa de Juntas and the oak survive, while the parasitic growths of the town around them have been destroyed. No one who knows the industries of this region can believe that Eibar and Guernica are not perfectly legitimate objectives for attack. The Viscayans have chosen to try to make money out of war-and they have apparently lost the war. There need be little sentiment for them, for no community has ever tried to make more trouble in the world by the unrestricted sale of arms than these Basque industrialists. Autonomy for the Basque simply means sales of arms without control-and the world in general has had about enough of this. They are simply reaping what they have sown. Yours faithfully. HUGH B. C. POLLARD. * Horsebridge House, Wisborough Green, . - near Billingshurst, Sussex. . . BOMBING OF GUERNICA

11. 5 mei 1937, p12

Guernica And Elsewhere Letters to the Editor TO THE EDITOR OF *THE TIMES* Sir,-It is interesting to contrast the indignation which General Mola's reported threat to “rase Bilbao to the ground” has evoked with the complete apathy with which not the threat, but the fact, of the destruction of the ancient and notable city of Oviedo by “Government “ forces has been received in this country. To the almost complete silence on this subject *The Times* has formed a notable exception, and some weeks ago you published a harrowing account by a British eyewitness of the martyrdom of the civil population of Oviedo. But this account evoked no letters of reprobation from distinguished correspondents, nor did Archbishops and Bishops find it necessary to express their indignation. The fate of Oviedo is peculiarly significant since the first step in its destruction by the Left was taken as long ago as October, 1934, when the Spanish Left in the name of the class war and armed revolution rose in rebellion against a Radical and Moderate Conservative Government. There were no German or Italian aircraft in Spain in those days ! It should never be forgotten that the parties responsible for the rebellion and outrages of 1934 are those now in control of the Valencia Government. It is their leaders whom

the British public is taught to regard as the champions of liberty and democracy and who receive the gracious patronage of the Duchess of Atholl while engaged in the cold-blooded extermination of Liberals, Radicals, and Moderate Conservatives, an extermination to which one of your Special Correspondents in Spain has borne abundant witness and which is surely, in the words of the Bishop of Winchester reported in your to-day's issue, as much a "cruel, deliberate, cold-blooded act against the laws of God and against every law of civilization and of man," as the bombardment of Guernica. Yours, &c., J. A. S. May 3. GUERNICA AND ELSEWHERE, THE TESTIMONY OF EYE-WITNESSES

12. 7 mei 1937, p12

Civil War In Spain | Letters to the Editor | TO THE EDITOR OF *THE TIMES* Sir,-George Borrow's travels in the Spanish peninsula, which he described in "The Bible in Spain," took place just 100 years ago-between November, 1835, and August, 1839. At that time another Spanish civil war was in progress. In my copy of "The Bible in Spain there is a short introduction by a later editor which deals with the political situation of Borrow's time, it contains the following passage: - 'The war was carried 'on by both Cristinos and Carlists with the utmost savagery. The wholesale massacre of wounded and prisoners by both the Cristino and Carlist generals aroused the indignation of every civilized community, and especially in England. . . . The pressure of public opinion in England, indeed, was so strong that at length Lord Eliot was dispatched to Spain to negotiate a convention between the belligerents which would ensure the ordinary laws of civilized warfare being obeyed. . . . The convention was in practice regarded by neither party, and was evaded when not actually set at nought. There is some comfort in the reflection that the atrocities perpetrated by both sides in the present struggle do not necessarily indicate the general breakdown of moral standards, but only the perpetuation of a Spanish tradition. I am, Sir, your obedient servant, C. F. RUSSELL. Merchant Taylors' School, Crosby, Lancs, May 5. CIVIL WAR IN SPAIN GEORGE BORROW'S TRAVELS

13. 25 mei 1937, p12

Truce In Spain TO THE EDITOR OF *THE TIMES* Sir,-For more than 10 months the world has been watching the Spanish civil war, powerless to check it and fearful lest it spread throughout Europe. Despite imperfections, the negative policy of control has been a first step towards international intervention for peace. No positive action to this end seems likely to have practical results without the support of a public opinion informed and educated in a spirit of impartial sympathy for the Spanish people. It is said-and this is true-that neither of the two contending camps in Spain is disposed to cease hostilities, and that both are looking forward to final victory, in some indefinite future, by whatever means they can command. Is not this an additional reason for those who sympathize with the Spanish people as a whole to work for a peace of toleration, if not yet a peace of understanding, in the social and religious no less than in the political spheres? Even were final victory attainable by either side in a few months-a very doubtful hypothesis-it would not solve any Spanish problem. Rather would it create conditions for a fresh revolt among the vanquished later on, and, in the meantime, set up a vindictive tyranny on the part of the victors. The only practical way out seems to be a give-and-take settlement, the conditions for which ought to be studied and prepared by competent and experienced minds acquainted with the varying aspirations and needs of the different Spanish Provinces. Whatever provisional terms might thus be worked out would, of course, be subject to examination and approval by the interested parties, either as a basis for a truce or after an armistice. Even to-day it may not be too early for the working out of such terms, since the very

effort to work them out might reveal the weak points of ostensibly practical proposals and throw light upon stronger points on which agreement might be reached. Yet even this preliminary work must be impeded as long as foreign public opinion continues to take sides for or against the insurgents or the Government, and as long as humanitarian efforts to alleviate the suffering of the victims are given a colour of political support to one or the other of the combatant camps. This partisan spirit, though comprehensible in itself, increases the ultimate difficulty of a peace by arrangement. Until this spirit has been in some degree mitigated the European Governments that are working to bring the bloodshed and destruction to an end will lack the support of a public opinion strong enough to render their action efficacious. May I therefore appeal for your help in impressing upon the non-Spanish supporters of both sides the urgent expediency of keeping in view the interests of the Spanish people as a whole, so that, when the time comes to consider the terms of a peace by arrangement and toleration, the obstacles arising from present animosities may be less formidable? There is reason to believe that, while neither side in Spain is yet ready to consider any terms of peace short of total victory, both sides may presently be disposed to examine terms which might be suggested by impartial friends whose minds would be governed by the sole thought of the ultimate welfare of Spain. Yours obediently. LUIGI STURZO. 32, Chepstow Villas, W.1 1, May 23. TRUCE IN SPAIN A GIVE-AND-TAKE SETTLEMENT

14. 9 juni 1937, p12

The Basque Children TO THE EDITOR OF *THE TIMES* Sir,-During the last weeks there have been many criticisms of those responsible for bringing the Basque children to England. It is said that the Spanish should look after their own children and we after ours. I am not a member of the organization responsible for the Basque children, nor can I claim the proud responsibility of having given them this respite from fear, but I was recently in Spain and saw something of the conditions there. When asked to join the Duchess of Atholl's party on a visit which I was assured had as its object inquiry into relief I accepted. It seemed to me that the experiences gained by 18 years of social and relief work might be of some slight service. Two of our party, the Duchess of Atholl and I, applied to be allowed to go also to Franco territory, with a view to furnishing relief where most needed. For some reason, still not clear to me, permission was not forthcoming. The visit was therefore to the territory of the Spanish Republic alone. The Spanish Government has looked after its own children and is still doing so. Over 300,000 refugee children have been absorbed into Spanish homes by the peasants and others. Even the cave-dwellers of Paternax have taken 100 of them. They ask for no payment. But the time has come when no more can be absorbed into safe areas. The time has come, too, when the mother realizes that her child is no more immune from violent death than is the fighting man. Children who to-day hear only distant firing, to-morrow may be dying in a ditch of war wounds. I wonder how many of the critics have seen children under shellfire. Indeed, how many of them remember being under shellfire themselves? In a shelled Madrid I spoke to many of the refugees from the Malaga retreat. In that flight the highest mortality was among the children. A child too young to survive a six days' March (urged on by tanks and machine-gunned from the air) was not exempt from such a march if there were children still smaller than he to be carried. How many of the critics have themselves contributed voluntarily to the care and welfare of English children? Should they decide among themselves to raise the money to keep such a camp as the Southampton one going for children from the distressed areas I shall be delighted to contribute. I do not think that they will trouble to do so. It is easier to put one's tongue in one's cheek than one's hand in one's pocket. An appeal for our own children provokes least of all responses. The Children's Country Holiday Fund this year, we are told, is having, for lack of funds, to reduce the number of children which it sends

away annually from London slums to the country. I myself broad- cast last year for a fund which cares for assaulted children. The result was £417 19s. 5d. An appeal for an animals' hospital in the previous week had produced the sum of £11,812 Os. 9d., with the promise of a further £7,000. Six weeks before an appeal for Red Cross work in Ethiopia had raised £27,408 9s. 5d. We are a strange race! The people who give for our own children are the very ones who understand the suffer- ings of the refugee children. Civil war is an unknown horror in this country, I am thankful to say. Should we ever know it I hope that some friendly neighbour across the water may take pity on the small children of England, as we have on the Basque children, until they no longer have anything to fear from shells, tanks, bombs, and machine-guns. I am, Sir, yours truly. RACHEL E. CROWDY. 14, Grosvenor Crescent Mews, Hyde Park Corner. Very heavy pressure compels us to ask correspondents to write as concisely as possible. Letters intended for publication should be typed or written on one side only of the paper. THE BASQUE CHILDREN